

Publikacijos

Ona Aleknavičienė

Lietuvių kalbos institutas, Vilnius

Henricho Lyzijaus laiškas Augustui Hermannui Francke'ui

Čia publikuojamas Karaliaučiaus universiteto profesoriaus Henricho Lyzijaus (Henrich Lysius, 1670–1731) laiškas Hallės universiteto profesoriui Augustui Hermannui Francke'ui (1663–1727). Laiškas šiuo metu saugomas Valstybinėje Prūsijos kultūros paveldo bibliotekoje Berlyne (*Staatsbibliothek zu Berlin – Preussischer Kulturbesitz*); jo signatūra: Francke-Nachlaß, Kapsel 14: Heinrich und Johannes Lysius, Mapped 15, Bl. 52–53¹. Francke's epistoliniame palikime Berlyne yra dvidešimt šeši Henricho Lyzijaus laišakai. Dar vienas laiškas, rašytas 1704 metų spalio 16 dieną Philippui Jakobui Speneriui, saugomas Francke's įstaigų archyve Hallėje (*Archiv der Franckeschen Stiftungen in Halle*)².

Laiškas Francke'ui nedatuotas, siųstas į Hallę veikiausiai iš Karaliaučiaus. Jis neilgas, tik 3 puslapių (17,5×21 cm), rašytas vokiškai gotikiniu greitraščiu, tamsiai rudu rašalu ant perpus sulenkto lapo; adresas užrašytas ketvirtajame puslapyje prancūziškai.

¹ Ši publikacija pradėta rengti Hallėje, 2000–2001 metų žiemą stažuojant Francke's įstaigose (*Franckesche Stiftungen in Halle*). Esu labai dėkinga Francke's įstaigoms ir jų direktoriui prof. dr. Janui Hendrikui Olbertzui už man paskirtą Fritzo Thysseno stipendiją, kurios dėka galėjau tris mėnesius dirbti pagal projektą „Lietuviški XVI–XVIII amžiaus evangelikų liuteronų raštai: jų santykiai su vokiškais šaltiniais ir redagavimo principai“. Nuoširdžiai dėkoju Francke's įstaigų archyvo vadovui dr. Thomui Müller-Bahlke'ui, Centrinės Francke's įstaigų bibliotekos direktorei dr. Brittai Klosterberg, Hallės–Wittenber-

go Martyno Liuterio universiteto Interdisciplininio pietizmo tyrimų centro direktoriui prof. dr. Udo Sträteriui, mokslinei bendradarbei dr. Christiane'ei Schiller ir visiems archyvo bei bibliotekos darbuotojams už sudarytas geras darbo sąlygas. Ačiū dr. Thomui Müller-Bahlke'ui ir dr. Jürgenui Gröschlui už pagalbą ieškant Lyzijaus laiškų, o dr. Gertrudai Bense'ei už konsultacijas šifruojant ir verčiant į lietuvių kalbą.

² Laiško sign.: AFrSt, D 88: Bl. 338–339. Čia yra keletas laiškų, rašytų Speneriui kartu su Theodoru Gehru, tačiau Lyzijus juos tik pasirašęs.

Lyzijus ir jo veikla Prūsų Lietuvoje vertinama labai prieštaringai. Lietuvių istoriografijoje jo vardas paprastai siejamas su XVIII amžiaus germanizacijos politika, o jis pats laikomas aktyviu tos politikos šalininku ir vykdytoju³. Vokiečių literatūroje stengiamasi tokius priekaištus atmesti ar bent jau sušvelninti – jis dažniausiai vadinamas tiesiog veikliu ir pragmatišku žmogumi, o jo mintys apie tai, kad lietuvių jaunimas turi mokytis suprasti ir kalbėti vokiškai, laikomos asmeniškai jo pozicija, paremta grynai praktiniais sumetimais⁴. Savo autobiografijoje Lyzijus iš tiesų rašė, kad tokioje mažoje šalyje kaip evangeliškoji Lietuva neapsimoka leisti lietuviškų knygų, čia esą nebūtų galima pelningai parduoti netgi Biblijos, o tai būtų kliuvinys spaustuvėms⁵. Todėl Berlyne rasti laišakai davė akstiną gilintis į XVIII amžiaus pradžioje susiklosčiusią Prūsijos kultūros situaciją ir remiantis šiais dokumentais mėginti dar kartą atkreipti dėmesį į Lyzijaus veiklą švietimo srityje.

Iš pluošto šiuo metu žinomų Lyzijaus laiškų skėlbti pasirinktas būtent šitas dėl kelių priežasčių: 1) jame pateikiama duomenų apie XVIII amžiaus antrojo dešimtmečio mokyklų būklę ir švietimo sistemos perspektyvas; 2) jis liudija intensyvią Karaliaučiaus ir Hallės pietistų bendradarbiavimą vykdant Prūsijos karaliaus Frydricho Vilhelmo I potvarkius; 3) rodo Lyzijaus požiūrį į švietimo sistemos Prūsų Lietuvoje kūrimą ir pastangas jai įgyvendinti; 4) laiške yra informacijos apie naujai rengiamą dvikalbį (vokiečių–lietuvių) Liuterio *Mažąjį katekizmą* (1719).

1. Pirmojoje XVIII pusėje Vokietijoje pradėta eiti prie visuotinio pradinio mokslo ir kartu mokyklų gimtąja kalba steigimo. Prūsijos karalystėje šis procesas prasidėjo 1717–1718 metais⁶. Karalius Frydrichas Vilhelmas I, lankydamasis 1718 metų vasarą lietuvių gyvenamose Prūsijos apskrityse ir matydamas itin prastą švietimo būklę, liepos 2 dieną Tilžės reskriptu įsakė paskirti Lyzijų bažnyčių ir mokyklų inspektoriumi. Karalius pavedė jam Prūsų Lietuvoje atlikti švietimo reformą⁷.

3 Plg.: Vaclovas Biržiška, *Aleksandrynas. Senųjų lietuvių rašytojų rašiusių prieš 1865 m. biografijos bibliografijos ir biobibliografijos 2. XVIII–XIX amžiai*, Čikaga: JAV LB kultūros fondas, 1963, 7; Algirdas Matulevičius, *Mažoji Lietuva XVIII amžiuje*, Vilnius: Mokslas, 1989, 22, 118–121; Leonas Gineitis, *Kristijono Donelaičio aplinka*, Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, 1998, 47.

4 Nuomonių apžvalgą žr. Matulevičius (1989, 118–121, 104); plg. dar Christiane Schiller, „Die Litauischen Seminare in Königsberg und Halle. Eine Bilanz“, *Nordost-Archiv. Zeitschrift für Religionsgeschichte* 3(2), 1994, 380–381.

5 Lyzijaus autobiografijos fragmentų pateikia Adolf Rogge, „D. Heinrich Lysius in Litauen und Masuren“, *Altpreussische Monatsschrift* 18, Königsberg in Pr.: Verlag von Ferd. Beyer's Buchhandlung, 1881, 120.

6 Gerhart Wolff, *Deutsche Sprachgeschichte*, Tübingen und Basel: A. Franke Verlag, 1999, 142.

7 Fritz Terveen, *Gesamtstaat und Retablisement. Der Wiederaufbau des nördlichen Ostpreußen unter Friedrich Wilhelm I 1714–1740*, Göttingen etc.: Musterschmidt, 1954, 86.

Iš daugelio Karaliaučiaus teologų Lyzijus tokiam darbui buvo numatytas neat-sitiktinai. Skiriant jį į šias pareigas, be abejo, atsižvelgta į pedagoginę ir teologinę veiklą. Lyzijus, gimęs 1670 metais Flensburge, studijavęs filosofiją ir teologiją Jenoje (1687), Leipzige (1688), Karaliaučiuje (1690), Kopenhagoje (1692), Hallėje (1694), 1702 metais Hallėje įgijo daktaro laipsnį ir tapo pietistinio judėjimo šalininku⁸. Tais pačiais metais jis buvo paskirtas karališkosios Frydricho kolegijos (*Collegium Fridericianum*) direktoriumi, 1709 metais tapo Karaliaučiaus universite-to profesoriumi, 1715 – trečiuoju rūmų pamokslininku ir konsistorijos tarėju. Bū-tent šiai veikliai ir reikliai asmenybei buvo pavesta mokyklų bei bažnyčių refor-ma – iki tol visi karaliaus bandymai (1714, 1715 ir 1717 metais) atkurti po 1709–1711 metų maro vis dar neatsigaunantį kraštą ir įvesti privalomąjį pradinį mokymą buvo nesėkmingi.

Karalius tikėjosi, kad sudėtingus švietimo uždavinius Lyzijus bei jo padėjėjai galės išspręsti padedami garsaus Hallės pietisto Augusto Hermanno Francke's ir sekdami jo įstaigų pavyzdžiu⁹. Tą pačią 1718 metų liepos 2-ąją, kai iš Tilžės buvo duotas nurodymas paskirti inspektoriumi Lyzijų, karalius parašė laišką ir Francke'į į Hallę – jis pageidavo, kad šis tartųsi su Lyzijumi ir teiktų pasiūlymus, kaip būtų geriausia šitų darbų imtis (Terveen 1954, 87). Jiems abiem buvo pavesta rūpintis ir mokytojų būsimoms lietuviškoms mokykloms rengimu¹⁰. Dėl to Lyzijus ir šiame, ir kituose inspektoriavimo metais (1718–1721) rašytuose laiškuose detalčiai pranešinė-ja Francke'į apie padėtį Prūsų Lietuvoje. Dviejuose 1718 metais rašytuose laiškuose aptariamos galimybės rengti lietuviškoms mokykloms reikalingus mokytojus Hal-lės universitete¹¹, o šiame laiške, beje, primenama, kad „Dievas per karališkąją didenybę nurodė man griebtis reikalo *junctis viribus* su mieluoju Broliu“ (p. [2]).

2. Jau minėta, jog čia publikuojamas laiškas nedatuotas. Theodoras Wotschke 1928 metais yra citavęs šio laiško fragmentą ir nurodęs, kad Lyzijus apie mokyklų padėtį Francke'į rašė 1717-ųjų vasarą¹². Tiksliau būtų sakyti, kad Wotschke citavo

8 Lebens=Befchreibung D. HENRICI LYSII, *ACTA BORUSSICA* [...] Des III Bandes, Erstes Stück. Königsberg und Leipzig, bey Chriftoph Gottfried Eckart. Anno 1732; *Altpreussische Biographie* 1, hrsg. von Christian Krollmann, Marburg: N. G. Elwert Verlag, 1974, 414; *Neue Deutsche Biogra- phie* 15, Berlin: Duncker & Humblot, 1987, 592–593.

9 Eduard Winter, *Die Pflege der west- und süd- slawischen Sprachen in Halle im 18. Jahrhun- dert. Beiträge zur Geschichte des bürgerlichen Nationwerdens der west- und südslawischen Völker*, Berlin: Akademie Verlag, 1954, 44.

10 Francke savo dienoraštyje 1718 metų rug- pjūčio 4 dieną rašė, kad karalius atsiuntęs raštą ir jam nurodęs Hallėje rengti studen- tus, kurie galėtų dirbti Prūsų Lietuvoje iš pradžių mokytojais, o vėliau taptų ir ku- nigais (Winter 1954, 44).

11 Šitie laiškai šiuo metu rengiami spaudai.

12 Theodor Wotschke, *Georg Friedrich Rogalls Lebensarbeit nach seinen Briefen*, Königsberg i. Pr.: Kommissionsverlag Ferd. Beyers Buchhandlung Thomas & Oppermann, 1928, 9.

tik laiško mintį ir netgi kyla šiokių tokių abejonų, ar jis pateikė būtent šito laiško ištrauką, plg. jos pradžią:

In Litauen habe ich neun Wochen zugebracht, daß eine einhellige Überfetzung des kleinen Katechismi Lutheri hergefellt werde, dann daß, da noch acht neun, ja zwanzig Dörfer zu einer Schule gefchlagen find, zweihundert [!] Schuldörfer erwählt würden, worin vorerft Schulen gebaut würden. (Wotschke 1928, 9)

Ich bin eben aus Littauen gekommen, wofelbft 9: Wochen || zugebracht damit, daß erflich eine einhellige *Verfion* des || *Kleinen Catechismi Lutheri* mit vieler Mühe zu Wege ge=||bracht; hernach, daß, da noch 8: 9: – – biß 20: dörffer zu || einer Schulen gefchlagen find, 280: Schuldörffer erwehlet || würden, worinnen vor erf Schulen gebaut werden follen. (Lyzijus [1]₃₋₈)

Vis dėlto šitos ir tolesnės mintys (apie mokyklų statybos sąmatą, karaliaus pažadą duoti žemės, medienos ir plytų, alegorija apie gerą sėklą) iš esmės atitinka Lyzijaus laiško turinį.

Nustatyti datą bent jau metų ir metų laiko tikslumu padeda du laiške minimi faktai: pačioje pradžioje Lyzijus kalba apie Lietuvoje¹³ praleistas devynias savaites, per kurias jis, pirma, „su dideliu vargu“ palydėjo į kelią Liuterio *Mažąjį katekizmą*, antra, išrinko 280 kaimų, kur pirmiausia turi būti pastatytos mokyklos.

2.1. Naujai parengto dvikalbio *Mažojo katekizmo*¹⁴ gale pridėtame kreipimesi į kunigus (*LK^p* 120–122) Lyzijus prašo, kad visų penkių lietuviškų apskričių kunigai savo parašais patvirtintų, jog pritaria šiai katekizmo versijai. Jis teigia, kad rankraščių jau svarstę ir gerai įvertinę dekanai (*Erzpriester*) bei iš visų parapijų deleguoti kunigai pasitarimuose, vykusiuose 1719 metų sausio 11 dieną Įsrutyje, sausio 16 – Nemirskiemyje, sausio 18 – Enciūnuose, sausio 19 – Stalupėnuose, sausio 20 – Pilkalnyje, sausio 23 – Ragainėje, sausio 24 – Tilžėje, sausio 25 – Kaukėnuose, sausio

¹³ Turima galvoje Prūsų Lietuva. Nuo 1618 metų Prūsijos kunigaikštijos, o nuo 1701 metų Prūsijos karalystės teisiniuose dokumentuose lietuvių gyvenamos žemės vadintos *Lietuvos provincija, lietuviškais valsčiais, lietuviška apygarda, Prūsų Lietuva* arba tiesiog *Lietuva*, o raštijoje labiau *Mažąja Lietuva*. Lietuviškų žemių branduolys (apie 10 000 km²) apėmė keturias apskritis: Klaipėdos, Tilžės, Ragainės ir Įsruties, tačiau nemažai lietuvių gyveno dar ir už jų ribų (Matulevičius 1989, 6–8).

¹⁴ Šiuo metu katekizmo rankraštis *Der Kleine Catechismus D. M. Lutheri* [...] || *Mážas Katgifmas D. Mértino Lutteraus* [...] saugomas

Jogailos bibliotekoje Krokuvėje; sign.: MS. Slav. Quart 4. Ilgą laiką lietuvių mokslininkams jis buvo beveik nežinomas. Tikslai 1986–1987 metais čia jį rado Pietro U. Dini. 1993-iaisiais pasirodė dvi šio rankraščio publikacijos: Heinrich Johann Lysius, *Mažasis katekizmas*, pagal Berlyno rankraštį parengė Pietro U. Dini, Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidykla, 1993 ir Baldur Panzer, *Der Kleine Catechismus D. M. Lutheri Mážas Katgismas D. Mertino Lutteraus. Besorgt von D. Henrich Lysius Tillsitt 1719*, Frankfurt am Main etc.: Peter Lang, 1993. Toliau bus remiamasi Panzerio iššifruotu tekstu ir vartojama santrumpa *LK^p*.

30 – Klaipėdoje, vasario 13 dieną – Gilgėje ir galiausiai Tilžėje. Pats Lyzijus vokiško antraštinio lapo frazėje „in Littauen auff's neue || in Tillfitt überfehen“ po žodžio *Tillfitt* padėjęs korektūros ženklą <|> ir kairėje paraštėje įrašęs: „A[nn]o 1719: m: Febr:“. Taigi konferencijos rankraščiui svarstyti vyko 1719-ųjų sausio ir vasario mėnesiais, o kunigai pritarimą savo parašais pradėjo tvirtinti 1719 metų gegužės 2 dieną¹⁵. Pagal šiuos duomenis laiškas turėjo būti rašytas baigiantis 1719-ųjų žiemai arba pavasari – tarp vasario ir gegužės mėnesio.

2.2. Manyti jį buvus rašytą 1717 metais, kaip nurodo Wotschke, netikslu dar ir dėl to, kad karalius įsakė paskirti Lyzijų Prūsų Lietuvos bažnyčių ir mokyklų inspektoriumi 1718 metų liepos 2 dieną. Kiek vėliau – 1718 metų rugsėjo 9 dieną¹⁶ iš Berlyno jam ir rūmų tarėjui (*Cammerrath*) Wolfui Gretschui buvo atsiųstas specialus įsakymas (instrukcija), kur nurodyta, kad kiekviename didesniame kaime turi būti pastatyta po mokyklą, o kiekvienam mokytojui duodama po pusę ūbo laisvos žemės (Keil 1886, 112; plg. Rogge 1881, 119). Tad tik gavęs tokį įgaliojimą, Lyzijus galėjo leistis į Prūsų Lietuvą ir žiūrėti, kiek mokyklų čia reikia ir kur jos turi būti statomos pirmiausia. Yra žinoma, kad vizituoti lietuvių gyvenamas apskritis jis pradėjo 1718 metų pabaigoje (Terveen 1954, 87). 1719 kovo 23 dieną jis jau rašė Prūsijos vyriausybei ataskaitą apie savo kelionę (kurioje, beje, pabrėžė, kad kunigai šiose parapijose dirba labai aplaidžiai, nerūpestingai rengiasi pamokslams, dauguma jų prastai moka lietuviškai ir dėl to negali tinkamai eiti savo pareigų; už tai jis jautęs pareigą juos nubausti)¹⁷.

2.3. Šitie du faktai – konferencijų datos ir apskričių vizitacijos laikas leidžia daryti išvadą, kad laiškas rašytas 1719-ųjų pavasari, veikiausiai kovo mėnesį. Laiško gavėjo Francke's dienoraštyje yra įrašas, kad 1719 metų kovo 30 dieną jis gavęs iš Lyzijaus laišką, kuriame šis primena lietuviškų mokyklų klausimą ir kartu prideda laišką Böhme'į į Londoną¹⁸. Lyzijaus laiško *post scriptum* iš tiesų minimas

15 Katekizmas baigtas pasirašinėti 1719 metų lapkričio 5-ąją. Jo pradžioje pridėta kreipimasi į karalių Lyzijus pasirašė 1719 metų gruodžio 30 dieną prašydamas katekizmą išspausdinti, o abu rankraštinius egzempliorius atiduoti saugoti į Berlyno ir Karaliaučiaus bibliotekas.

16 Lyzijus 1718 metų spalio 27 dienos rašte Karaliaučiaus universiteto rektoriui ir alumnato senatui nurodo, kad steigti mokyklas ir kurti Lietuvių kalbos seminarą karalius jam pavadęs 1718 metų rugsėjo 19 dieną (o ne 9). Šio rašto nuorašas, dary-

tas veikiausiai 1797 metais ir pridėtas prie seminarą tikrinusių vizitatorių ataskaitos, saugomas Slaptajame valstybiniame Prūsijos kultūros paveldo archyve Berlyne (*Geheimes Staatsarchiv Preussischer Kulturbesitz*); sign.: GeStA, Alt I, Rep. 76. Nr. 271. Bl. 31.

17 Ataskaitos fragmentų pateikia Terveen 1954, 214–16.

18 „welcher das negotium der litauischen Schulen rekommandiert, auch zu solchem Behuf an Herrn Böhm in London mit eingelegt“ (Winter 1954, 45).

Böhme (Lyzijus rašo *Behm*; apie jį žr. 4.), tad ne tik dėl metų, bet ir dėl mėnesio abejonių beveik nebelineka – 1719-ųjų kovas.

3. Pirmasis laiško sakiny s liudija, kad kunigų pasitarimuose svarstant rankraštį dalyvavo ir pats Lyzijus. Antraštėje nėra vertėjo ar rengėjo pavardės, bet lietuvių literatūros istoriografijoje jis paprastai vadinamas Lyzijaus katekizmu. Tačiau Lyzijaus vaidmuo rengiant šį katekizmą dar nėra pakankamai išryškėjęs. Aišku viena, kad laikyti jį katekizmo vertėju netikslu¹⁹: mat įvade, t. y. kreipimesi į karalių, jis pats sakosi lietuviškai nemokąs, todėl liepęs precentoriui Lietuvoje tekstą perrašyti dviem egzemplioriais ir duoti kunigams tikrinti; be to, jis apgailėstauja, kad verčiant viskas vykė ne taip tvarkingai, kaip norėta, o jis, nemokėdamas kalbos, neką tegalėjęs pakeisti (*LK^P* 4). Taigi naujasis katekizmas rengtas ne vieno žmogaus, o didelės grupės lietuviškose parapijose dirbusių kunigų. Lyzijus buvo jo organizatorius bei darbų koordinatorius: jis užsakė perrašyti, dalyvavo konferencijose, klausėsi kunigų siūlymų, vertino jų pastabas ir galiausiai prašė karalių išspausdinti.

Matyt, ne be pagrindo laiške pasakyta frazė, kad katekizmas palydėtas į kelią „su dideliu vargu“. Lyzijus savo autobiografijoje yra skundęsis, kad rengti katekizmą jam buvę labai sunku – mat kunigai nesutarę dėl lietuvių kalbos principų²⁰. Minėtoje 1719 metų kovo 23 dienos ataskaitoje jis rašo konferencijose girdėjęs, kaip nelengva net įgudusiems bei išsilavinusiems kunigams, kad ir puikiai mokantiems lietuviškai, išversti kai kuriuos katekizmo ir Biblijos žodžius bei posakius (Terveen 1954, 215). Katekizmo įvade Lyzijus aprašo, dėl ko buvo ypač ginčijamasi svarstant naująją versiją. Kunigai, pasirodo, nesutarę netgi dėl poterių vertimo, o kai kurie lietuvių kalbos grynumo šalininkai reikalavę visai nevertoti svetimybų – net ir tokių žodžių kaip *katekizmas*, *Altoriaus sakramentas*, *Testamentas*, *aleliuja* ir kt. (*LK^P* 6).

Šitie ginčai laikytini XVIII amžiaus pradžioje kilusios diskusijos dėl lietuvių kalbos vartojimo tąsa. Juos paskatino 1701 metais išėjęs lietuviškas Naujasis Testamentas, rengtas Didžiosios ir Mažosios Lietuvos tarmių derinimo principu. Svarbiausias ginčo klausimas: kaip reikia lietuviškai su liaudimi kalbėti („wie man littauisch cum vulgo reden sollte“). 1706 metais Mykolas Merlinas (Michael Mörlin; 1641–1708) Karaliaučiuje išleido traktatą *Principium primarium in Lingua Lithvanica*, kuriame reikalavo reformuoti religinių raštų kalbą: jų pagrindu imti gyvąją kalbą, šalinti germanizmus ir polonizmus, nekurti naujadarų, nevertoti daugiareikšmių žodžių ar siaurų dialektizmų²¹. Į šią lingvistinę diskusiją buvo įsitraukę nemaža

¹⁹ *Lietuvos bibliografija. Knygos lietuvių kalba 1. 1547–1861. Papildymai*. Vilnius: Mintis, 1990; Leonas Gineitis, *Kristijonas Donelaitis ir jo epocha*, Vilnius: Vaga, 1990, 57.

²⁰ „Hiemit habe die allerverdriesslichste Ar-

beit gehabt, weil die Prediger in denen Principiis der litauischen Sprache nicht einig waren“ (Rogge 1881, 126).

²¹ Merlino traktatas (24 p. in 8°) saugomas Lenkijos mokslų akademijos bibliotekoje

lietuviškai raštijai neabejingų kunigų. Deja, daug diskusijos dalyvių nusinešė didysis maras: 1710 metais mirė poleminį leidinį taip pat išleidęs Jonas Keimelis iš Nemirkiemio, o 1711 metais – Jokūbas Perkūnas iš Valtarkiemio²². Akivaizdu, kad šios diskusijos atgarsiai pasiekė ir 1719 metus. Katekizmo pradžioje pridėtame kreipimesi į karalių Lyzijus mini, kad ieškodamas pagrindo naujam katekizmui, Ragainės apskrityje radęs plačiai vartojamą katekizmą, bet kunigai ir jį reikalauja taisyti, o keturkalbį katekizmą dauguma laiko apskritai netinkamu ir retas kuris tevertoja. Kunigai sutartinai prašo tokio vertimo, kuris būtų visuotinai pripažintas ir tik vienas tevertojamas (*LK^p* 1–2). Lyzijus, aprašydamas ginčų esmę, faktiškai pamini kone visus teiginius, kuriuos savo traktate buvo išdėstęs Merlinas. Atkreiptinas dėmesys dar ir į tai, kad bent du iš rankraščio tikrintojų – Valtarkiemio kunigas Pilypas Ruigys ir Įsruties kunigas Johanna Friedrichas Fockas – aname ginče palaikė Merliną. Jie abu teigiamai vertino jo pastangas gryninti lietuvių kalbą²³. Merlino idėjų paskatintas Ruigys ir pats ėmė rašyti lietuviškai bei domėtis lietuvių kalba: 1708 metais parašė, bet neišspausdino 112 puslapių *Meletema, è re ipsa, Autoribus variis, atque experientia, sistens Lingvam Lituanicam [...]*²⁴. 1716 metais Fockas laiške Karaliaučiaus magistrato sekretoriui Heinrichui Bartschui teigė, kad jei Merlinas būtų ilgiau gyvenęs, lietuvių kalba būtų tapusi daug grynesnė. Mažą to, Fockas šiame laiške nušviečia dar vieną XVIII amžiaus pradžios ginčo aspektą – intensyviai vykusias diskusijas ir dėl Prūsijos lietuvių tarmių²⁵:

Gdanske, jo fragmentų iš Karaliaučiaus universiteto bibliotekoje iki II Pasaulinio karo saugoto egzemplioriaus yra pateikęs Petras Jonikas „Maž. Lietuvos bažnytinės kalbos reformos projektas 18 a. pradžioje“, *Archivum Philologicum* 6, 1937, 75–83). Plačiau apie tai Vincentas Drotvinas, „Principium primarium in Lingua Lithvanica. Surastas M. Merlino 1706 m. traktatas“, *Gimtas žodis* 12, 1991, 9–11.

- 22 Keimelis siūlė įkurti lietuvių filologinę draugiją, kuri moksliniais pagrindais normintų kalbos medžiagą. Panāšios draugijos XVII–XVIII amžiuje steigėsi ir Vokietijoje, jos irgi skelbė kovą į vokiečių kalbą besibraunančioms svetimybėms ir kalbos darymui (Wolff ⁴1999, 143–145).
- 23 Šis ginčas kalbos klausimus padarė viešos polemikos objektu (apie tai plačiau žr. Lebedys 1972, 163; Gineitis 1990, 100). Galima spėti, kad ginče veikiausiai dalyvavo ir dar vienas katekizmo tikrintojas –

Frydrichas Zigmantas Šusteris. Būtent jis 1701 metų *NT* skliaustuose įrašinėjo Prūsijos lietuvių vartojamus žodžius, be to, parašė ir lietuvišką pratarbę (Gineitis 1990, 73–76).

- 24 Plačiau apie Pilypą Ruigį ir Merlino idėjas propaguojančius jo lietuvių kalbos tyrimus žr. Vytautas Mažiulis, „Pilypas Ruigys“, *Pilypas Ruigys. Lietuvių kalbos kilmės, būdo ir savybių tyrinėjimas*, Vilnius: Vaga, 1986, 5–18.
- 25 „Damals fieng man recht an sich umb die Littauischen Wörter und Phrases zu zanken, sintemal Tilsiter, Ragnit, Insterburg, Gumbinnen, und schier ein jeglicher Gut das beste Littauisch reden, wissen und dem andern vorschreiben wollte“. Laiško ištrauką pateikė Georg Pisanski, *Commentatio historico-critica [...]* Regiomonti, 1767, 22–23. Cit. iš: *Lietuvių literatūros istoriografijos chrestomatija (iki 1940 m.)*, parengė Leonas Gineitis, Vilnius: Vaga, 1988, 56–57.

Tuomet kaip reikiant pradėta ginčytis dėl lietuviškų žodžių ir posakių, nes Tilžė, Ragainė, Įsrutis, Gumbinė ir kone kiekvienas ūkis norėjo geriausiai lietuviškai kalbėti, išmanyti ir kitiems primetinėti.

Tad kunigams akivaizdžiai nesutariant dėl lietuvių kalbos principų, katekizmo rengimas iš tiesų nebuvo lengvas dalykas. Vis dėlto Lyzijus, nors ir nemokėjo (ar galbūt gerai nemokėjo) lietuviškai, nepaliko šio reikalo savieigai. Laiškas rodo, kad jis pats buvo tų svarstymų dalyvis ir stengėsi atsižvelgti į „protingus“ kunigų siūlymus. Taigi katekizmas rengtas labai atsakingai, siekta sukurti visiems kunigams priimtina variantą. Ir tai laikytina ne vien teksto tikrintoju, bet ir pagrindinio organizatoriaus Lyzijaus nuopelnu²⁶.

Betgi taip rūpestingai rengtas katekizmas 1719 metais nebuvo išleistas, nors sausį ir vasarį jau buvo apsvarstytas, o nuo gegužės iki gruodžio keliavo per parapijas, kad kunigai dar kartą peržiūrėtų ir pasirašytų. Lyzijus mokyklų ir bažnyčių inspektoriumi dirbo iki 1721 metų rugsėjo 22 dienos, tačiau ir per šiuos dvejus metus jau parengtas rankraštis spausdinta knyga netapo. Lyzijus ir jo švietimo reforma Prūsų Lietuvoje turėjo daug priešininkų. Būtent jie 1722 metais, dar kartą patikrinę, šį katekizmą išspausdino²⁷.

Laikotarpis nuo galutinio rankraščio parengimo iki išspausdinimo kol kas yra „tamsus“ – apie katekizmo buvimo vietą nuo 1719 iki 1722 metų ir su spausdinimu susijusius dalykus patikimų duomenų rasti nepavyko. Tačiau pagrindinė priežastis, dėl kurios parengtas ir kunigų jau aprobeuotas tekstas per trejus metus neišleistas, veikiausiai buvo, kad ir kaip banaliai tai skambėtų, pinigai. Būtent dėl jų stokos strigo mokyklų statyba. Nors tuo rūpinosi pats karalius, buvo nušalinami vieni reformos vykdytojai, į jų vietą skiriami kiti, tačiau faktiškai jų veikla vis tiek buvo bevaisė. Tik 1736-aisiais, kai Frydrichas Vilhelmas I įkūrė paramos fondą (*Mons pietatis*) ir paskyrė 50 000 talerių, Prūsų Lietuvoje buvo pastatyta beveik tiek mokyklų, kiek 1719 metais buvo numatęs Lyzijus: jo laiške nurodyta 280, o iki 1740 metų

²⁶ Lyzijus parengė ir projektą, kaip katekizmą aiškinti žmonėms. Autobiografijoje jis rašė, kad katekizmo medžiagą padalijo į 26 skyrius, kuriuos vaikai turėjo išmokti per 26 žiemos savaites, o pakartoti per 26 vasaros savaites. Šį projektą jis išsiuntinėjo visiems dekanams ir jie projektui pritarė (Rogge 1881, 127).

²⁷ *Der kleine Catechismus D. Martin Luthers / Deutsch und Litthauisch [...] Aufs neue in Tilfit Anno 1722. übersehen. Gedruckt in Königsberg. Mit Reußnerischem Verlag und Schrifften. || Mažas Katgifmas D. Mertino*

Luteraus / Lietuviškai ir Wokiškay [...] Iš naujo Tilžeje Mete 1722. Pėrweizdėtas. Ir Karaláuczuje Ispáuftas. Paradoksalu, bet jis lietuvių literatūros istoriografijoje paprastai vadinamas vieno iš pagrindinių Lyzijaus oponentų – Gabrielio Engelio katekizmu. Jis išspausdintas 4000 egzempliorių tiražu, buvo pardavinėjamas po 6 pfenigius (Erich Riedesel, *Pietismus und Orthodoxie in Ostpreußen. Auf Grund des Briefwechsels G. F. Rogalls und F. A. Schultz mit den Halleschen Pietisten*, Königsberg (Pr.) und Berlin: Ost-Europa-Verlag, 1937, 65.

keturiose lietuvių gyvenamose Klaipėdos, Tilžės, Ragainės ir Įsruties apskrityse pastatyta 275 (Matulevičius 1989, 108)²⁸.

Dėl to labiausiai tikėtina, kad būtent lėšų stoka sutrukdė net ir nemažus įgaliojimus turinčiam pareigūnui iki savo „kadencijos“ pabaigos – 1721 metų rugsėjo 22 dienos išleisti jau visiškai spaudai parengtą rankraštį. Bet ar tų lėšų nebuvo ir ieškota?

4. Tokių paieškų vis dėlto būta. Šiame Lyzijaus laiške reikėtų atkreipti dėmesį į du iš pirmo žvilgsnio tarsi ir nesusijusius dalykus: užuominą apie malabarų ir laiško gale pridėtą *post scriptum*:

Dievas mieląjį Brolių pašaukė atversti malabarų. Lietuva mums arčiau, taip pat labiau gimininga, ir dėl to iš geros sėklos galima tikėtis daugiau vaisių. (Lyzijus [2])

P. S.: Kadangi žinau, kad mielasis Brolis taip pat daug susirašinėja su Anglija, o aš užmiršau pono Behmo adresą, tai prašau pridėtąjį [laišką] perskaityti, užantspauduoti ir išsiųsti, nes jame yra šis tas daugiau apie padėtį Lietuvoje. (Lyzijus [3])

Kas yra tie malabarai ir kodėl prašoma dar vieną pridėtą laišką perskaityti nusiųsti ponui Behmui į Londoną?

Atsakymo reikia ieškoti Hallės pietistų misionieriškoje veikloje, susidėjusioje iš daugybės patrauklių akcijų įvairiose šalyse – pradedant Rusija ir baigiant Šiaurės Amerika. Malabarais to meto Europoje buvo vadinami tamilai, gyvenę Rytų Indijoje, į Indijos vandenyną įtekančios Kaweri upės deltoje. 1620 metais Koromandelio krante Danija įsigijo nedidelę (apie 40 000 km²) koloniją Tranquebarą su Dansborgo uostu ir apylinkėmis, kur buvo apie 15–20 kaimų ir gyveno apie 30 000 tamilų²⁹. Dalis Tranquebaro gyventojų kalbėjo portugališkai ir buvo katalikai, o čiaabuviai kalbėjo dravidų kalbų grupei priklausančia tamilų kalba ir išpažino senąją tikėjimą.

²⁸ Plg. Ignas Skrupskelis, *Lietuviai XVIII amžiaus vokiečių literatūroje*, Roma: Lietuvių katalikų mokslo akademija, 1967, 18; čia nurodoma, kad Prūsų Lietuvoje buvo įsteigta 340 mokyklų. Frydrichas Vilhelmas I dėjo daug pastangų atkurti ūkį dėl maro ištuštėjusiuose lietuviškuose valsčiuose, siekė įvesti privalomąjį pradinį mokymą (grasino net piniginėmis baudomis), rūpinosi parengti lietuviškai mokančių mokytojų ir kunigų, išleisti knygų, tačiau Lietuvos istoriografijoje jo veikla paprastai vertinama kaip germanizacinė. Vizituodamas Prūsų Lietuvą ir matydamas, kaip aplaidžiai šiuose valsčiuose dirba pamokslininkai, jis buvo įsakęs: „kad kiekvienas kunigas, ypač tie, kurie prieš

pradėdami tarnybą, gavo menką ir nepakankamą išsilavinimą, imtųsi su nepavargstančiu uolumu studijų ir išmoktų tobulai lietuvių kalbą“ (Skrupskelis 1967, 14; autorius remiasi rankraštiniu dokumentu: Mskr. Etats Minist. 91 e 3. Geheimes Preussisches Staatsarchiv, Karaliaučius). Lyzijus 1719-ųjų kovo 23 dienos ataskaitoje Prūsijos vyriausybei viena iš aplaidumo priežasčių taip pat laikė lietuvių kalbos nemokėjimą (Terveen 1954, 215).

²⁹ Wilhelm Oehler, *Geschichte der deutschen evangelischen Mission 1. Frühzeit und Blüte der deutschen evangelischen Mission 1706–1885*, Baden-Baden: Verlag Wilhelm Fehrholz, 1949, 31.

Danijos karaliui Frederikui IV savo šalyje nepavyko rasti misionierių, norinčių vykti į šią tropinio klimato šalį, kur pynėsi daugybė krikščioniškų religijų, o santykius visuomenėje reguliavo kastos. Skleisti evangelikų liuteronų tikėjimo į Tranquebarą 1706 metais atplaukė du jauni vokiečiai, buvę Francke's mokiniai: Bartholomäus Ziegenbalgas ir Heinrichas Plütschau. Taip 1706 metais čia prasidėjo bendra Danijos–Hallės misija (*Dänisch-Hallesche Mission*; ji dar vadinama ir Tranquebaro misija [*Tranquebar-Mission*])³⁰, o garsas apie ją ėmė plisti po Europą.

Sprendžiant iš Lyzijaus laiško, šios žinios buvo pasiekusios ir Karaliaučių – jis jau buvo girdėjęs apie malabarų. Beje, literatūros istorijos profesorius Georgas Christophoras Pisanskis nurodo, kad 1745 metais aukcione parduodamoje Lyzijaus bibliotekoje, be vertingų Biblijos rinkinių, orientalistinės ir egzegetinės literatūros, tarp hebrajiškų, persiškų, siriškų, arabiškų, turkiškų rankraščių buvo ir malabariškų³¹.

Lyzijus, be abejo, taip pat žinojo, kad ši misija remiama Vokietijos, Anglijos ir Danijos visuomenės. Mat jo minimas Behmas – tai Antonas Wilhelmas Böhme (1673–1722), Francke's mokinys, 1701 metais atvykęs į Londoną, 1705 metais tapęs rūmų pamokslininku ir užmezgęs ryšį tarp Hallės pietistų ir anglikonų 1698 metais įkurtos Krikščioniškojo pažinimo skleidimo draugijos (*Society for Promoting Christian Knowledge*). Iš esmės Böhme's iniciatyva per šią draugiją Anglijoje buvo organizuojama parama Danijos–Hallės misijai³². Kad sudomintų visuomenę, jis vertė į anglų kalbą ir spausdino Ziegenbalgo laiškus (1709, 1710 metais ir vėliau). Būdamas gerai žinomas ir gerbiamas žmogus, Böhme beldėsi į daugybę durų ir ieškojo rėmėjų. Ir ką gi – jau 1709 metais į Tranquebarą ėmė plaukti knygos, pinigai, medikamentai. Draugija ypač aktyviai ėmėsi remti mokyklų kūrimą ir krikščioniškos literatūros leidybą – 1711 metais iš Londono ji pasiuntė portugališką spaustuve ir spaustuvininką³³.

Vokietijoje paramą misijai organizavo pats Francke: 1708-aisiais savo leidžiamame laikraštyje jis įdėjo keletą žinučių apie misionierių veiklą Indijoje ir tuoj pat

³⁰ Tranquebaras tuomet buvo Tanjorės valstybės teritorijoje, dab. Tamilnado valstija. Plačiau apie šią misiją žr. Daniel Jeyaraj, „Die Wechselwirkung zwischen Kirche und Kultur in der Frühen Tranquebar-Mission“, *Es begann in Halle... Missionswissenschaft von Gustav Warneck bis heute*, hrsg. von Dieter Becker, Andreas Feldkeller, Erlangen: Verlag der Ev.-Luth. Mission, 1997, 137–145; Horst R. Flachsmeier, *Geschichte der evangelischen Weltmission*, Gießen und Basel: Brunnen-Verlag, 1963, 124–135. Hallėje saugomas didžiulis misijų archyvas (*Missionsarchiv der Franckeschen Stiftungen*).

³¹ „Da zu kamen verschiede Manuscripte in hebräischer, perfischer, arabischer, fyrischer, türkischer und malabarischer Sprache“ (G[eorg] C[hristophor] Pisanski's, *Entwurf einer preußischen Literärgeschichte* [...], hrsg. von Rudolf Philippi [...], Königsberg: Verlag der Hartungschens Druckerei, 1886, 511).

³² Udo Sträter, „Böhme“, *Religion in Geschichte und Gegenwart. Handwörterbuch für Theologie und Religionswissenschaft* 1, Tübingen: Mohr Siebeck, 1998, 1668.

³³ Erich Beyrenther, *Bartholomäus Ziegenbalg. Aus dem Leben des ersten deutschen Missionars in Indien 1682 bis 1719*, Berlin: Evangelische Verlagsanstalt, 1957, 64–69.

sulaukė skaitytojų atsako. Vokietijoje irgi buvo spausdinami Ziegenbalgo laišakai, o 1710 metais Francke pradėjo leisti žurnalą *Berichte der Königlichen Dänischen Mission aus Ostindien* (Oehler 1949, 41; Flachsmeier 1963, 131). 1712 metais iš Hallės į Tranquebarą nusiunčiami Leipzige išraižyti ir išlieti tamiliški spaudmenys, o 1713-aisiais jais jau spausdinamas Ziegenbalgo į tamilų kalbą verstas Liuterio *Mažasis katekizmas* ir induizmą neigianti knyga *Pasmerktoji pagonybė*; 1714–1715 metais tamilų kalba dviem dalimis išleidžiamas ir Naujasis Testamentas; 1716-aisiais pačioje Hallėje išeina Ziegenbalgo parašyta pirmoji tamilų kalbos gramatika (*Grammatica Damulica*)³⁴.

Misionieriai jau 1707 metais įsteigė pirmąją krikščionišką mokyklą, nuo 1715 metų ją privalėjo lankyti ir nekrikščionys. 1716 metais buvo įkurtas teologijos seminaras, kuriame ganytojiškam darbui pradėta rengti tamilus (Jeyaraj 1997, 144)³⁵.

Ziegenbalgas, tikėdamasis savo misijai paramos (jo bendražygis Plütschau 1711 metais paliko Indiją), iš pat pradžių laiškus rašė tokia forma, kad tiktų viešinti plačiuosiuose gyventojų sluoksniuose. Jis aprašinėjo savo darbą su tamilais, santykius su kitų religijų išpažinėjais, perpasakojo pokalbius su brahmanais, vertė ir pats rašė knygas apie tamilų tikėjimą bei mediciną. Visa tai siuntė į Angliją, Vokietiją bei Daniją, o jo rėmėjai platino ir aktyvino visuomenę (Oehler 1949, 33–37)³⁶.

Argi ne to paties savo laišku siekia ir Lyzijus? Jo laiškas taip pat primena atvirą laišką. Jame kalbama apie itin prastą švietimo būklę Prūsų Lietuvoje („iki šiol prie vienos mokyklos priplakta nuo aštuonių devynių iki dvidešimties kaimų“), pateikiamos mokyklų statybos sąmatos pabrėžiant, kiek daug vis dėlto tai kainuos ir kad „čia užtvenktas vanduo“. Lyzijus galiausiai meta dar vieną argumentą:

Mūsų sienas supantys popiežininkai dėl stygiaus mokyklų, į kurias vaikai turi keliauti iki 3 mylių, vilioja žmones savo pusėn; taigi kad mūsų pasieniai užimti tiek pat popiežininkų kiek evangelikų. (Lyzijus [2])

Labai tikėtina, kad tai aliuzija į Ziegenbalgo nesutarimus su katalikų kunigais, laikiusiais šių misionierių veiklą kišimusi į jų interesų sritį ir nesivaržiusiais

³⁴ Gerald Duverdier, „Über die Bedeutung unbedeutender Drucke: die ersten tamilischen Drucke zu Halle (1712–1713)“, *Wissenschaftliche Zeitschrift Universität Halle* 24(5), 1975, 104–105.

³⁵ Sulaukdamas nuolatinės paramos, Ziegenbalgas Tranquebare ne tik pastatė bažnyčią ir spaustuve, bet įkūrė ir vilnų verpyklą, kojinių mezgyklą, kartūno audimo fabriką ir popieriaus malūną, taip aprūpin-

damas darbu vargingai gyvenusius tamilus (Flachsmeier 1963, 133). Čia vertėtų prisiminti, kad Tranquebaras nebuvo nei Vokietijos, nei Anglijos kolonija. Pati Danija šią misiją rėmė, atrodo, mažiausiai.

³⁶ Plg. Ziegenbalgo laiškus Francke'į: *Alte Briefe aus Indien. Unveröffentlichte Briefe von Bartholomäus Ziegenbalg 1706–1719*, hrsg. von Arno Lehmann, Berlin: Evangelische Verlagsanstalt, 1957, 268–269, 389–390.

regzti intrigas³⁷. Lyzijus irgi akcentuoja, jog Prūsų Lietuvoje evangeliškajam tikėjimui skleisti esama rimtų kliūčių. Katalikai iš tiesų savo pozicijoms stiprinti Rytų Prūsijoje, ypač Lietuvos pasienyje (Tilžėje, Šilgaliuose, Klaipėdoje, Robkojuose ir kt.) statė bažnyčias, kūrė prie jų mokyklas ir kilnojamasias mokyklėles bei vaikų globos įstaigas. 1700 metais netoli Tilžės, Žentainių dvare, įsikūrė Lietuvos jėzuitai. Tilžėje ir dar keliose vietose jie įsteigė mokyklų, kur mokė lietuvių, lenkų ir lotynų kalbomis³⁸.

Taigi neabejotina, kad šių Lyzijaus laiškų tikslas – kelti Vokietijos ir Anglijos visuomenės susidomėjimą Prūsų Lietuvos reikalais ir išjudinti rinkliavas. 1719 metais jis jau buvo apvažiavęs lietuvių gyvenamus Prūsijos valsčius ir įsitikinęs padėties sudėtingumu. Laiškas aiškiai rodo pastangas ieškoti išeities. Ir 1718 metais Francke'is rašyti laiškei liudija, kad karaliaus planai įsteigti tiek daug lietuviškų mokyklų, parengti tiek mokytojų, aprūpinti juos laisva žeme, be to, dar išleisti bažnyčioms ir mokykloms reikiamų knygų, Lyzijui atrodė sunkiai įgyvendinami. Galbūt todėl sumanyta šauktis pagalbos iš šalies. Winterio (1954, 45) duomenimis, ir Francke per Böhme'ę Londone ieškojo lėšų lietuviškoms mokykloms organizuoti, mokytojams bei kunigams rengti. Francke labai sumaniai rėmėsi tais siekiais, kuriuos Anglijos Aukštoji bažnyčia (*Hochkirche*) buvo parodžiusi Lietuvos protestantams XVII amžiuje – Anglijos karaliaus įsaką buvo paskelbta rinkliava, skirta nuokaro nukentėjusioms Lietuvos reformatų bažnyčioms atkurti ir Samuelio Boguslavo Chylinskio Biblijai spausdinti³⁹. Tačiau kad ir kaip stengtasi, Hallės universitete Lietuvių kalbos seminarą pavyko įkurti tik 1727 metais (Karaliaučiuje toks seminaras įkurtas 1718-aisiais, pirmuoju jo kuratoriumi tapo Lyzijus).

Tad karaliaus sumanymams įgyvendinti Lyzijaus inspektoriavimo laikais dar nebuvo subrendusios sąlygos. Atkreiptinas dėmesys ir į tai, kad ir šiame, ir minėtuose 1718 metų laiškuose nėra jokios užuominos, jog lietuviams mokyklose reikia mokytis vokiškai ar kad neapsimoka leisti lietuviškų knygų. Manytina, kad tokių minčių jam galėjo kilti visiškai įsitikinus, jog sukurti karaliaus sumanytą švietimo sistemą Prūsų Lietuvoje dar nėra galimybių. Jau minėta, kad apie nepelningą knygų leidimą ir apie tai, jog lietuvių jaunimas turįs mokytis ir vokiečių kalbos, Lyzijus yra kalbėjęs savo autobiografijoje, tačiau nėra žinoma, kada ji buvo rašyta

³⁷ Labai negeranoriškai apie Ziegenbalgo verstą *NT* atsiliepė italų jėzuitas Beschi, savo tamiliškai rašomuose kūriniuose šiuos misionierius vadino į Tranquebarą numestu Liuterio spiečiumi (Oehler 1949, 33). Katalikų kunigas Guevara darbą su tamilais laikė savo veiklos sfera ir stengėsi ją ginti bet kokiomis priemonėmis (*Allgemeine Deutsche Biographie* 45, Berlin: Duncker & Humblot, 1971, 157).

³⁸ Arnoldas Endzinas, „Mažosios Lietuvos mokykla ir pedagoginė mintis XVIII a.–XIX a. viduryje. Pradinės mokyklos“, *Lietuvos mokyklos ir pedagoginės minties istorijos bruožai*, Vilnius: Mokslas, 1983, 167; Skrupskelis 1967, 21.

³⁹ Apie rinkliavą ir Biblijos spausdinimo aplinkybes žr. Ingė Lukšaitė, „Lietuviškos S. B. Chylinskio biblijos spausdinimo aplinkybės“, *Lietuvos TSR Mokslų akademijos darbai*, A serija, 1(35), 1971, 87–109.

(plg. Rogge 1881, 121, 116). Bet prisimintina ir tai, kad Lyzijus yra raginęs išleisti lietuvišką Bibliją. Rūmų pamokslininkas D. E. Jablonski 1729 metų rugsėjo 10 dieną laiške Gotthilfui Augustui Francke'ui⁴⁰ rašė, kad 1719 metais laikraštyje *Neuen Zeitungen für gelehrte Sachen* (p. 560) buvo pranešta, jog Lyzijus liepiąs imtis versti į lietuvių kalbą Bibliją, nes iki šiol neišspausdintas tik Naujasis Testamentas ir Psalmynas, nors yra išlikęs rankraštinis Jono Bretkūno vertimas⁴¹. Winterio (1954, 51–52) teigimu, 1728 metais Frydrichui Vilhelmui I pareiškus kritinių pastabų dėl lietuvių kalbos Prūsijoje ir dėl vis neišleidžiamos lietuviškos Biblijos, Lyzijus vėl pradėjo domėtis Bretkūno Biblijos rankraščiu. Francke, iš Jablonski'o sužinojęs, kad Karaliaučiaus bibliotekoje toks rankraštis yra, prašė jį jo lėšomis nurašyti. 1729 metais Hallėje jau buvo išspausdintas iš vokiečių į lietuvių kalbą išverstas Johanno Anastazijaus Freilinghauseno *Dawádnas Mókflas apie Duđiós Iđgánima [...]*⁴² ir Francke, kaip rodo jo laišakai, galvojo ir apie lietuviškos Biblijos leidimą (Wotschke 1928, 135). Prūsijos karalius liepė paimti šį rankraštį iš bibliotekos, bet pasirodė, kad jį jau pasiskolinęs Johanas Jokūbas Kvantas ir kad būtent jis ketina išleisti visą Bibliją (Winter 1954, 50–52).

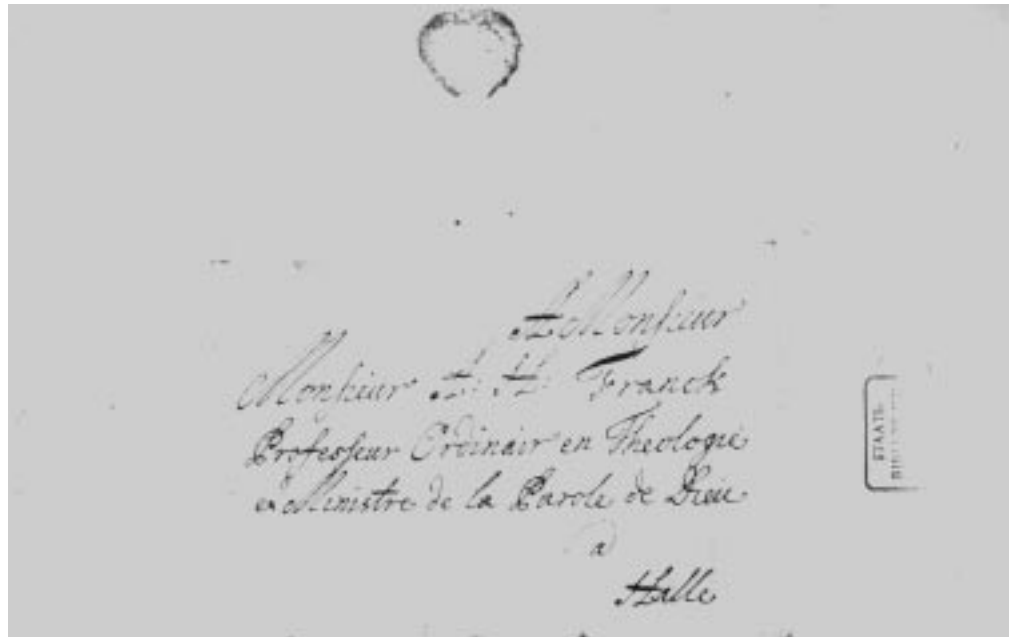
5. Tad jeigu vertintume Lyzijaus veiklą švietimo srityje vadovaudamiesi nuostata „nežiūrėk, ką sakiau, bet žiūrėk, ką dariau“, tai šiuokart rastume argumentų jo, kaip mokyklų ir bažnyčių inspektoriaus, teigiamam vaidmeniui apibūdinti. Lyzijų galėtume charakterizuoti kaip dalykišką, atsakingą ir veiklų pareigūną, vykdžiusį Frydricho Vilhelmo I potvarkius: jo pavestas tyrė mokyklų būklę, organizavo naują Liuterio *Mažojo katekizmo* vertimą, ieškojo lėšų karaliaus sumanymams įgyvendinti, savo darbus koordinavo su Hallės universiteto profesoriumi pietistu Francke. Betgi norint visapusiškai įvertinti Lyzijaus įtaką Prūsų Lietuvos kultūriniam gyvenimui, reikia surinkti ir išnagrinėti kiek įmanoma daugiau to laikotarpio dokumentų. Šito laiško publikacija tegali nušviesti tik vieną kitą Lyzijaus veiklos aspektą ir išryškinti tik vieną kitą jo asmens bruožą bei intenciją.

40 Gotthilfas Augustas Francke (1696–1769) – Augusto Hermanno Francke's sūnus ir jo darbų tęsėjas, Lietuvių kalbos seminaro, įsteigto 1727 metais Hallės universitete, globėjas. Jis pasirūpino, kad universitetas įsigytų lietuviškus rašmenis, sudarė lietuviškų knygų leidimo programą, rūpinosi jų leidyba (Albertas Juška, *Mažosios Lietuvos bažnyčia XVI–XX amžiuje*, Klaipėda: Mažosios Lietuvos fondas; Klaipėdos universiteto leidykla, 1997, 82–83; Wotschke 1928, 135).

41 „H[err] D. Lyfius || läßt an Überfetzung der Biebel (ins Littaufche) arbeiten, || davon fonft nicht mehr als das NT und der

Psalter || ehemahls allhie gedruckt worden. Wiewol man hier || eine geschriebene Überfetzung der gantzten Biebel || von Jano Bretkio hat, die an[no] 1590 in 8 Bänden, || nehml[ich] 5. in folio, und 3. in 4° geschrieben ift“. Jablonski'o laiškas saugomas Francke's įstaigų archyve; sign.: AFrSt, C 214/15.

42 *Dawádnas Mókflas apie Duđiós Iđgánima [...]* nūg I. A. Freylinhaufen [...] iđdūtas nūg Draugū lietuwiđkós Iđkalos. Iđspauftas Ałoje pas Steponą Orbaną, Méte 1729. Vienas egzempliorius yra VUB; sign.: LK 1120.

A Monsieur
Monsieur A: H: Franck
Profesneur Ordinaire en Theologie
et Ministre de la Parole de Dieu
a
Halle

[1] Immanuel!

In demselben herzlichgeliebter Herr Bruder.

Ich bin eben aus Littauen gekommen, wofelbft 9: Wochen zugebracht damit, daß ertlich eine einhellige *Version*⁴³ des *Kleinen Catechismi Lutheri* mit vieler Mühe zu Wege gebracht; hernach, daß, da noch 8: 9: -- biß 20: dörffer zu einer Schulen geschlagen sind, 280: Schuldörffer erwehlet würden, worinnen vor erft Schulen gebaut werden sollen,⁴⁴ Die Littauische Ampts Cammer hat mir auch versprochen, daß das Bauholtz zu 120: derselben noch diesen Winter folle ausgeführt werden. Nach dem ungefehrlichen Überfchlag aber wird ein jegliches Haus auf zu bauen, aufs

⁴³ Lotyniškaja antikva parašyti žodžiai čia ir toliau pateikiami kursyvu.

⁴⁴ Kablelis pataisytas į tašką.

Immanuel!

In dem alten geschicklichen Jahr 1700.

Ich bin eben aus Lissabon gekommen, und habe 9: von dem
 Jungbrant damit, daß es ein einfallige Version der
 kleinen Catechismi Lutheri mit vieler Mühe zu Wege ge-
 bracht; ferner, daß da noch 8: 9: -- bis 20: Dinsten zu
 einer Dinsten geschlagen sind 20: Dinsten ausstet
 werden, werden von acht Dinsten gebracht worden. Also
 Die Lissaboner Dinsten Cammas hat mir auch versprochen,
 daß die Dinsten zu 20: Dinsten noch Dinsten Cam-
 mas alle eingekauft werden. Also dem ungeschicklichen
 Übergang aber wird ein geschickter Gang aus zu kommen, auf
 wenigste und elendeste Kosten hiefige 50: fl oder 16: tll
 16: Ggr. Hic haeret aqua. Mir hat die Commission ein red-
 liches schon gekostet, und fast mehr als meine Umbstän-
 de tragen können, wird auch jährlich mehr kosten. Da
 der König das Land, das Holtz und hoffentlich auch die
 Ziegel gibt, muß man Sorge tragen, daß man das nicht [verliere,]
 verlieren,

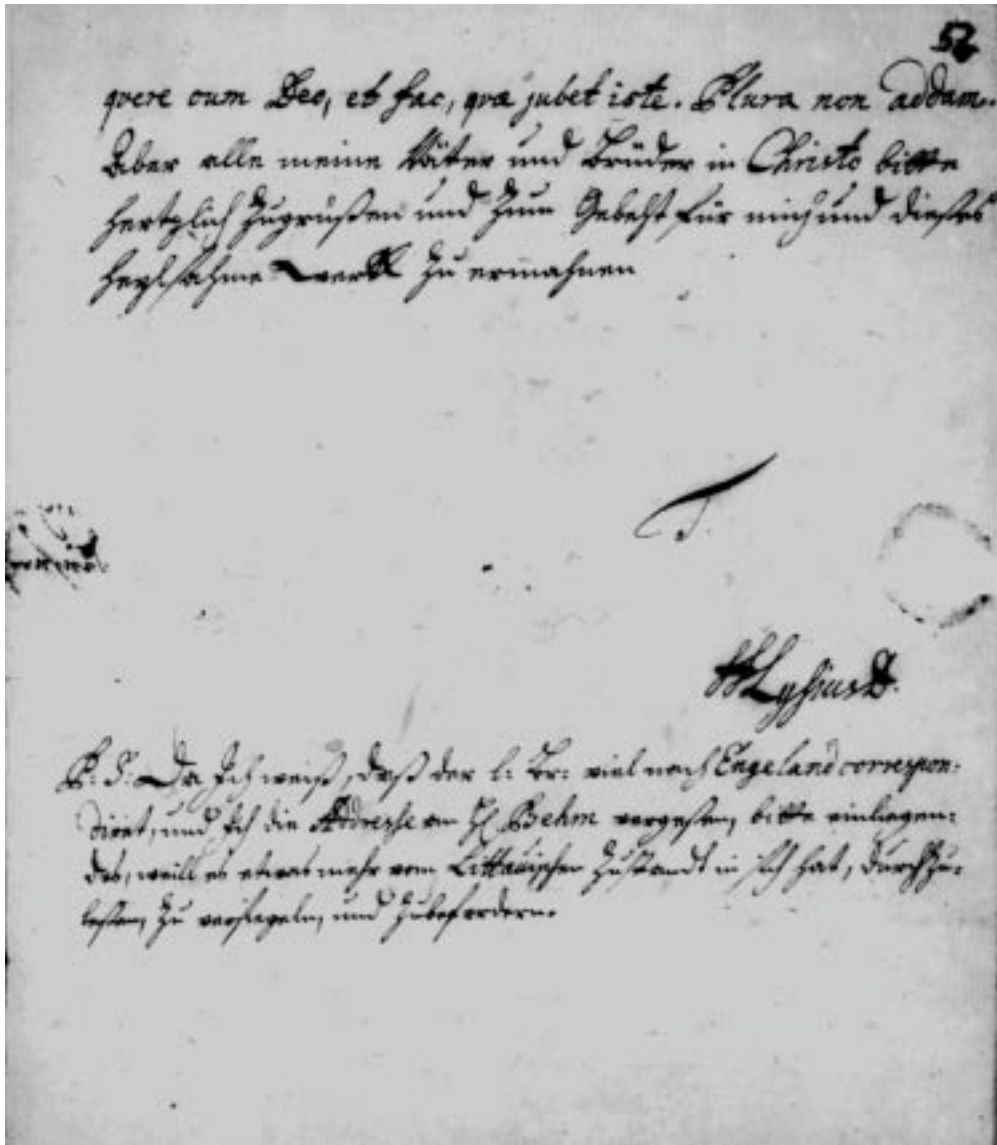
wenigste und elendeste Kosten hiefige 50: fl oder 16: tll
 16: Ggr. Hic haeret aqua. Mir hat die Commission ein red-
 liches schon gekostet, und fast mehr als meine Umbstän-
 de tragen können, wird auch jährlich mehr kosten. Da
 der König das Land, das Holtz und hoffentlich auch die
 Ziegel gibt, muß man Sorge tragen, daß man das nicht [verliere,]

verliere, was man zur Ehre Gottes schon in seiner Dis-
 position hat, wo man mehr verlangt, als man zuge-
 ben willig ist. Gott hat durch Ihre Königl. Majest: mich
 an den l. Br:⁴⁵ gewiesen, die Sache *junctis viribus* zu-
 treiben. Gott hat den l. Br: gebraucht, zu Bekehrung
 des Malabarum. Litauen ist uns näher, uns näher
 zu sein, auch das uns näher zu sein von einem
 gutem Staat zu seyn. Die unsehr Gränzen sind:
 gebunden die Pfaffen sind der Mangel der Pfaffen, was in
 jehet die Kinder die 3. Malen angesehn müssen, die Man-
 nern an sich, so, dass unsehr Gränzen mit 3 sind
 die Pfaffen als Coarctate beschet hat. Durch den die
 Gränzen geschet gut Pfaffen, die den die Pfaffen die
 Pfaffen zur Ansehung gut ist. Die unsehr
 Litauen Fortes, nominat, die gute Ansehung
 Anne quod septandum, in fide et timore Domini. Co:
 quore

[2] verliere, was man zur Ehre Gottes schon in seiner Dis-
 position hat, wo man mehr verlangt, als man zuge-
 ben willig ist. Gott hat durch Ihre Königl. Majest: mich
 an den l. Br:⁴⁵ gewiesen, die Sache *junctis viribus* zu-
 treiben. Gott hat den l. Br:⁴⁶ gebraucht, zu Bekehrung

45 (Vok.) den lieben Bruder.

46 (Vok.) den lieben Bruder.

der Malabaren. Littaunen ist uns näher, auch näher verwandt, auch daraus mehrere Frucht von einer guten Saat zu hoffen. Die unsere Gräntzen umgebende Pöbtlter ziehen aus Mangel der Schulen, wohin jetzt die Kinder bis 3: Meilen reysen müssen, die Menschen an sich, so, daß unsere Grentzen mit so viel Pöbtlter als *Evangelische* besetzt sind. Durch an die

Gräntze gefetzte gute Schulen, könten auch felbft die
Pabftler zur Wahrheit geloket werden. Die elende
Prediger könten ermundert, die gute *encouragiret* werden,
Anne quid tentandum, in fide et timore Domini? Lo=[gvere]

[3] *qvere cum Deo, et fac, qva jubet iste. Plura non addam.*
Aber alle meine Vätter und Brüder in *Christo* bitte
hertzlich zugrüßen und zum Gebeht für mich und diefes
heylfahme Werck zu ermahnen

T.⁴⁷

HLyfiusD.

*P: S: Da Ich weiß, daß der l: Br:⁴⁸ viel nach Engeland correspon=
diret, und Ich die Adresse von H[err] Behm vergeßen, bitte einliegen=
des, weill es etwas mehr vom Littauifchen Zuftandt in fich hat, durchzu=
lesen, zu verfiageln, und zubefordern.*

47 (Lot.) Tuus.

48 (Vok.) der liebe Bruder.

Ponui
Ponui A[ugustui] H[ermannui] Franck'ei,
ordinariniam teologijos profesoriui ir Dievo žodžio tarnui,
į Halle

[1] Immanuel⁴⁹!

Nuoširdžiai mylimam ponui Broliui [Kristuje].

Tik ką grįžau iš Lietuvos⁵⁰, kur praleidau devynias savaites tam, kad, pirma, su dideliu vargu palydėčiau į kelią visiems priimtina Liuterio *Mažojo katekizmo*⁵¹ versiją; paskiau, kad būtų parinkta 280 kaimų, kuriuose pirmiausia turi būti pastatytos mokyklos⁵², kadangi iki šiol prie vienos mokyklos priplakta nuo aštuonių devynių iki dvidešimties kaimų. Lietuvos apskričių įstaigos man taip pat pažadėjo, kad dar šią žiemą turi būti duota 120 [mokyklų] statybinės medienos. Tačiau pagal apytikrę sąmatą kiekvienam namui pastatyti mažiausiomis ir šykščiausiomis kainomis reikės čionykščių 50 florintų arba 16 talerių 16 grašių. *Hic haeret aqua*⁵³. Šita užduotis man jau nemažai kainavo – ir beveik daugiau, nei mano aplinkybės galėjo leisti, – ir kasmet dar daugiau kainuos. Kadangi karalius duoda žemės, medienos ir, tikėtina, plytų, tai reikia rūpintis, kad nebūtų

[2] prarasta, kas Dievo garbei savo dispozicijoje turima, kai daugiau prašoma, negu ketinama duoti. Dievas per karališkąją didenybę nurodė man griebtis reikalo *junctis viribus*⁵⁴ su mieluoju Broliu⁵⁵. Dievas mieląjį Brolių pašaukė atversti malabarų⁵⁶. Lietuva mums arčiau, taip pat labiau gimininga, ir dėl to iš geros sėklos

49 (Hebr.) immānū 'ēl 'Dievas su mumis'.

50 Turima galvoje Prūsų Lietuva; žr. 13 išnašą.

51 Minimas 1719 metais parengtas dvikalbis (vokiečių–lietuvių) Liuterio *Mažasis katekizmas*. 1719 metų sausio–vasario mėnesiais kunigai jį svarstė konferencijose, o nuo gegužės iki gruodžio dar kartą tikrino ir savo pritarimą tvirtino parašais, tačiau tais metais jis nebuvo išspausdintas (plačiau apie tai žr. p. 190–194).

52 Prūsijos karalius Frydrichas Vilhelmas I 1718 metų rugsėjo 9 dieną mokyklų ir bažnyčių inspektoriui Lyzijui ir rūmų tarrėjui (*Cammerrath*) Wolfui Gretschiui atsiuntė iš Berlyno specialų įsakymą (instrukciją), kur nurodyta, kad kiekviename didesniame kaime turi būti pastatyta po mokyklą, o kiekvienam mokytojui duodama po pusę ūbo laisvos žemės (Keil 1886, 112; plg. Rogge 1881, 119).

53 (Lot.) „Čia užtvenktas vanduo“.

54 (Lot.) „bendromis jėgomis“.

55 1718 metų liepos 2 dieną Prūsijos karalius parašė laišką Franck'e'i ir pageidavo, kad šis tartųsi su Lyzijumi ir teiktų pasiūlymus, kaip būtų geriausia kurti švietimo sistemą (Terveen 1954, 87). Jiems abiem buvo pavesta rūpintis ir mokytojų lietuviškoms mokykloms rengimu (Winter 1954, 44).

56 Malabarais XVIII amžiaus Europoje buvo vadinami tamilai, gyvenę Rytų Indijoje, į Indijos vandenyną įtekančios Kaweri upės deltoje. 1620 metais Indijoje Danija įsigijo nedidelę (apie 40 000 km²) koloniją Tranquebarą (dabar Tamilnado valstija). 1706 metais čia prasidėjo bendra Danijos–Hallės misija (*Dänisch-Hallesche Mission*), kitaip ji dar vadinama Tranquebaro misija (*Tranquebar-Mission*). Skleisti evangelikų liuteronų tikėjimo 1706 metais čia atplaukė du jauni vokiečiai, buvę Franck'e's mokiniai: Bartholomäus Ziegenbalgas ir Heinrichas Plütschau.

galima tikėtis daugiau vaisių. Mūsų sienas supantys popiežininkai dėl stygiaus mokyklų, į kurias vaikai turi keliauti iki 3 mylių, vilioja žmones savo pusėn; taigi kad mūsų pasieniai užimti tiek pat popiežininkų kiek evangelikų. Pasienyje įkūrus gerų mokyklų ir popiežininkai galėtų būti prie tiesos patraukti. Nevykę pamokslininkai galėtų būti paskatinti geru pabrąšiniu. *Anne quid tentandum, in fide et timore Domini? Lo-*

[3] *quere cum Deo, et fac, quia jubet iste. Plura non addam*⁵⁷. Betgi prašau nuoširdžiai pasveikinti visus mano Tėvus ir Brolius Kristuje ir paraginti juos maldai už mane ir šitą šventą darbą.

T[avo]

H. Lysius D.

P. S.: Kadangi žinau, kad mielasis Brolis taip pat daug susirašinėja su Anglija, o aš užmiršau pono Behmo⁵⁸ adresą, tai prašau pridėtąjį [laišką] perskaityti, užantspauduoti ir išsiųsti, nes jame yra šis tas daugiau apie padėtį Lietuvoje.

ONA ALEKNAVIČIENĖ
Lietuvių kalbos institutas
Antakalnio g. 6
LT-2055, Vilnius, Lietuva
e. p.: onalekn@ktl.mii.lt

Gauta 2001 m. balandžio 4 d.
Priimta 2001 m. balandžio 17 d.

⁵⁷ (Lot.) „Ar nereikia to su tikėjimu ir Dievo baime išmėginti? Kalbėk su Dievu ir daryk, ką jisai liepia. Daugiau [nieko] nepri-dursiu“.

⁵⁸ Antonas Wilhelmus Böhme (1673–1722) – Francke’s mokinys. 1701 metais jis atvyko į Londoną, 1705 metais tapo rūmų pa-

mokslininku. Böhme palaikė ryšį tarp Hallės pietistų ir 1698 metais anglikonų įkurtos Krikščioniškojo pažinimo skleidimo draugijos (*Society for Promoting Christian Knowledge*). Daugiausia jo iniciatyva per šią draugiją Anglijoje buvo organizuojama parama Danijos–Hallės misijai.

Domas Kaunas
Vilniaus universitetas

Lietuviškas Liudviko Rėzos eilėraštis „Prasta giesmele“ (1816)

Karaliaučiaus universiteto profesorius ir Lietuvių kalbos seminaro vedėjas Martyno Liudviko Rėzos (Martin Ludwig Rhesa, 1776–1840) lietuviška poetinė kūryba negausi, veikiausiai dėl to ir gana gerai žinoma. Į ją atkreipė dėmesį jau autoriaus amžininkai: Karaliaučiaus istorikas Ludwigas von Baczko¹, nežinomas Leipcigo literatūrinio laikraščio bendradarbis², Vilniaus lietuviškų knygų cenzorius Juozapas Volodzka³ ir kiti istoriografai. Šiais laikais gilesnės analizės bei vertinimų Rėzos kūryba susilaukė prieš keletą dešimtmečių pasirodžiusioje Albino Jovaišo monografijoje *Liudvikas Rėza*⁴. Deja, tyrėjas tuo metu dar negalėjo aptarti dviejų vieno proginio eilėraščio publikacijų, pasirodžiusių 1816 ir 1818 metais. Jas tik neseniai pavyko rasti ir dėl to glaustai pakomentavus dabar paskelbti⁵.

1. Šis eilėraštis išspausdintas senoviniame poliglote⁶ *Pacis [...] monumentum [...]*, skirtame Napoleono karų nugalėtojams: Prūsijos karaliui Frydrichui Vilhelmui III, Rusijos imperatoriui Aleksandrui I ir Austrijos imperatoriui Pranciškui I. Pirmasis šio poligloto leidimas išėjo 1816, o antrasis – 1818 metais. Vienas antrojo leidimo egzempliorius šiuo metu saugomas Tartu universiteto bibliotekos retenybių kolek-

1 Ludwig von Baczko, „Versuch einer Geschichte der Dichtkunst in Preussen“, *Beiträge zur Kunde Preussens* 6, Königsberg, 1823, 76.

2 „Aus Königsberg“, *Leipziger Literaturzeitung* 75 (März), 1824, 596.

3 [Juozapas Volodzka,] J. J. W. Lituwys, „Prakalba“, SZESZES PASAKAS SYMONA STANEWICZES ŽEMAYCZE. YR ANTRAS SZESZES KRYŽŽA DO-

NAŁAYCZIA LITUWYNYNKA PRUSA, WYLNIUJE. SPAUSTUWOJ' B. NEUMANA. Metuse 1829, VII.

4 Albinas Jovaišas, *Liudvikas Rėza*, Vilnius: Vaga, 1969, 185–188.

5 Domas Kaunas, *Knygos dalia. Mažosios Lietuvos knygos istorijos tyrinėjimai*, Vilnius: Pradai, 1999, 177–183.

6 Poliglota is vadinamos įdomybių mėgėjams skirtos daugiakalbės knygos.

cijoje⁷. Radus šį leidinį ir pradėjus rengti eilėraščių spaudai, dar nežinota, ar yra išlikusių pirmojo leidimo egzempliorių. Apskritai nebuvo aišku, ar jame irgi išspausdintas Rėzos eilėraščių, o jeigu išspausdintas, tai ar jo tekstas visiškai toks pat kaip antrajame.

Grįžti prie šios temos paskatino išvyka į poligloto rengimo ir leidimo miestą Vroclavą. Valdant vokiečiams (iki Antrojo pasaulinio karo pabaigos) jis priklausė Žemutinei Silezijai ir jų buvo vadinamas Breslau. Kolegoms iš Vroclavo universiteto talkininkaujant pavyko išsiaiškinti, kad miesto senajoje bibliotekoje anksčiau buvo net trys poligloto *Pacis monumentum* egzemplioriai, bet per Antrąjį pasaulinį karą jie dingo be žinios. Tačiau 1953 metais vieną pirmojo leidimo egzempliorių išsigijo Vroclavo universiteto biblioteka (sign.: 20466 IV C)⁸. Jį ir teko vartyti šių eilučių autoriui. Egzemplorius gana gerai išsilaikęs. Knyga įrišta į kartono viršelius, aptrauktus šilku. Abu viršeliai su išpaudais. Viršutiniame viršelyje yra apskritimo formos nuosavybės ženklas – superekslibrisas su įrašu „Soc: Lusatie Sup:“ („Societas Lusatie Superioris“ – „Aukštutinės Lužicos draugija“) ir moto „In Uno“ („Vienybėje“). Apatinio viršelio pačiame centre išpaustas vietovardis ir data: „Görliz. || am III. Decembr. || 1816.“⁹. Taigi knyga kuri laiką priklausė Aukštutinės Lužicos draugijai ir buvo įrišta Silezijos mieste Görlitze (lenk. *Zgorzelec*), dabar padalytame istorijos ir Neisės upės: didesnioji dalis priklauso Vokietijai, mažesnioji – Lenkijai.

Kas ir kur šį egzempliorių surado ir 1953 metais pasiūlė bibliotekai, dabar nežinoma. Budyšino Sorbistikos instituto bendradarbiai teigė, kad Aukštutinės Lužicos draugija, įkurta 1779 metais Görlitze, veikė iki Antrojo pasaulinio karo. 1990-aisiais jos veikla buvo vėl atnaujinta. Poligloto išėjimo metais (1816) draugijai vadovavo Karlas Gottlobas von Antonas (1751–1818), jos nariai – daugiausia vokiečių aukštesniosios visuomenės atstovai, bet buvo ir sorbų, iš kurių žymiausi – H. B. Šerachas ir J. Hórèanskis. Šie intelektualai sukaupe turtingą biblioteką – ją jau 1811 metais sudarė 15 000 tomų. Per Antrąjį pasaulinį karą knygos buvo išslapstytos saugiose vietose. Taip viena fondo dalis pateko į Vroclavą, kita liko Görlitze ar jo apylinkėse ir dabar yra čia atkurtos Aukštutinės Lužicos mokslo draugijos nuosavybė.

⁷ *Pacis annis MDCCCXIV et MDCCCXV foederatis armis restitutae monumentum orbis terrarum de fortuna reduce gaudia gentium linguis interpretans principibus piis felicibus augustis populisque victoribus liberatoribus liberatis dicatum. Vratislaviae, Typis Grasi Barthii et comp. („Sajungininkų kariuomenės 1814 ir 1815 metais atkurtos taikos paminklas, tautų kalbomis perteikiantis pasaulio džiaugsmą dėl sugrįžusios laimės, skirtas do-riems, maloningiems ir garbingiems valdo-*

*vams ir nugalėtojų išlaisvintoms tautoms. Vroclave, Grasiiaus Bartheo ir bendrovės spaustuvėje“); toliau – *Pacis monumentum*.*

⁸ *Pacis annis MDCCCXIV et MDCCCXV foederatis armis restitutae monumentum orbis terrarum de fortuna reduce gaudia gentium linguis interpretans principibus piis felicibus augustis populisque victoribus liberatoribus liberatis dicatum. Curante Johanne Augusto Barth.*

⁹ *150 Jahre Oberlausitzischer Gesellschaft der Wissenschaften: 1779–1929, Görlitz, 1929, 2.*

2. Šis poliglotos – didelio formato (*in folio*) proginis leidinys. Lotyniškas pirmojo leidimo pavadinimas nesiskiria nuo antrojo. Kiek kitokie yra tik lapo apačioje nurodyti leidimo duomenys: pirmajame leidime yra „Curante Johanne Augusto Barth“ („Johanno Augusto Bartho rūpesčiu“), o antrajame – „Vratislaviae, Typis Grasi Barthii et comp.“ („Vroclave, Grasiiaus Bartho ir bendrovės spaustuvėje“). Abiejų leidimų antraštėse leidimo metai nenurodyti. Pirmajame leidime nėra ir pratarmės. Antrajame ji įdėta dviem kalbomis: lygiagrečiai lotynų ir vokiečių. Tik iš šios pratarmės paaiškėja leidinio istorija ir tai, kad pirmasis leidimas išėjo 1816 metais.

Pirmajame poligloto leidime 43 kalbomis išspausdintais eiliuotais tekstais šlovinami karą laimėję monarchai. Kiekvienam eilėraščiui skirta po atskirą lapą, deja, jie nenumeruoti. Eilėraščiai sugrupuoti pagal to meto kalbų klasifikacijos sampratą. Mums svarbiausias skyrius – „Linguae Slavonicae et Mixtae“ („Slavų ir maišytosios kalbos“). Jame sudėti tekstai rusų, lenkų, čekų, sorbų, lietuvių, latvių, estų ir vengrų kalbomis. Lietuviškasis išspausdintas 30-ajame lape (plg. jo publikaciją p. 211). Leidinyje kai kurie tekstai įrėminti, paspalvinti, tačiau lietuviškojo eilėraščio (kaip ir latviško bei estiško) lapas puošnumu nepasižymi. Po visais eilėraščiais lapo apačioje smulkiu šriftu nurodytas autorius. Lietuviškas ir latviškas eilėraštis išspausdintas lotyniškais, estiškais – gotikiniais spaudmenimis.

3. Atidžiai palyginus leidimus matyti, kad visiškai toks pat lietuviškas tekstas įdėtas ir 1818 metų leidime, tik kitaip apipavidalintas antgalvis ir jame įkomponuotas kiek kitoks kalbos pavadinimas: 1816 metų leidime *Littauice*, o 1818-ųjų – *Lithuanice*. Yra ir dar vienas skirtumas: pirmajame leidime lapo apačioje parašyta, kad eilėraščio autorius – Brose. Jo pavardė yra ir po latvišku eilėraščiu. Po estišku tekstu nurodyta: Chr. Quandt¹⁰. Tuo tarpu antrajame leidime lietuviško eilėraščio autoriui vadinamas Rēza: *Rhesa*. Kodėl atsirado toks nesutapimas ir kas yra Brose?

Friedrichas Christophas Brose (rašoma ir *Brosse*) buvo Livonijos kunigas. Jis gimė 1773 metais garsaus Rygos vokiečių prekybininko šeimoje. Mokėsi vietiniame licėjuje, studijavo Leipcige ir Jenoje. 1795-aisiais grįžo į Rygą ir, kiek padirbėjęs namų mokytoju, buvo išventintas evangelikų liuteronų kunigu. Kunigavo Daugavgrivoje (vokiečių šaltiniuose rašoma „an der Kirche zu Dünamünde“) ir Carnikavo-

10 Tai Christliebas Quandtas. Savo knygoje *Knygos dalia* (p. 180) klaidingai nurodžiau jo vardą Christianas. Quandtas gimė 1740 metais iš Saksonijos į Livoniją atsikrausčiusios hernhutiečių („Dievo gynėjų“) pietistinės bendruomenės nario šeimoje. Vaikystėje likęs našlaitis, lavinosi mokytojų seminarijoje Vokietijoje, misionieriavo Pietų Amerikos kolonijoje Suriname. Grįžęs iš misijų, gyveno Hernhute ir vertėsi knygų prekyba. Čia 1824 metais ir mirė. Quandto bibliografijoje užregistruoti tik du jo kūriniai: didoka vokiška knyga apie

Surinamą (1807) ir eilėraštis šios olandų kolonijos gyventojų aravakų kalba abiejuose šio poligloto leidimuose. Estiškas jo eilėraštis bibliografijoje nėra paminėtas (Johann Friedrich von Recke, Karl Eduard Napiersky, *Allgemeines Schriftsteller- und Gelehrten-Lexikon der Provinzen Livland, Esthland und Kurland* 3, Mitau: Steffenhagen, 1831, 454–455; *Die evangelischen Prediger Livlands bis 1918*, unter Mitarbeit von Erik Amburger und Helmut Speer, Köln, Wien: Böhlau, 1977, 602).

je (vok. *Zarnikau*). Buvo apdovanotas 1812 metų karo atminimo kryžiumi, mirė 1827 metais. Brose's rašytiniai palikimas gana didelis ir įvairus: grožiniai kūriniai, teatro ir literatūros kritika, pamokslai, kraštotyros darbai¹¹. Beveik viskas parašyta vokiškai, tačiau jis domėjosi ir baltų kalbomis: parašė lyginamąjį traktatą apie latvių ir prūsų onomastiką, į latvių kalbą išvertė daug Livonijos administracijos įsakų. Brose's bibliografijoje nurodytas ir latviškasis eilėraštis, įdėtas į abu *Pacis monumentum* leidimus. Tačiau jo lietuviška kūryba nei amžininkams, nei vėlesniems tyrėjams nebuvo žinoma.

Tad gali būti, kad Brose's pavardė po lietuviškąją panegirika 1816 metų poligloto leidime yra arba sudarytojo Bartho, arba Vroclavo spaustuvinių klaida. Antrajame leidime ši klaida atitaisyta. Eilėraščio autorystę nė kiek nesvyruodami galime skirti patyrusiam eiliuotojui Karaliaučiaus universiteto ordinariniam profesoriui ir Lietuvių kalbos seminaro vedėjui Martynui Liudvikui Rėzai.

4. Lietuviškoji panegirika parašyta proginės poezijos stiliumi. Eilėdara – eleginis dvielis. Šiame eilėraštyje nei turinio, nei meninių privalumų nežvelgtume. Čia nevertėtų jų nė ieškoti, nes eiliuota liaupsė monarchams – įprastinis proginės poezijos kūrinys.

Poliglote išspausdintas lietuviškas eilėraštis yra pirmas žinomas Rėzos eilėraštis lietuvių kalba. Tačiau šiuo metu dar neaišku, ar tai apskritai pirmasis jo lietuviškas eilėraštis. Rėzos amžininkas Volodzka (1829, VII) rašė, kad Karaliaučiaus profesoriaus eilėraštis buvo įdėtas ir į 1807 metų Tilžės taikos sutarties pašlovinimui skirtą knygą *Monumentum pacis*. Ši knyga kol kas nėra rasta, tad dar lieka neatsakyta į klausimą, kada Rėza iš tiesų paskelbė pirmą lietuvišką eilėrašį¹².

DOMAS KAUNAS
Vilniaus universitetas
Knygotyros katedra
Saulėtekio al. 9
LT-2054, Vilnius, Lietuva
e. p.: domas.kaunas@kf.vu.lt

Gauta 2000 m. birželio 1 d.
Priimta 2001 m. gegužės 11 d.

11 Johann Friedrich von Recke, Karl Eduard Napiersky, *Allgemeines Schriftsteller- und Gelehrten- Lexikon der Provinzen Livland, Esthland und Kurland* 1, Mitau: Steffenhagen, 1827, 273–276; Johann Friedrich von Recke, Karl Eduard Napiersky, *Allgemeines Schriftsteller- und Gelehrten- Lexikon der Provinzen Livland, Esthland und Kurland. Nachträge und Fortsetzungen* 1, Mitau: Steffenhagen, 1859, 91–92.

12 Autorius širdingai dėkoja rengiant šį rašinį talkinusiems kolegoms. Vroclavo universi-

teto profesorius Krzysztofą Migonis padėjo susipažinti su unikaliu *Pacis monumentum* (1816) egzemplioriumi ir parūpino tekstų kopijas, Talino pedagoginio universiteto profesorė Liivi Aarma ir Latvijos nacionalinės bibliotekos Retų knygų ir rankraščių skyriaus vedėja Inara Klekerė suteikė žinių apie Livonijos kunigus bei jų kūrybą. Duomenų apie Aukštutinės Lužicos draugiją bei jos bibliotekos likimą pateikė Sorbistikos instituto bendradarbis dr. Francas Šėnas.

Prašta Giesmėle pabuski ir Wardą laupsink nesmertelnę,

Kurri Waikū Waikai Garbeje dar laikys;

Nėsa ji Dievas pat's i amžinas Knygas iraszęs,

Rasztais ney dėganczeis Szirdis i mylinczias:

PRICZKI WILLU! Poną, Walnytoji, Tėwą Sawújū!

Estreikei ji taipojau Karžygiu tikru pagirr.

ALEKSANDRAS, auksztas Mazkólū Waldonas isztráuke

Kardu pergalinčiu, Angelu but Wokietiems!

ESTREIKIŪ Žémės Pons, Walnytojis, Tėwas Sawújū,

Prancas, Naudą Žmonū už sawo Naudą jėszkęs,

Duszia buwo Pulkū, kurrie - kaip Diewo Perkunas,

Ūles kad ritt' Ummarū, ritto taip Neprieteli,

(Kurs apjūsts Maremis Žmones jau mite ne mindžos.)

Duszia buwo Pulkū, bus dabar Tėwu wissiems!

Su Pakajumi wel atwės Apstummą bey Prową;

Su Walnybe Žmoniems nauja Palaima tekkės!

Tėwiszke! kasgi galės, kaip parçitis, jam dekawóti?

Ak neygi wiens, togidėl prasta Giesmėle tylek!

LITTAUICE

Prasta Giesméle pabusk! ir Wardą laupsink nesmertelną,
Kurri Waikû Waikai Garbeje dar laikys;
Nësa jì Dievas pat's ì amžinas Knygas iraszęs,
Rasztais ney déganczeis Szirdis ì mylinczias:
PRICZKU WILLU! Pona, Walnytoji, Tëwą Sawújû!
Estreikei jì taipojau Karžygiu tikru pagirr.
ALEKSANDRAS, auksztas Mazkólû Waldonas isztráuke
Kardu pergalinczu, Angelu but Wokietiems!
ESTREIKIÛ Žémês Pons, Walnytojis, Tëwas Sawújû,
Prancas, Naudą Žmonû už sawo Naudą jëszkas,
Duszia buwo Pulkû, kurrie – kaip Diewo Perkunas,
Ûles kad ritt' Ummarù, ritto taip Neprieteli,
(Kurs apjùsts Maremis Žmones jau mite ne mindžos.)
Duszia buwo Pulkû, bus dabar Tëwu wissiems!
Su Pakajumi wël atwës Apstummą bey Prową;
Su Walnybe Žmoniem nauja Palaima tekkës!
Tëwiszke! kasgi galës, kaip pareitis, jam dekawóti?
Ak neygi wiens, togidël prasta Giesméle tylek!

Brose.

Vidas Garliauskas

Lietuviški Šiaulėnų bažnyčios įrašai 1719–1738 metų santuokų metrikuose

Vilniaus universiteto bibliotekos Rankraščių skyriuje yra saugomas Šiaulėnų bažnyčios (Radviliškio r.) archyvas (f. 107). Seniausioje šios bažnyčios metrikų knygoje (1637–1744, f. 107 – 27; toliau – *ŠlnKJ*¹) atsitiktinai pastebėjau lietuviškų įrašų². Paaiškėjo, jog tai 1719–1738 metų jungtvių įrašai. Lietuviškų įrašų esama net keliolikoje lapų (206–214 ir 221–227)³.

Tokie įrašai *ŠlnKJ* (kol nerasta daugiau panašių atvejų) yra išskirtinis reiškinys visoje DLK. Mažajoje Lietuvoje lietuviškai rašytų metrikų knygų XVII–XVIII amžiuje, regis, būta ir ne vienoje bažnyčioje⁴. Kai kuriose Kuršo bažnyčiose XVIII amžiuje metrikai rašyti ir latviškai⁵. Tiesa, tos metrikų knygos buvo protestantų, o ne katalikų. Jos plačiau netirtos, tačiau kai kurių knygų vardyno medžiaga tyrėjai jau yra šiek tiek pasinaudoję⁶.

1 Parapijų centrų (miestelių) sutrumpinimai tokie pat kaip *LKŽ*. *K* – krikšto įrašai, *J* – jungtvių įrašai.

2 Nuoširdžiai dėkoju Giedriui Subačiui, paskatinusiam rašyti šį straipsnį ir davusiam vertingų pastabų, bei paleografei Rūtai Čapaitei, labai pagalbėjusiai nustatyti asmenis, rašiusius lietuviškus Šiaulėnų bažnyčios metrikus. Taip pat už patarimus esu didžiai dėkingas prof. Eugenijai Ulčinaitei.

3 Žr. Vidas Garliauskas, „Lietuviški XVIII a. Šiaulėnų bažnyčios metrikų įrašai Lietuvos bažnyčių metrikų įrašų kontekste“, *Gimtoji kalba* 9(387), 1998, 138–139.

4 Prof. Vincentas Drotvinas teigia, kad „Mažosios Lietuvos lietuviškų parapijų bažnyčių registracijos knygos – krikšto, ko-

munikantų, užsakų, santuokos, konfirmacijos, mirimo registracijos sąrašai, nuo XVII a. iki 1944 m. rašyti lietuvių (paryškinta mano – V. G.) (kartais pramaišiu su vokiečių), lotynų, vėliau vokiečių kalbomis“. Vincentas Drotvinas, „Mažosios Lietuvos vardyno šaltiniai Vokietijos archyvuose“, *LKK* 38, 1997, 84–85.

5 Benita Laumane, *Zeme, jūra, zvejvietas*, Rīga: Zinātne, 1996, 7, 73tt.

6 Walter Fenzlau, *Die deutschen Formen der litauischen Orts- und Personennamen des Memelgebiets*, Halle/Salle: Niemeyer, 1936, 122, 124; Vilius Pėteraitis, *Mažosios Lietuvos ir Tvankstos vietovardžiai. Jų kilmė ir reikšmė*, Vilnius: Mažosios Lietuvos fondas, Mokslo ir enciklopedijų leidybos institutas, 1997.

Pāčios metrikų knygos Lietuvoje, atrodo, pradėtos rašyti nuo XVI amžiaus antrosios pusės po Tridento susirinkimo nutarimų⁷. Metrikų knygų būta trijų rūšių: krikšto, jungtusių ir mirties įrašų. Tokios knygos rašytos kiekvienos parapijos bažnyčioje ir kai kuriose filijose. XVI amžiuje, atrodo, rašyti tik krikšto ir jungtusių metrikai (plg. 1579 metų Žemaičių vyskupijos vizitacijos duomenis, žr. 7 išnašą). Seniausias dabar žinomas tokios rūšies šaltinis – Jonišio bažnyčios krikšto įrašų knyga (1599–1621, toliau – *JnšK*). XVI–XVIII amžiuje daugelis Lietuvos metrikų knygų rašytos lotynų kalba, nors pasitaiko knygų, kurios iš dalies rašytos lenkiškai arba jose esama pavienių lenkiškų metrikų. Lenkų kalba Lietuvos bažnyčių metrikų knygos rašytos tik pirmoje XIX amžiaus pusėje, o antrajame XIX amžiaus ketvirtyje, įsikišus caro administracijai, pereita prie rusų kalbos.

Bažnyčios knygų įrašai (metrikai) – tai trumpi tekstai, kuriuose glaustai aprašyta kokia nors bažnytinė ceremonija (krikštynos, jungtuvės, laidotuvės). Visos ceremonijos, atliekamos bažnyčioje, surašytos tam tikruose apeigynuose, kurie iki 1633 metų vadinti agendomis (lot. *Agenda*), vėliau ritualais (lot. *Rituale Sacramentorum* – toliau *RSc*)⁸. Ten yra apeigų tekstų keliomis kalbomis, metrikų formų pavyzdžių.

XVII–XVIII amžiaus lotyniški katalikų apeigynai kai kuriose religinėse ceremonijose įteisino vietos kalbų vartojimą žodžiu. Tad krikšto, jungtusių apeigose kunigas ir žmonės pagal nustatytą tvarką galėjo bendrauti ir **lietuvių** kalba. Apeigynuose lietuviškai surašyta tai, ką turi sakyti dalyvaujantys ceremonijoje žmonės: kunigo žodžiai, atsakymai kunigui, formulės, tikėjimo išpažinimas ir pan. Daugelis apeigynų ceremonijų tekstus pateikia keturiomis–penkiomis kalbomis: lotynų (ja rašomas visas *RSc* tekstas, išskyrus tekstus vietos kalbomis), lenkų, lietuvių, vokiečių, latvių. Pagal išdėstymo eiliškumą labai aiški kalbų hierarchija: pirmoji yra lotynų, antroji – lenkų kalba, ne tik Lenkijos Karalystės, bet visos Respublikos pagrindinė kalba, nuo 1697 metų oficialiai seimo įteisinta DLK. Jos pozicijos Lietuvoje buvo tvirtos ir dėl to, kad Lietuvos katalikų bažnyčia buvo Lenkijos bažnytinės provincijos dalis. Lietuvių kalbai *RSc* skirta trečioji vieta: bažnyčioje ji vartota svarbiausiais žmogaus gyvenimo momentais (krikšto, jungtusių). Dar pateikiama tekstų vokiečių kalba, kurią vartojo vokiečiai, gyvenantys DLK miestuose bei Livonijoje, ir latvių kalba, kuria kalbėjo Latgalos katalikai.

Seniausi spausdinti DLK lietuviški bažnytinių ceremonijų tekstai, kuriuos pavyko aptikti, yra 1616 metų katalikų agendoje⁹ (galimas dalykas, patys agendos teks-

⁷ *Žemaičių vyskupijos vizitacija (1579)*, Vilnius: Aidai, 1998. Dėl Tridento susirinkimo nutarimų žr. p. 5. 1579 metais metrikai buvo rašomi šiose Žemaičių vyskupijos bažnyčiose: Vilkijės (p. 15, 17), Veliuonės (p. 37, 41), Būtkišės (p. 67), Ariogalos (p. 71), Krėkių (p. 99, 107), Krėžių (p. 179), Vaėnių (p. 261, 267).

⁸ *Lietuvių enciklopedija 1*, Boston: Lietuvių enciklopedijos leidykla, 1953, 46.

⁹ *AGENDA PARVA. In commodiorem vsūm Sacerdotum Prouinciæ Poloniæ conscripta, VILNÆ, Cum permiffu Superiorum*, 1616. LMAB, sign.: mf. 388. Knygos originalas yra Upsaloje, žr. *Lietuvos TSR bibliografija 1*, Vilnius: Mintis, 1969, 469. Apie ją užsiėmena Jurgis Lebedys, *Lietuvių kalba XVII–XVIII a. viešajame gyvenime*, Vilnius: Mokslas, 1976, 14.

tai yra senesni). Jie skiriasi nuo kitų apeigynų analogiškų tekstų, nes kitaip versti. 1630 metų agendas¹⁰ ir RSc lietuviški tekstai yra kiek taisyklingesni: juose „matyti kalbos gerėjimas (išmetamos svetimybės, įvedami įvardžiuotiniai būdvardžiai“ (Lebedys 1976, 14). Šios agendas ir RSc tekstai yra tie patys, tik 1640–1735 metų ir vėlesniuose RSc leidimuose kiek koreguota tų tekstų rašyba (žr. toliau). Bet seniausiose (1616 ir 1630 metų) agendose pateikta daugiau lietuviškų tekstų negu vėlesniuose RSc leidimuose. Tai, matyt, lėmė praktinės aplinkybės.

Lietuviški apeigynų tekstai galėjo paskatinti XVIII amžiaus pirmosios pusės lietuviškų *ŠlnKJ* įrašų atsiradimą, nes atlikdamas ceremonijas ir rašydamas metrikų knygas kiekvienas kunigas, be abejo, naudojosi tais apeigynais. Dėl tų pačių kanceliarizmo vartojimo jungtvių formulėse *ŠlnKJ* lietuviškus įrašus galima lyginti ir sieti su tokiu apeigynų tekstu: *Jus/ kurie tay girdite/ bukite swiedkays/ kad to reykalas bus/ iog tuodu/ iz giero ir luofo noro/ ir priderunciey/ págal budo baznićis [t. y. baznićioš]/ moteriften inſtoio* (paryškinta mano – V. G.; Agenda 1630, 39). Toks pat tekstas, besiskiriantis kai kurių žodžių rašyba, yra RSc 1640, 1647, 1656¹¹, 1671 (išleista Krokuvoje), 1674, 1675, 1688, 1691 (išleista Torūnėje), 1700 (išleista Krokuvoje), 1701, 1715 (išleista Krokuvoje), 1717, 1719, 1732 (išleista Kališe), 1735¹² metų ir galbūt kituose (mano neperžiūrėtuose) kalbamojo laikotarpio leidimuose. Plg. Šiaulėnų lietuviškų įrašų kanceliarizmus – žodį *Swietkas*, frazę *leyt y Stona Moteriftes* arba [*I]eyna Stonan Moteristes* (*ŠlnKJ* 206, 214v ir kt.; žr. toliau). Atkreiptinas dėmesys, jog Sirvydo pirmojo žodyno *Promptuarium* (~1620) žodžiai *įeiti*, *įstoti* tame pačiame straipsnyje pateikiami sinonimiškai: *podſtęmpuię/ succedo, kito wieton ieymi/ iftoiu*¹³. Tad atrodo, jog Šiaulėnų raštininkai galėjo būti paveikti lietuviško RSc teksto.

Seniausios (1616 metų) agendas tekstas išverstas kitaip, todėl nelaikytinas pavyzdžiu Šiaulėnų metrikų raštininkams, plg.: *Jus/ kurie cia dabar este/ ir regite ts* [t. y. *is*] *daiktu swiecikite kad tam reykalas bus/ iog tuo du nu kaip preguli/ motenztj [t. y. moteriztj] padare* (paryškinta mano – V. G.; Agenda 1616, 39). Šio teksto kanceliarizmai *swiecikite* ‘liudykite’ ir *moteriztj padare* ‘moterystę padarė’ nevartojami Šiaulėnų lietuviškuose metrikuose.

1854 metų Šiaulėnų bažnyčios inventoriuje nurodytos keturios apeigynų knygos (*Agienda wielka stara, Agie’da mala nowa, Agiendki stare dwie*)¹⁴. Dėl tokio paviršutiniško apibūdinimo negalima pasakyti, kokie tai buvo apeigynai ir kada išleisti. Pagal nevienodą žodžio *swiedkays / swietkays* rašybą galima bandyti nustatyti, ku-

10 AGENDA PARVA. In commodiorem ofum Sacerdotum Prouincia Poloniae conscripta. Superi[or]um permiffu, VILNÆ: Typis Academiae: SOC: IESV, 1630. LNMMB, sign.: B. lot. 1/630. Galima spėti, kad vienas iš šios agendas rengėjų buvęs Konstantinas Sirvydas, nes jos lietuviškuose tekstuose ir Sirvydo *SD, PS* pastebėta daug sutapimų (grafinių, fonetinių, leksinių). Tai atskirai aptartinas dalykas.

11 Dėl šio RSc leidimo žr. Lebedys 1976, 14.

12 Kiti RSc leidimai, kurių vietos nenurodžiau, išėjo Vilniuje.

13 *Senasis Konstantino Sirvydo žodynas*, parengė Kazys Pakalka, Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos institutas, 1997, 128.

14 *Šiaulėnų bažnyčios 1854 metų inventorius*, 4. VUB RS, sign.: f. 107 – 130.

riais apeigynais galėjo būti naudotasi lietuviškuose metrikuose. *Swiedkays / swiedkays* ar pan. rašoma agendoje (1630) ir *RSc* (1647, 1671, 1691, 1700, 1715, 1732 ir kt.), *Swietkays / swietkays* ar pan. – *RSc* (1674, 1675, 1688, 1701, 1717, 1719 ir kt.) leidimuose. Tačiau iš vieno žodžio rašybos negalima daryti išvadų.

Apeigynai oficialiuose bažnyčios dokumentuose, šiuo atveju metrikų knygose, įteisingo lotynų kalbos vartojimą raštu. Juose ypač smulkmeniškai reglamentuota jungtųjų įrašo forma¹⁵:

Forma fcribendi Coniugatos in libro/ Anno: die: menſe denuntiationibus præmiſſis tribus continuis diebus Feſtibus quarum primā die. [p. 42] Secundā die tertiā die inter Miſſæ Parochialis Solemnia, habita eſt; nulloq'; legitimo impedimento detecto. ego N. Rector hujus Eccleſiæ Parochialis N. civitatis vel loci N. filium N. Parochiæ S. N. & N. Filiam N. feu relictam N. (ſi vidua fuerit) hujus Parochiæ S. N. in Eccleſia N. interrogavi, eorumq'; mutuo confenſu habito, ſolemniter per verba de præſenti, Matrimonio conjunxi, præſentibus teſtibus notis N. Filio N. &c. & N. filio &c. Poſtea ex ritu Sanctæ Matris Eccleſiæ (Si tamen nuptias Benedixerit) in Miſſæ celebratione, benedixi. (*RSc* 1719, 41t.)¹⁶.

Įvairiuose *RSc* leidimuose esama nedidelių jungtųjų įrašo formos skirtumų.

Su tokia apeigynų forma buvo susipažinę visi metrikų raštininkai (klebonai, vikarai, vienuoliai ir kt.), bet dažnai jos nesilaikydavo. Neretai lotyniško įrašo tekstą kunigai trumpindavo, pasitenkindavo tik būtiniausių duomenų įrašymu. Neteko matyti nė vienos jungtųjų įrašų knygos, kurioje tiksliai pagal *RSc* pavyzdį būtų surašytas visas įrašas (t. y. nurodytos visos trijų užsakų dienos ir kiti reikalingi duomenys). Užsakų dienos lotyniškuose jungtųjų metrikuose nenurodomos, tik paminima, nors ir ne visada, kad jie buvo iš anksto tris kartus skelbti (*denuntiationibus præmiſſis tribus continuis, expletis tribus banis* ir pan.) ir toliau rašoma maždaug pagal apeigynų tekstą.

Štai keletas to paties meto lotyniškų jungtųjų metrikų pavyzdžių iš kitų Lietuvos bažnyčių knygų:

¹⁵ 1616 metų agendoje nėra lotyniškos jungtųjų įrašo formos, tik paraštėje išspausdintas pridėtinis tekstas, nurodantis, jog jungtųjų ceremonija turi būti užrašyta: *poſtea in ſuo loco reliquātur vbi modo ſcriptum eſt res enim ſpectantes ad idem matrimonium cōiungātur* (Agenda 1616, 41).

¹⁶ „Sutuoktųjų įrašymo į knygą forma: Metais [...] dieną [...] mėnesį [...] šventadieniais pa-eiliiui iš anksto paskelbus tris užsakus, kurių pirmasis yra perskaitytas [...] dieną, antrasis [...] dieną, trečiasis [...] parapijos bažnyčioje per mišias; ir neiškilus jokiai įstatymo numatyta kliūčiai, aš, N. šio N. miesto ar [šios]

vietos parapijos bažnyčios rektorius, N. [t. y. besituokiantį], N. sūnų, N. parapijos ir N. [besituokiančiąją], N. dukterį arba N. likusią vienišą (jei buvo našlė), šios N parapijos N bažnyčioje apklausiau; gavęs abipusį sutikimą, esančius iškilmingai žodžiu sutuokiau, dalyvaujant užrašytiems liudininkams N., sūnui N ir t. t., ir N, sūnui N ir t. t. Po to pagal Šventosios Motinos Bažnyčios tvarką (jei ji [t. y. bažnyčia] vestuves buvo palaiminusi) mišias laikydamas, palaiminau“. 1630 metų agendoje lotyniška jungtųjų įrašo forma iš esmės tokia pati kaip ir *RSc*, žr. Agenda 1630, 43t.

Anno Dn'i 1719/ IANUARIVS/ Contraxit matrimonium Petrus Wiszkielis de/ Łabanary cum Elisabetha Mockiełaycia/ de Vntokscie testis Ioannes Trubas de/ Skiemiany Casimirus Trumpa de lawzadiszki./ Casimirus Burzyłas Casimirus Li- gonis 1719 (*SkMKJ* I 10v).

October/ Ego idem qui [t. y. P[ate]r Andreas Benkowski] supra præmifsis tribus denuntiationibus/ in facie Ecclesie benedixi matrimonium inter Ioannem/ łaba- łowkis de Sungayliszki et Cristinam Wilkagaylicia/ de lauzadiszki testis Ioannes Gierwe de Azugiru Georgius/ Kiselus de Kliweny 1719 (*SkMKJ* I 11v).

Anno 1727 January 11 Contraxit Matrimoniu'/ Mathias Pamaksztis de Ruklis Cu' Anna Latwicia/ natu de Drusianis Cum Licentia Admod' R'ndi Dn'i/ Parochi Dusiatenssis expletis tribus Banis in Ca/pella Dowgielenssi Astantibus Testibus ex Parte/ Sponfi Martino Rymonis de Antadreis et ex Parte/ Sponfsæ Laurentio Bekiefz de Ruklis 1727 (*AntDgIKJ* I 140).

Šie jungtvių įrašų tekstai skiriasi nuo apeigyne pateikto pavyzdžio. Kai kuriuose (čia nepateiktuose) įrašuose esama ir daugiau *RSc* nereglamentuotų dalykų. Pavyzdžiui, metrikų knygoose skrupulingai nurodomi besituokiančių bajorų titulai. *RSc* nereglamentuoja asmenvardžių bei vietovardžių rašybos, dėl to jų rašyba, ypač XVIII amžiaus metrikuose, labai įvairi¹⁷. Lietuvių asmenvardžių bei vietovardžių rašymas priklausė tik nuo pačių raštininkų (kunigų ir vienuolių) sugebėjimų. Kar- tais dėl asmenvardžių ar vietovardžių rašybos bažnyčių knygoose vizitatoriai para- šydavo vieną kitą pastabą – tokių įrašų esama *MltKJ* I (1682–1692).

Š*lnKJ* rasti 1719–1738 metų **123 jungtvių įrašai**, kuriuose vartojama ir lietuvių kalba, tarp jų ir keletas tokių įrašų, kuriuose lietuviškai parašyta tik viena frazė.

Atrodo, jog metrikų rašymo metu lapai su lietuviškais ir nelietuviškais metrikais buvo palaidi ir vėliau dėl nestropaus saugojimo supainioti. Apie 1833-uosius, kai buvo tvarkomi visų bažnyčių archyvai, tie metrikai buvo įrišti į vieną didoką 239 lapų knygą su 1637–1744 metų (daugiausia XVII amžiaus vidurio) lotyniškais krikšto įrašais, į kuriuos kai kur įsiterpia paskiri lotyniški jungtvių ir mirties įrašų lapai. Todėl knyga labai netvarkinga ir joje daug painiavos.

Lietuviški jungtvių įrašai *ŠlnKJ* išsidėstę tokia tvarka: 206–213 lape 1722–1732 metų metrikai eina iš eilės; 213–213v lape yra keletas 1720–1721 metų lietuviškų įrašų; 214v lape – du lietuviški 1719 metų įrašai; 221–227 lape iš eilės tęsiasi 1732–1738 metų lietuviški jungtvių metrikai.

Ne visi lietuviški įrašai yra įskaitomi: *ŠlnKJ* knygos lapai pajuodę, vietomis apiblukę, apipuvę, o nuo 191 lapo iki galo (t. y. ten, kur rasta lietuviškų įrašų) apdriskę, susiraitę lapų pakraščiai, ypač viršuje ir apačioje. Tie lapai su lietuviškais metrikais buvo kiek ilgesni (34x9,7 cm) už kitus knygos lapus (31x10 cm arba 31x9,5 cm), todėl greičiau aptriušo.

¹⁷ Plg. Zigmąs Zinkevičius, *Lietuvių kalbos is- torija* 4. *Lietuvių kalba XVIII–XIX a.*, Vil- nius: Mokslas, 1990, 19.

Lietuviški metrikai rašyti, atrodo, šešių asmenų, kurie patogumo sumetimais šiame straipsnyje žymimi skaičiais (I, II, III, IV, V, VI), nes pavyko nustatyti tik dviejų raštininkų asmenybes. Pagal rastus *ŠlnKJ* du 1721 ir 1738 metų įrašus su autografu nustatyta, jog tuometiniam Šiaulėnų klebonui Jonui Bonifacijui Rybskiui (Ioannes Bonifacius Rybski)¹⁸ (I) priskirtina **10 lietuviškų įrašų**: 1721 metų du įrašai (l. 213v), 1722 metų aštuoni įrašai (l. 206–206v).

Antrajam (II) neidentifikuotam raštininkui priskirtini net **102 lietuviški įrašai**: hipotetiškai vienas 1722 metų (l. 206), 44 įrašai 1722–1732 metų (l. 206v–212v) ir 57 įrašai 1732–1738 metų (l. 221–227v).

Trečiajam raštininkui (III) hipotetiškai priskiriami **3 lietuviški įrašai** (l. 207v).

1720 metų **2 viršutinių lietuviškų įrašų** (l. 213) rašysena yra stilizuota; tai apsunkina jų identifikavimą (neaišku, ar jie dar vieno raštininko, ar priskirtini tiems raštininkams, kurių įrašų yra šaltinyje). Jie sąlygiškai žymimi IV.

Ne visai aišku, ar kiti 1720 metų **4 apatiniai lietuviški įrašai** (l. 213) priskirtini vienam asmeniui. Kadangi jų braižas nesutampa nė su vieno raštininko braižu, jie taip pat sąlygiškai žymimi V.

Labai tikėtina, kad 1719 metų **2 lietuviški įrašai** (l. 214v) yra Kazimiero Jono Staigevičiaus¹⁹ (VI), kuris, pagal dabar turimus įrašų duomenis, 1706–1719 metais buvo susijęs su Šiaulėnais (žinoma, kad 1706–1708 metais jis buvo Šiaulėnų klebonas). Įrašas *Ab A° 1721 [d]iē 25 Maj/ Connotatio per me Ioanne/ Rybski Parochum Szau/lanensem Contrahentiu' Ma/trimonium* (l. 213v)²⁰ leistų manyti, jog pats klebonas Rybskis metrikus pradėjęs rašyti tik nuo nurodytos datos, t. y. 1721 metų gegužės 25 dienos. Tai rodytų, kad lietuviški metrikai Šiaulėnuose buvo pradėti rašyti Rybskiui dar nesant klebonu.

Tad iš spėjamų šešių raštininkų, rašiusių Šiaulėnuose lietuviškus metrikus, žinomos tik dviejų pavardės. Kiti nėra pasirašę.

Šiaulėnų metrikų lietuviškų įrašų forma, palyginti su reikalaujama lotynišku pavyzdžiu, gerokai sutrumpinta (žr. toliau lietuviškų metrikų publikaciją). Įrašuose pateikiami tik patys būtinausi duomenys: mėnuo, diena (ne visur), besituokiančiųjų vardai ir pavardės, gyvenamoji vieta ir liudininkai (dažnai vienas liudininkas), kartais jie visai nepateikiami. Dėl to Žemaičių vyskupas Juozapas Mykolas Karpis 1738 metų vizitacijos įrašė pažymėjo, kad būtina užrašyti du liudininkus. Atrodo, kad tokį įrašų lakoniškumą lėmė raštininkų noras kuo greičiau sutvarkyti formalumus.

18 Kaip rodo Šiaulėnų bažnyčios (Šiaulių apskrityje) 1612–1891 metų klebonų sąrašas, Rybskis 1721–1759 metais buvo Šiaulėnų klebonas. Tačiau šis sąrašas turi spragų. Dvejuose 1760 metų metrikuose nurodyta, jog kūdikį krikštijo Rybskis, Šiaulėnų klebonas: *D' 22 Februarij Ego Ioannes Rybski Parochus Szaulanensis* (*ŠlnK I*, 35v); *D' 9 Aprilis Ego Ioannes Rybski PS* [t. y. *Parochus Szaulanensis*] (*ŠlnK I* 36). Vėlesniuose įrašuose jo pavardės nepastebė-

ta. 1763 metų gruodžio 1 dieną Šiaulėnuose jau buvo kitas klebonas Teodoras Straševičius: *D' 1ma Xbris Theodorus Straszewicz Parochus Szaulanensis* (*ŠlnK I* 50v).

19 Jis lotyniškai pasirašęs kitoje vietoje: *per me Cafimirum Ioannem Staygeuicz Parochum Szaulanen'* 1708 (*ŠlnKJ* 220).

20 „Nuo 1721 metų gegužės 25 dienos aš, Jonas Rybskis, Šiaulėnų klebonas, pradėjau besituokiančiųjų sąrašą“.

Kone visi lietuviški jungtvių įrašai pradedami lotyniškai užrašyta data, kuri taip pat vartojama ir lotyniškuose, ir lenkiškuose įrašuose. Galbūt nemokėta lietuviškai užrašyti datos, nes neturėta jokių pavyzdžių. Grynai lietuviškuose įrašuose data net nepažymėta.

Kaip galima spręsti iš pačių lietuviškų metrikų tekstų, nustatyti ir nenustatyti raštininkai buvo išprusę, mokėjo rašyti bent trimis kalbomis: lietuvių, lotynų, lenkų. Patys lietuviški įrašai nevienodi, raštininkai neretai pereina iš vienos kalbos į kitą tame pačiame įrašė.

Lietuviškų įrašų skaičius kiekvienais metais buvo skirtingas. 1727 metais nepadarytas nė vienas lietuviškas įrašas (apskritai tų metų tėra tik vienas lenkiškas jungtvių įrašas), 1724 ir 1726 metais įrašyta tik po vieną lietuvišką įrašą, 1719, 1732 ir 1738 metų rasta tik po du lietuviškus įrašus, 1721, 1725 ir 1734 metų – po tris, 1720, 1723 ir 1728 metų – po penkis įrašus, 1735 metais rašyti keturi, 1730 – šeši įrašai. 1729 metais lietuviškai rašyta keturiolika įrašų, 1722 ir 1731 metais – po dešimt įrašų, 1733 metais – dvylika, 1736 metais – trylika, 1737 metais – net dvidešimt du įrašai. Tokių lietuviškų įrašų netolygumą, matyt, lėmė ekstralingvistinės priežastys: 1) galimas dalykas, jog išlikę **ne visi** tų metų metrikai; 2) dėl katastrofiškų maro padarinių kai kuriais metais galėjo būti nedaug jungtvių; 3) kuria kalba rašomi metrikai, priklausė nuo besituokiančiųjų luomo. Tačiau, atrodo, pamažu gausėjo lietuviškų metrikų.

Pasitaiko vien lietuvių kalba rašytų įrašų: *Mikolas Urbonaytis yž/ Daukfsziu Ywa Andriejay/te yz Symunifzkiu I 1720* (l. 213). Yra įrašų, kur tekstas pradedamas lotyniška fraze ir toliau rašomas lietuviškai:

A°. 1722/ [d]iė 4ta Ianuarij./ Ieyt istona Moteriftes Mikola/ Dragunaytis isz Biretifzkiu Su/ Agatha Hryszkayte isz butkayciu/ ateiune. Pirszlis Iurgis Stanku/nas isz Piktoniu. 1722 (l. 206);

Denuntiationis Contrahentium/ Matrimonium./ [I]eyna Stonan Moteristes/ [Ste?]fonas Gnieyżis iż Warnionu/ [fu] Agathta Martinayte iż pawar/ [...] Parafios Sziadwos 1 ufakimas 1719 (l. 214v) ir kt.

Daugelis lietuviškų įrašų pradedami lotyniška fraze, toliau tekstas rašomas lietuvių kalba; paskutinė frazė daugelyje įrašų taip pat rašoma lotyniškai, lotyniškos joje ir asmenų vardų formos, tačiau pavardės dažnai paliekamos lietuviškos, kai kur apslavintos, o vietovardžių lytys apslavintos beveik visais atvejais. Pvz.: *Eodem [d]iė Ieyt y Stona Moteriftes Ka/zimieras Puykiewiczza id Drulayciu/ Kupizkio Parafios Su Ona Urbay/ticia Klapetiene isz Sideru./ Pirszlis Ionas Mataytis de sidory 1722* (l. 206). Tokių įrašų daugiausia ir didžiuma jų rašyti II raštininko 1724–1738 metais: *9ber/ [d]iė 1ma Alexandras Ma[y]/zeszawiczia Isz Szawlenu/ fu Iudita Mantwilayte Isz/ Mantwiliszkie, Testis G[e]/orgius Lenkiewicz Org[a]/narius Szawlanensis 1735* (l. 223); *APRILIS/ [d]iė 21 Bartłamieius Kry/kuzaytis Isz Zaszayciu fu/ Magdalena Adomayte Isz/ Notyniszkiu, Testis Gabri/el Karpiakaytis de Zaszaycie 1736* (l. 223v) ir kt.

Keli įrašai rašyti net trimis kalbomis – lotynų, lietuvių ir lenkų:

Anno 1719 Mense/ Iunij [d]ie 18/ Denuntiationis Contrahen/ tium Matrimonium/ Ięit Kozimieras Twier/ aufkas ysz naupasodz[iu?]/ Nafzlify fu Agata Bal/ czaycienia Naszła ysz Czi/ utelu vf 1/ Testis Stanisław Kofcieie/ wfki Z palek 1719 (l. 214v);

A° 1722 [d]ie 12 Ianuar[ij]/ Iftoy Y stona Moteriftes An/ drzey Federowicz z Sakciow/ alias Wornianec z Pann[a] D[o]/ rotą Radziszownę z tamtę [...] / Obudwa Parafiey Szaulanfkiey/ Testis Infra Scriptis./ Nizey na podpisie wyraz [...] / wyswiadczam podlega iego [sic!] / wfzelki pilny [...] / ze niema zadney przeżkody [n]/ ad Contrahendum matrimo[nium]/ In Fid[e]m Podpisuię/ [parašai] (l. 206);

Roku 1720 Ionas Prýko/ da isz Butkayciow GuDaf/ fu Iuftýna Szwapown[a]/ Gudie [...] f pod druij – – 1/ [...] Parafios Szarkieniu – 1/ testis Casimirus Szulmis. (l. 213) ir kt.

Kai kurie metrikai, ypač besituokiančių bajorų, rašyti vien lenkų kalba (data rašoma lotyniškai): *die 1 Octobris denu [...] / Wawrzyniec Kisieliewski [z Parafij]/ Eyragolskiey z Okolicy Weradow/ z Elzbieta Tykuyszowa wdowa/ z miasteczka Szawlan 1720* (l. 213); *[d]ie 6ta Ian Iwaszkiewicz/ z matwilayciow z Anna/ Breykszowa wDową z Sz[ed]/ bar Parafij Citowians[kiey]/ Testis Ioannes Ambraz[ay?]/ tis de montwilaycie 1737* (l. 225) ir t. t. Gana daug lenkiškų metrikų įrašė klebonas Rybskis (I), II raštininkas. Jas, atrodo, rašė visi. Atkreiptinas dėmesys į tai, jog ypač įvairuoja 1719–1722 metų įrašai. Klebono Rybskio įrašai išsamesni, turi net lietuvišką jungtvių formulę, kai kuriuose lietuviškai įvardijami ir liudininkai.

Keista, kad nuo 1719 metų iki vyskupo Karpio vizitacijos įrašo 1738 vasario 11 dieną *ŠlnKJ* nėra **nė vieno visiškai lotyniško** jungtvių metrikų įrašo, nors oficiali Bažnyčios kalba tada buvo lotynų, ir būtent ja buvo (ar turėjo būti) rašomi visi metrikai.

Įrašo kalba griežtai skyrė kilminguosius nuo paprastų žmonių: vien lenkiškai (tiesa, įmaišant ir lotyniškų frazių ar žodžių) rašyti bajorų metrikai, lietuviškai – tik valstiečių. Tai liudija ne tik tam tikras luomines nuostatas, bet ir lietuvių kalbos vietą visuomenėje – tai neprestižinė, žemo statuso kalba. Kalba parodo ir nevienodą socialinį bažnyčios tarnų statusą: lietuviškai rašoma *Swietkas Mikolas Rudis Zakriftionas Szaulenu 1723* (l. 207v), bet vargonininkas užrašytas lotyniškai: *Testis Georgius Lenkiewicz Organarius Szavlanensis 1727* (l. 210). Pats Šiaulėnų klebonas lietuviškų įrašų lapuose irgi pasirašo lotyniškai: *Ab A° 1721 [d]ie 25 Maj Connotatio per me Ioannem Rybski Parochum Szaulanensem Contrahentiu' Matrimonium* (l. 213v).

Lietuviškų metrikų tekstai – svarbus XVIII amžiaus pirmosios pusės lietuvių kalbos kanceliarinio stiliaus pavyzdys. Jų tekstas specifinis, tad didžiąją leksikos dalį sudaro vardai (asmenų vardai, pavardės, gyvenamųjų vietų pavadinimai).

Lietuviškuose įrašuose užfiksuota apie 350 lietuvių kalbos žodžių. Bendrinių žodžių tėra 17: *Abu, abudu, ateiune* ~ atėjūne, *ufakimas* ~ užsakymas (*azusakmas* ~ ažusakmas), *GuDas* ~ gudas (*Gudie* ~ gudė), *Ieyt* ~ įeit (*ient* ~ įent), *isz* ~ iš, *Moteristes* ~ moterystės, *naszlis* ~ našlys (*naszle* ~ našle), *paraphios* ~ parapijos (*Parafiei* ~

parapijoj), *pirmas*, *Pirszlis* ~ piršlys, *Stono*, *Swietkas* ~ svietkas, *Y* ~ į, *Ystoj* ~ įstoj, *Zakrifionas* ~ zakristijonas; vardų – 47, pavardžių – apie 200 (užfiksuota daugiau negu 100 moterų pavardžių lyčių)²¹, gyvenamųjų vietų vardų – apie 90. Kai kurių pavardžių neįmanoma atstatyti dėl apnykusio popieriaus, pavyzdžiui, neaišku, ar *Andr[...]**tis* ir *Andriejayte* – ta pati pavardė, ar ne. Kai kurių pavardžių ir vietovardžių išlikusios tik pradžios (pirmas skiemuo) ar pabaigos (paskutinis skiemuo).

Lietuviški metrikų įrašai patikimai atspindi XVIII amžiuje vartotas nevienodas kai kurių, atrodo, tų pačių gyvenamųjų vietų vardų lytis: *Baranauszczyznas* gen. sg. f. (l. 227) ir *Baronifzkiu* gen. sg. f. (l. 227v) – dab. *Baroniškiai*, *Mantwiliszkieis* (l. 223) ir *Mantwilayciu* (l. 211) – dab. *Mantviliškiai*. Kai kurių oikonimų dabar vartojamos kitokios lytis, plg. *Parafios Radviliszkieis* ~ *Radviliškės gen. sg. f. (l. 208v), dabar *Radviliškis*, *Radviliškio* gen. sg. m.; *Norkiszkieis* ~ *Norkiškės gen. sg. f. (l. 209v), dabar *Nórkiškiai*, *Nórkiškių* gen. pl. m., *Awantos* ~ *Avantos gen. sg. (l. 207v), dabar *Alantà*²² ir pan. Taigi Šiaulėnų lietuviškų metrikų vardyno duomenys labai vertingi ir ypač dėl to, kad iki šiol nerasta išsamesnių lietuviškų DLK vardyno šaltinių.

1719–1728 metų įrašuose kiek gausiau vartota bendrinių žodžių, nes 23 kartus užrašyta jungtvių formulė (vėlesnių metų įrašuose ji nerašoma): *Ieyt Y stona Moteristes* (l. 206), *Ieyt istona Moteriftes* (l. 206), *Ieyt y Stona Moteriftes* (l. 206), *Ieyt y Stono Moteriftes* (l. 206), *Yftoy Y stona Moteriftes* (l. 206), *IEyt i Stona M[o]teriftes* (l. 206v), *Yeytt y stona Moteriftes* (l. 206v), *Ieyt Y stana Moteriftes* (l. 206v), *Ieyt Y stona Moteriftes* (l. 206v), *Ieyt y ftona Moteryftes* (l. 206v), *Ieyt y ftona [Mo]teriftes* (l. 207), *Ieyt y Stona moteriftes* (l. 207v), *Ieyt y ftona moteriftes* (l. 207v), *IEyt ystona M[o]terystes* (l. 208), *Ieyt yStona moterystes* (l. 208v, 209), *IEyt yStona moteryftes* (l. 208v), *Ieyt ystona moteristes* (l. 209), *Ieyt i stona Moterist[is]* *Ieyt i stona Mosteristis* (l. 213), *Ient in ftona Moteriftes* (l. 213v), *Ieyn Y stona Moteristes* (l. 213v), *[I]eyna Stonan Moteristes* (l. 214v), *Ieyt* (l. 214v). Atematinė lytis *Ieyt* pavartota 20 kartų, tematinė *Ieyn(a)* – 2 kartus, *Yftoy* – 1 kartą, *Ient* – 1 kartą (dėl jos žr. toliau).

Įrašuose taip pat yra tam tikrų terminų, nusakančių ceremonijoje dalyvaujančių žmonių pareigas, socialinę padėtį, tautybę: *ateiune* ~ atėjūne instr. sg. (l. 206), *GuDaf* ~ gudas, *Gudie* ~ gudė (l. 213), *naszlis* ~ našlys (l. 207, 211v, 212, 212v, 221, 221v, 222, 222v, 224, 225, 225v [3 kartus]), *Naszlis* ~ našlys (l. 209, 211v, 212v [2 kartus], 213, 221v, 223v, 225v), *Nafzlijz* ~ našlys (214v), *Naszle* ~ našle instr. sg. (l. 212v, 224), *naszle* ~ našle instr. sg. (l. 206, 206v, 208v, 209v, 211v, 212v, 221v [2 kartus], 222v, 223v, 224v, 225, 225v, 227), *nas[z]le* ~ našle instr. sg. (l. 212), *nafzle* ~ našle instr. sg. (l. 207v), *[nafz]le* ~ našle instr. sg. (l. 225v), *Nafzle* ~ našle instr. sg. (l. 206v), *Naszla* ~ našla instr. sg. (tarm., l. 207v), *Naszla* ~ našla instr. sg. (tarm., l. 214v), *n[a]szli* ~ našli instr. sg. f. (tarm., l. 206), *Nasli* ~ našli instr. sg. f. (tarm., l. 213),

21 Įdomu, jog dauguma Šiaulėnų parapijos mergaičių pavardžių yra sudaromos su priesaga *-aitė* (78 pavardės) ir tik kelios su priesagomis *-yčia* (2), *-učia* (1), *-aičia* (1).

22 Pastarasis užrašymas svarbus hidronimo

ir oikonimo *Alantà* Mlt etimologijai. Tai paremia Būgos spėjimą, kad seniausia šio vardo (upės, vėliau dvaro ir miestelio) lytis **Avanta* (Būga 3, 1961, 423).

Pirszlis ~ piršlys (l. 206 [3 kartus]), *Swietkas* ~ svietakas (l. 206, 207v [3 kartus]), *Swietka[s?]* ~ sviетка[s?] (l. 207), *Swietka* ~ sviетка (l. 207v), *Zakriftionas* ~ zakristijonas (l. 207v).

Kai kurie 1719–1722 metų metrikai turi prierašą: *1 ufakimas* ~ užsakymas (l. 214v), *Pi[r]mas azufakmas*²³ ~ pirmas ažusakymas (l. 206), *usz[sak]kimas I.* ~ užsakymas pirmas (l. 213v). Tokie jungtvių metrikai galėtų būti juodraštiniai, nes lotyniškai rašytuose metrikuose tokių prierašų nėra²⁴.

Kartais metrikuose pasitaiko ir kitokios informacijos²⁵, atspindinčios tam tikras gyvenimo realijas, pavyzdžiui: apie piršlį liudytoją vestuvių bažnytinėje ceremonijoje:

Anno 1722 [d]iē 4ta Ianua[...]/ Ieyt Y stona Moteristes Kasp[...]/ Rymeyka isz Metkayciu Su [...]/ Iozapayte naszle Isz Bire/tyszkiu Abu paraphios Szaulenu./ Pirszlis Ir Swietkas Mathiosius/ Iudeykis isz Batkunu. (l. 206); apie tautybę (gudus) – Roku 1720 Ionas Prýko/da isz Butkayciow GuDaf/ fu Iuftýna Szwapown[a]/ Gudie [...]/ f pod druij – – 1/ [...] Parafios Szarkienu – 1/ testis Casimirus Szulmis. (l. 213)

Lietuviškuose įrašuose užrašyta žmonių iš teritorijos maždaug 20–30 km spinduliu apie Šiaulėnus: iš Keimės, Šiluvos, Surviliškio, Ramýgalos, Šeduvės, Radviliškio, Šiaulių, Týtuvėnų parapijų. Tad metrikuose galima tikėtis vieno kito vakarų aukštaičių šiauliškių, pietų žemaičių raseiniškių, rytų aukštaičių panevėžiškių tarmių fakto. *ŠlnKJ* chronologiškai sutampa su *Universitu* (1737), tačiau šio raštijos paminklo tarmė lokalizuojama kiek į pietryčius nuo Šiaulėnų – maždaug ten, „kur maišosi vakarų aukštaičių šiauliškių ir rytų aukštaičių pietinių panevėžiškių tarmių ypatybės“²⁶.

Šiaulėnų lietuviškų metrikų raštininkai (Rybskis [I], ir II) gana nuosekliai kamieno kirčiuotą /uo/ žymi <o>: *Isz Ilg-o-cziu* 1724 (l. 208) ~ Ilguočių, *I-o-zapas Paszkauskas isz Skiriocziu Parafios Radwiliszkie* 1724 (l. 208) ~ Juozapas, *Isz I-o-dupiu Parafios Baysogatas* 1733 (l. 221v) ~ Juodupių ir kt. Taip pat raide <o> žymimas ir nekirčiuotas /uo/: *Su [...] I-o-zapayte* 1722 (l. 206) ~ Juozapaite. Bet Šiaulėnų šnekteje kamieno kirčiuotas /uo/ išlaikomas, /uo/ ir /u/ riba sutampa su vakarine Šiaulėnų parapijos riba (*LKA* II, žemėl. 66); dar plg. Šiaulėnų šnektos faktus *nedúod, važ'úos'u, važ'úoj*²⁷. Kad Šiaulėnuose buvo išlaikomas kirčiuotas ir nekirčiuotas kamieno /uo/, rodo XVII amžiaus lotyniškų metrikų pavyzdžiai su kirčiuotu /uo/ – *ex pago P-uo-dzie* 1667 (*ŠlnK* II 108v) ~ *Puodžiai; su nekirčiuotu /uo/ – *Gabriel*

23 Šiame žodyje po raidės <k> vietoje raidės <i> yra taškas.

24 Plg. Inturkės (Molėtų rajonas) juodraštinę jaunujų užrašymo knygą (*Z[apo]wiedna Książka Inturskiego Kosciola* 1890-1910), kurioje nuo 1900 metų priešvedybinis jaunujų užrašymas tvarkytas lietuvių kalba: *Kazimieraf Brazis jaun. isz. Reiterados su fu Katarina Miczonis isz Trundiszkiu abu parap. szitof, už I 21 II 28. III* (1900 metai, l. 33).

Čia skaitmenimis pažymėti užsakai, panašiai kaip ir kalbamojoje Šiaulėnų knygoje.

25 Plg. Zinkevičius 1977, 40.

26 *Universitas Linguarum Litoaniæ*, iš lotynų kalbos vertė ir įvadą parašė K[azimieras] Eigminas, Vilnius: Mokslas, 1981, 34.

27 *Lietuvių kalbos tarmės. Chrestomatija*, Vilnius: Mintis, 1970, 158.

I-uo-dajytis [...] *de Lawikojnje* 1662 (ŠlnKJ 2) ~ Juodaitis; *Cum Cristina I-uo-zapajte* [...] *de Dwoliszki* 1662 (ŠlnKJ 3) ~ Juozapaitė; *Agnetis Maž-uo-lajte de fžawłajcie* 1663 (ŠlnKJ 4) ~ Mažuolaitė; *Georgius I-uo-zapajc de Spicie* 1662 (ŠlnKJ 6) ~ Juozapait[i]s ir kt. Neaišku, ar /uo/ buvo kirčiuotas – *ex D-uo-bie* 1663 (ŠlnKJ 3) ~ *Duobiai²⁸. Tie pavyzdžiai rodo, kad XVII amžiaus raštininkas aiškiai skyrė žmonių tariamą /uo/ ir kirčiuotoje, ir nekirčiuotoje pozicijoje, nors XVIII amžiaus Šiaulėnų lietuviškų metrikų raštininkai nei kirčiuoto, nei nekirčiuoto /uo/ raidėmis <uo> nežymi.

Asmenys (IV, V), rašę 1720 metų metrikus, ne tik kiek kitaip užrašo kai kurių žodžių formas, bet ir kiek kitaip žymi kai kuriuos garsus. Pavyzdžiui, daugeliu atvejų instr. sg. f. galūnė /e/ žymima raidėmis <i>, <y>, plg.: *fu Iudytą Kašparayt-y yz Daujociu* 1720 (l. 213); *Su Kotrina Ambrazayt-y isz Iurbork* 1720 (l. 213); *fu Ona Połuwonayt-y Isz Biretiszkiau* 1720 (l. 213); *fu Oną Gaylen-y Nasl-i* 1721 (l. 213). Pastarųjų lyčių rašyba labai išsiskiria iš konteksto. Toks atviros galūnės instr. sg. /e/ žymėjimas raidėmis <i>, <y> sutampa su analogiškų *Žywato* (1759) lyčių rašyba, plg.: *dawgib-y*, *Deywift-y*, *Deywift-i* (p. 106), *galib-y* (p. 124), *kąntrib-y*, *karalien-y* (p. 174), *fauwl-y* (p. 286) ir kt.²⁹. Moters vardo lytis *Y-wa* ~ Iva įrašė *Y-wa Andriejayte yz Symunifzkiu* 1720 (l. 213), kaimo vardo lytis *Sym-u-nifzkiu* ~ Simuniškių gen. pl. (dab. *Simaniškiai* Títuvėnai) turbūt atsirado dėl žemaičių dūnininkų įtakos. Žemaitybė gali būti lytis *Ient* ~ įent 'įeina' (l. 213v).

Aptarti dalykai (/uo/ neskyrimas, kai kuriais atvejais po kietų priebalsių nerašoma galūnės nekirčiuota /a/ [pavyzdžiui, *Ions* l. 209v, 222v, 223v], vienaskaitos įnagininko galūnės /e/ žymėjimas raidėmis <i>, <y> ir pan.) tarsi rodytų, kad šių įrašų autorius (ar autoriai) galėjo būti žemaičiai, nors ir stengėsi rašyti aukštaitiškai.

Frazė su ill. sg. [*I]eyna Stonan Moteristes* (l. 214v) į Šiaulėnų metrikus gali būti patekusi iš *RSc* ar kitų religinių raštų arba buvusi kunigo gimtojoje tarmėje (rašyta Kazimiero Staigevičiaus, VI), nes iliatyvo vartojimo plotas yra tolokai nuo Šiaulėnų parapijos (plg. *LKA* III, žemėl. 48).

Ne visai aišku, nuo kurių metų lietuvių kalba buvo pradėti rašyti jungtuviai įrašai. Mat Šiaulėnuose būta gaisro, sunaikinusio kleboniją ir knygas, kaip nurodo klebonas Rybskis *ŠlnK* (1720–1756) antraštiniame puslapyje³⁰. Neparašyta, kada tas gaisras įvyko, bet galima spėti, jog tai atsitiko apie 1720 metus, nes trūksta 1707–1719 metų metrikų (jų išlikęs tik vienas kitas lapas). Neaišku, ar lietuviški metrikai pradėti rašyti po gaisro, ar jų būta dar prieš gaisrą. Tačiau neabejotina, kad po 1738 metų Žemaičių vyskupo Karpio vizitacijos lietuviškai Šiaulėnuose niekas

28 Dauguma čia pateiktų pavyzdžių rašyti Danieliaus Norvaišo, Šiaulėnų klebono 1658–1669 metais, kuris 1658 metais yra pasirašęs: *a me Daniele Narwojffz Parocho Szaulanense* (ŠlnK II 87).

29 Aleksas Girdenis, Danutė Girdenienė, *1759 metų „Ziwato“ indeksas*, Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos institutas, 1997, 28.

30 *ŠlnK* antraštinis puslapis: *LIBER/ Baptisatorum/ Collectus per me/ Joannem Bonifacium*

Rybski/ Parochum Szaulanensem/ Anno Dni 1721/ Mense Novembri/ Die 15 etiam Conscriptus/ Ex Connotata Charta post Confla=grationem Parochiae et Librorum. „Pakrikštųjų knyga, sudaryta mano, Jono Bonifacijaus Rybskio, Šiaulėnų klebono, 1721 Viešpaties metais lapkričio 15 dieną, taip pat surašyta iš sutikrintų lapų po klebonijos ir knygų sudėgimo“.

metrikų neberašė. Vyskupas įsakė metrikų knygas rašyti lotynų kalba (*non alio idiomate nisi latine*). Šis ir kiti nurodymai įrašyti vizitatoriaus pastaboje³¹.

Klebonas Rybskis atsižvelgė į vyskupo pastabas. Tai rodo toks lotyniškas įrašas po 1738 metų vizitacijos:

Ego Ioannes Rybski Paro[chus]/ Szaulanensis Anno post [Visi]/tationem Illuftrifsi-
mi Dni Io[sephat]/ Michaelis Karp 1738 Februa[r]ij aftiti Matrimo' [in]/ter Aeliam
Uirbukas de Villa/ Iogielaycie Parochianum Radz[wi]/liscensem cum Marcianna
Ba[lt?]/rayte de Bernocie Paræciane Szau/lane[n]si post tres bannas Singula[ri-
bus]/ diebus festivis p[r]ædicatis fine/ nullo impedimento. Attestentib[us]/ Fran-
cisco Balciunas & Casimiro/ Vrbaytis de Bernocie. (*ŠlnKJ* 228v)³²

Galbūt šis klebono įrašas buvo pavyzdys, kaip reikia rašyti lotyniškus metrikus. Tai patvirtintų kiti *ŠlnKJ* lotynų kalba rašyti 1739–1740 metų krikšto (l. 231–238), 1740 metų jungtusių (l. 197), 1740–1741 metų krikšto (l. 197), 1741–1742 metų jungtusių (l. 229–230) įrašai tokio pat formato lapuose, kokiuose rašyti ir lietuviški. Vienas kitas tų lapų įrašas, atrodo, galėjo būti rašytas Šiaulėnų parapijos klebono Rybskio, likusieji – asmens, kurio braižas nesutampa su lietuviškų metrikų braižu, galbūt Šiaulėnų kamendoriaus Jono Balkevičiaus (Joannes Balkiewicz), nes daugelyje vietų nurodyta, jog jis sutuokęs poras.

To paties laikotarpio *ŠlnK* (1720–1756) krikšto metrikai rašomi tik lotynų kalba pagal apeigynų nustatytą formą. Kadangi krikšto ir jungtusių metrikus rašydavo tas pats asmuo (ar asmenys)³³, tie įrašai neturėtų skirtis. Nevienodumas atsirado dėl to, kad kalbamoji krikšto metrikų knyga po vizitacijos buvo perrašyta iš ankstesnių numeruotų lapų, kaip pažymėta jos antraštiniame puslapyje, laikantis nurodymų. Senuosiuose lapuose, kurie neišliko, galimas dalykas, būta ir lietuvių

31 Vizitatoriaus pastaba: *Hic Liber Copulatum m[atrimonium]/ Visitatione Ns'tra Generali/ Coram Nobis est productus/ et quia formā non debitā/ inscribitur ideo' injungitur/ ut secundam formam in/ agenda exprẽsam inscribat et non ab alio quā/ ab ipso Sacerdote afsistente/ Matrimonio. A° Dn'i 1738/ D 11. Februarij./ Item ad minimum duo Testes/ [a]dhibeant et in hoc libro de-/scribantur; Idq' debet fieri n[on/ a]lio idiomate nisi latine. dat[./ u]t supra/ [Jose]phat Michàel Karp'/ [Episco]pus Samogitensis [parašas] (*ŠlnKJ* 227v). „Ši jungtusių knyga pateikta mums per mūsų generalinę vizitaciją. Kadangi rašoma netinkama forma, tai pridėdama, kad būtų rašoma pagal formą, išspausdintą agendoje, ne kieno nors kito, o paties santuokoje dalyvaujančio kunigo. 1738 Viešpaties metais, vasario 11 dieną. Taip pat tebūna pakviesti mažiausiai du*

liudininkai ir toje knygoje užrašomi. Tai turi būti daroma ne kokia kita kalba, o lotynų. Kaip anksčiau, Juozapas Mykolas Karpis, Žemaičių vyskupas“.

32 „Aš, Jonas Rybskis, Šiaulėnų klebonas, po Šviesiausiojo Pono Juozapo Mykolo Karpio vizitacijos 1738 metais vasario [mėnesį] dalyvavau Elijo Virbuko iš Jaugėlaičių kaimo, Radviliškio [parapijos] parapijietčio, ir Marcijonos Baltraitės iš Bernočių, Šiaulėnų [parapijos] parapijietės, jungtūvėse. Užsakai paskelbti tris šventadienius; jokių kliūčių neatsirado; dalyvavo liudininkai Pranciškus Balčiūnas ir Kazimieras Urbaitis iš Bernočių“. Atkreiptinas dėmesys į tai, jog šis Rybskio lotynų kalba rašytas įrašas skiriasi nuo apeigynų pavyzdžio.

33 Kad rašyta tų pačių asmenų, rodo tokie patys asmenvardžių (pavardžių) rašybos principai.

kalba rašytų metrikų. Jungtusių metrikai nebuvo perrašyti, dėl to lapai su lietuviškais įrašais išsaugoti.

ŠlnK pirmojo lapo lotyniškas įrašas nurodo, jog Šiaulėnų krikšto metrikus sutikrino Urinavičius: *I.M.I./ Liber Baptisatorum/ Anni 1720 Connotatus per R. Dn' [...]/ Urynowicz*³⁴ (ŠlnK 1). Perrašius 1720–1738 metų krikšto metrikus, vieno iš perrašinėtojų, atrodo, paties klebono Rybskio, įrašyta tokia pastaba:

Cathalogus Baptisator' / A° 1738 [d]iē 4ta Martij Post Visitationem Illuftrifsimi/ Excelentifsimi ac R[evere]ndifsimi Dn' i Dni Iosaphatt/ Michaelis Karp Episcopi S[a]m[ogi]tiae Custodis/ Praelati Vilnensis Praepositi Trocensis jux/ta praescriptum Ritualis Romani Connotatus/ A° Dni [d]iē 4ta Martij (ŠlnK 37v)³⁵

Tad praėjus mažiau negu mėnesiui nuo vizitacijos krikšto metrikų knygos su tvarkytos pagal apeigynų reikalavimus.

Esama tam tikrų duomenų, jog kai kuriose kitose Lietuvos katalikų bažnyčiose metrikai rašyti į juodraštinčius lapus, iš kurių vėliau lotyniškai pagal agendų ir RSc nurodymus buvo perrašinėjama į knygas³⁶. Peržiūrėjus kelias dešimtis daugiausia XVII amžiaus bažnyčių metrikų knygų, susidarė išpūdis, jog vienoje kitoje DLK bažnyčioje kunigai juodraštinčius metrikus taip pat galėjo rašyti ir lietuviškai. Tai tarsi patvirtintų *JnšK* (1599–1621) 1599 metų lotyniškų įrašų lietuviškos frazės: *Nuo fenos Konarzewskienes* (*JnšK*, 3v) ~ nuo senos Konarževskienės; *Onuszayciu ifz walsciaus vpites* (*JnšK*, 3v) ~ Onušaičių iš valsčiaus Upytės; *Kuisajciu Kuniga Klebona* (*JnšK*, 4) ~ Kuisaičių kunigą kleboną. Visos šios frazės yra įrašų pradžioje. Tai galėtų rodyti, jog ir Joniškyje būta (juodraštinčių) lietuviškų metrikų, kurie perrašinėti, matyt, pradėti lietuviškai, o toliau – lotyniškai. Tokių lietuviškų metrikų tikimybę netiesiogiai rodytų gausios lietuviškos šio šaltinio asmenvardžių ir vietovardžių lytys.

Atkreiptinas dėmesys į tai, kad ir ankstesniuose lotyniškuose ŠlnKJ metrikuose užfiksuota įdomių lietuvių vardyno faktų, kuriuos galima palyginti su atitinkamais lietuviškų metrikų duomenimis. Pavyzdžiui, 1638–1663 metais užrašyta gana daug gyvenamųjų vietų vardų lietuviškų lyčių³⁷ (čia jos paryškintos): *iz polekos, iz sideru, iz bobruiu, de zudausiu, de Pietroszajciu, de Eymuntayciu, de Anuszu, de Gieleziu, de Szeymentayciu, iz Lidewienos, iz karciemu, de szpiciau* ir t. t. 1641 (l. 37v). Šios

34 „I.M.I. Pakrikštytųjų knyga, 1720 metais sutikrinta garbingojo pono [...] Urinavičiaus“. Vardas dėl apnykusio puslapio neišskaitomas.

35 „Pakrikštytųjų sąrašas sudarytas 1738 metų kovo 4 dieną po Šviesiausiojo, Iškiliausiojo ir Garbingiausiojo Pono Juozapo Mykolo Karpio, Žemaičių vyskupo, Vilniaus kustos ir prelado, Trakų prepozito, vizitacijos pagal Romos apeigų nuostatus Viešpaties metais kovo 4 dieną“.

36 Plg. Zinkevičius 1977, 41–42. Dar plg. Krąžių vikaro atsakymą vizitatoriui Tark-

vinijui Pekului dėl metrikų knygų pildymo: „Knygos neturiu, bet rašau į lapus; vėliau juos surišu į knygą“ (*Žemaičių vyskupijos vizitacija* 1998, 179). Į (numeruotus) lapus XVII amžiaus pabaigoje metrikai buvo rašomi Alantės, Antālieptės, Daūgailių, Dotnuvės ir kitose bažnyčiose.

37 Daugelį jų užrašė Albertas Buševičius (Albert Buszewicz), kuris bent 1641–1644 metais buvo Šiaulėnų klebonas. Kai kurias lietuviškas lytis užrašė kiti (nenustatyti) asmenys (kunigai). Dar žr. vietovardžių sąrašą.

lytys išrinkos tik iš vieno lapo. Kelios dešimtys panašiai užrašytų oikonimų yra 30, 31v, 38–39, 96–103, 109–114 lapuose. Viena įrašė pavartota moters asmenvardžio lietuviška lytis (paryškinta): *Die Vltima Maij Bapt' [isatus] est Bartholome [us] Jacobi Baltromieiaytis et Marte Iuszkaytes de Łatyniszk.* 1642 (l. 104)³⁸ ~ Juškaitės (gen. sg. f.). Įdomus į tą pačią knygą įraštas Kazimiero Staigevičiaus sudarytas Šiaulėnų parapijos 1706 metų gyventojų sąrašas (l. 198–205 ir 215–217), kuriame taip pat daug tiksliai užrašytų lietuvių asmenvardžių: *Laurinas Kurmelis, Sabelis Mikoloiaytis, Adomas Łukoszaytis, Ionas Noraytis, Abromas Baciulaytis, Kasparas Mifiulis, Grigalus Wabalas, Ierutis Atsokas, Waytekus Stephonaytis, Gabris Daukszas, Mikalojus Kieypszasz* ir kiti. Du žmonės sąrašė įvardyti vardu ir prievardžiu: *Iurgis ateiunas, Andrzej ateiunas* (l. 204v). Viena moteris užrašyta *Baltrameieny Naszle* (l. 198v). Užrašytos ir trijų gyvenamųjų vietų vardų lietuviškos lytys (paryškintos): *Siolo Notiniszki vel Abreskay* (l. 198v), *Siolo Atsokay* (l. 200v), *Siolo Nausodis alias [...]* (l. 201).

Ir kituose su Šiaulėnais susijusiuose šaltiniuose galima rasti svarbios lituanistinės medžiagos.

Šiaulėnų Rožinio brolijos knygoje (1708–1885; toliau – *ŠlnRKn*) yra trys puslapiai (l. 158–159) lietuviško teksto: brolijos taisyklės, nuostatai (*Pavinastis Broctwos Rozancziaus SS Marios Panos*) ir malda (*Szwencziawsi Maria Panna*). Šie tekstai į knygą įrašyti apie 1820 metus, nes jų braižas toks pats kaip ir 1819–1821 metais į šią knygą įrašytų asmenvardžių. Asmens, įrašiusio šį lietuvišką tekstą, nepavyko nustatyti.

Kadangi *ŠlnRKn* pradėta rašyti klebono Kazimiero Staigevičiaus, kai kurių 1709–1710 metų brolijos narių ir vardai, ir pavardės rašytos lietuviškai, kaip ir 1706 metų Šiaulėnų parapijos sąrašė, plg.: *Petras Steponaytis, Thamosius Andreiaytis, Andreius Bloszkaytis, Matthiosius Stanaytis, Martinas Douidaytis* 1710 (l. 6), *Magdalena Adomayte, Kotryna Masiulayte, Gendruuta Wayciulayte* 1710 (l. 6v), *Laurius Baltromieiaytis* 1709 (l. 7v), *Iurgis Podzaytis, Iokubas Augustinaytis, Andrius Gudaytis* 1709 (l. 8) ir kt. Tačiau beveik visos XVIII amžiaus paskutinio ketvirčio ir pirmos XIX amžiaus pusės moterų pavardės suslavintos. Tik nuo 1866 metų vėl pradėdama lietuviškai (žemaičių tarmės pagrindu) rašyti vardus ir pavardes, plg.: *Zygmuntas Mikolaiunas, Kazimieras Kurklinskis, Ionas Makreckis, Topilius Bakanowskis, Marcyjona Milkike, Konstanczyja Dulinskajte, Mikols Kerezis, Liudwiks Norejka* (l. 130v), *Mikols Stankunas, Antans Sawickis, Iozapas Sawickis, Ona Sawickike, Ions Tautkus, Tekle Tautkajcze* (l. 131), *Iozapac Tikuyszis* (l. 131v). Taip lietuvių asmenvardžiai rašyti 130v–140 ir 143–141v³⁹ lapuose. Prie tų asmenvardžių du kartus lietuviškai užrašyta data: *1866 Metose Menese Lepo* 28 (l. 143), *1867 Mienesie Iulius* 26 (l. 142). Tad praėjus daugiau negu šimtui metų Šiaulėnų kunigai išmoko lietuviškai rašyti ir datą.

Kai kurių valstiečių asmenvardžių lietuviškos lytys užrašytos ir 1729 metų Šiaulėnų dvaro inventoriuje: *Iurgis kucharz* (l. 4), *Iozas Kafparaytys* (l. 4), *Petras Podzaytys* (l. 4), *Gabrys Łukofzaytys* (l. 4v), *Gabrys Ranszys* (l. 4v), *Gabrys Baniulis* (l. 5)⁴⁰.

³⁸ „Paskutinę gegužės dieną pakrikštytas Baltramiejus, Jokūbo Baltramiejaičio ir Mortos Juškaitės iš Lotyniškės [sūnus]“.

³⁹ Pradėta rašyti nuo knygos pabaigos.
⁴⁰ *Inwentarz maientnosci Szaulan drewnianych*, 1729; LMAB RS, sign.: f. 198 – 81.

Šie faktai rodo, kad Šiaulėnų bažnyčios lietuviški metrikai atsirado neatsitiktinai: jie turėjo tam tikrą aplinką, kurioje jau funkcionavo kai kurie lietuvių rašomosios kalbos elementai. Lietuviškų metrikų atsiradimą kalbamuojau laikotarpiu galima paaiškinti tokiais Lebedžio žodžiais: „XVI–XVIII a. Lietuvoje nebuvo *literatūrinio gyvenimo*, bent kiek tai liečia *lietuvių literatūrą bei raštiją*. Nebuvo organizuojamo nei katalikų bažnyčios, nei mokyklų vaidmens. *Raštai lietuvių kalba* radosi daugiau *spontaniškai ir sporadiškai!* Dėl to ir įtakų – ryšių klausimas pas mus gana sudėtingas“ (Lebedys 1976, 19–20). Bent dabar atrodo, kad XVIII amžiaus pradžios Šiaulėnuose kasdienei komunikacijai pradėjo nebepakakti RSc įteisintos šnekamosios lietuvių kalbos: atsirado lietuviško rašto poreikis. Lietuviškos lytys nelietuviškuose XVII–XVIII amžiaus tekstuose, pagaliau patys XVIII amžiaus lietuviški tekstai rodo, kad Šiaulėnuose lietuvių kalba pradėta vartoti raštu praktikos reikalams dėl išaugusių vietos žmonių poreikių.

IŠVADOS. Lietuviški Šiaulėnų metrikai (1637–1744) yra vertingas XVIII amžiaus pirmos pusės lietuvių kalbos paminklas. Manytina, kad lietuviški metrikai atsirado „spontaniškai ir sporadiškai“. Jie rodo, kad lietuvių kalbos vartojimo sfera XVIII amžiuje plėtėsi, atsirado kasdienis lietuvių kalbos raštu vartojimo poreikis. Lietuvių kalba buvo pradėta vartoti **praktikos** tikslams, nes ja, matyt, **greičiausiai** buvo galima tvarkyti reikalus. Formavosi nuostata, jog dokumentus galima tvarkyti žmonių šnekamąja kalba, neišskiriant ir lietuvių kalbos.

Lietuviški Šiaulėnų metrikai – vienas ryškiausių to laiko kanceliarinio lietuvių kalbos stiliaus pavyzdžių. Palyginti su lotyniškais, lietuviški metrikai trumpesni, juose užrašyti tik būtiniausi duomenys. Lietuviškuose metrikuose dar trūko kai kurių būtinų elementų, pavyzdžiui, lietuviškai rašomos datos.

Lietuviškus metrikus rašė veikiausiai šeši asmenys. Taip pradėjo formotis lietuviškų metrikų rašymo tradicija: vieni raštininkai iš kitų perėmė tam tikrą metrikų rašymo būdą. Metrikų raštininkai, matyt, buvo kunigai, t. y. asmenys, priklausę privilegijuotam luomui. *ŠlnKJ* įrašų kalba aiškiai suskirsto žmones pagal luominį principą: bajorų metrikai rašyti lenkiškai, nebajorų (valstiečių ir miestelio gyventojų) – lietuviškai; išsilavinę bažnyčios tarnai (kunigai, vargonininkas) pasirašo ar užrašomi lotynų kalba.

ŠlnKJ lietuviški metrikai turi platų lituanistinį kontekstą: lietuviškas tekstas (datuotinas maždaug 1820 metais) yra *ŠlnRKn*, asmenvardžių lietuviškų lyčių gausu net keliuose su Šiaulėnų bažnyčia ir dvaru susijusiuose šaltiniuose.

ŠlnKJ – kol kas vienintelė žinoma DLK Katalikų bažnyčios metrikų knyga, kurioje metrikai rašyti ir lietuvių kalba. Galimas dalykas, jog tokių lietuviškai rašytų metrikų būta ir kitų Lietuvos bažnyčių knygose.

Kalbamojoje metrikų knygoje esantys lietuvių kalbos faktai (žodžiai ir tekstai) – pirmieji Šiaulėnų apylinkių rašto paminklai, atspindintys vieną kitą tų vietų šnektų tarminę ypatybę.

Ypač vertinga šių įrašų vardyno medžiaga – lietuvių kalba užrašyti asmenvardžiai ir vietovardžiai. Remiantis jų užrašymu galima tiksliau įvertinti ir geriau paaiškinti kai kuriuos lietuvių vardyno reiškinius.

Literatūra ir šaltiniai:

- AGENDA PARVA. *In commodiorem vfum Sacerdotum Prouinciæ Poloniae Conscripta*, VILNÆ, Cum permiffu Superiorum, 1616.
- AGENDA PARVA. *In commodiorem vfum Sacerdotum Prouinciæ Poloniae conscripta. Superi[o]rum permiffu*, VILNÆ: Typis Academiae: SOC: IESV, 1630.
- AntDgIKJ I – *Antalieptės (Daugailių) krikšto ir jungtusių metrikų knyga 1* (1686–1731); laikoma Daugailių bažnyčios archyve (pramaišiu ižišti abiejų bažnyčių įrašai).
- BŪGA, KAZIMIERAS, 1961: *Rinktiniai raštai 3*, Vilnius: Valstybinės ir mokslinės literatūros leidykla.
- DROTVINAS, VINCENTAS, 1997: „Mažosios Lietuvos vardyno šaltiniai Vokietijos archyvuose“, *LKK* 38, 81–87.
- GARLIAUSKAS, VIDAS, 1999: „Lietuviški XVIII a. Šiaulėnų bažnyčios metrikų įrašai Lietuvos bažnyčių metrikų knygų kontekste“, *Gimtoji kalba* 9(387), 18–22.
- GIRDENIS, ALEKSAS, DANUTĖ GIRDENIENĖ, 1997: *1759 metų „Žiwato“ indeksas*, Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos institutas.
- Inwentarz maientnosci Szaulan drewnianych*, 1729; LMAB RS, sign.: f. 198 – 81.
- JnšK – Jonišio bažnyčios krikšto įrašų knyga* (1599–1621); LVIA, sign.: f. 1196 ap. 1 b. 76.
- KUZAVINIS, KAZYS, BRONYS SAVUKYNAS, ²1994: *Lietuvių vardų kilmės žodynas*, Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidykla.
- LAUMANE, BENITA, 1996: *Zeme, jūra, zvejvietas. Zvejniecības leksika Latvijas piekrastē*, Rīga: Zinātne.
- LAV – *Lietuvos apgyventos vietos. Pirmojo visuotinio Lietuvos gyventojų 1923 m. surašymo duomenys*, Kaunas: Finansų ministerija Centralinis statistikos biūras, 1925.
- LEBEDYS, JURGIS, 1976: *Lietuvių kalba XVII–XVIII a. viešajame gyvenime*, Vilnius: Mokslas.
- Lietuvių enciklopedija 1*, Boston: Lietuvių enciklopedijos leidykla, 1953.
- Lietuvių kalbos tarmės. Chrestomatija*, Vilnius: Mintis, 1970.
- Lietuvos TSR bibliografija 1*, Vilnius: Mintis, 1969.
- MltKJ I – *Molėtų bažnyčios krikšto metrikų knyga* (1682–1692); laikoma Molėtų bažnyčios archyve (krikšto ir jungtusių metrikai ižišti į vieną knygą).
- PĖTERAITIS, VILIUS, 1997: *Mažosios Lietuvos ir Tvankstos vietovardžiai. Jų kilmė ir reikšmė*, Vilnius: Mažosios Lietuvos fondas, Mokslo ir enciklopedijų leidybos institutas.
- RSc – *Ritvale Sacramentorum*, Vilnæ, 1640 (ir tolesnių metų leidimai).
- Senasis Konstantino Siroydo žodynas*, fotografuotinis leidimas, parengė Kazys Pakalka, Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos institutas, 1997.
- SkmKJ I – *Skiemonių krikšto ir jungtusių įrašų knyga 1* (1708–1742); laikoma Skiemonių bažnyčios archyve (krikšto ir jungtusių įrašai ižišti į vieną knygą).

- Šiaulėnų bažnyčios 1854 metų inventorius; VUB RS, sign.: f. 107 – 130.
- Šiaulėnų bažnyčios (Šiaulių a.) 1612–1891 metų klebonų sąrašas. VUB RS, sign.: f. 107 – 164.
- ŠlnK – Šiaulėnų bažnyčios krikšto metrikų knyga (1720–1756); VUB RS, sign.: f. 107 – 32.
- ŠlnK I – Šiaulėnų bažnyčios krikšto metrikų knyga (1756–1791); VUB RS, sign.: f. 107 – 33.
- ŠlnK II – Šiaulėnų bažnyčios krikšto metrikų knyga (1663–1669); VUB RS, sign.: f. 107 – 29.
- ŠlnKJ – Šiaulėnų bažnyčios metrikų knyga (1637–1744); VUB RS, sign.: f. 107 – 27.
- ŠlnRKn – *Księga Arcybractwa Rożancza Świętego w Roku 1708 dla Kosciola Parafialnego Szawlanskiego Sporządzona* (1708–1885) (Šiaulėnų rožančiaus brolijos knyga); VUB RS, sign.: f. 107 – 202.
- Ukml – *Ukmergės apskrities seniūnijų 1765 metų inventoriai*, parengė Algirdas Baliulis, Vilnius: Academia, 1994.
- Universitas Linguarum Litoaniæ*, iš lotynų kalbos vertė ir įvadą parašė K[azimieras] Eigminas, Vilnius: Mokslas, 1981.
- VIDUGIRIS, ALOYZAS, 1998: *Zietelos šnektos žodynas*, Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų institutas.
- VK – vietovardžių kartoteka; laikoma Lietuvių kalbos instituto Vardyno skyriuje.
- Z[apo]wiedna *Książka Inturskiego Kosciola 1891-1910* (Inturkės bažnyčios priešvedybinių užrašų knyga; laikoma Inturkės bažnyčios archyve).
- ZINKEVIČIUS, ZIGMAS, 1977: *Lietuvių antroponimika. Vilniaus lietuvių asmenvardžiai XVII pradžioje*, Vilnius: Mokslas.
- ZINKEVIČIUS, ZIGMAS, 1990: *Lietuvių kalbos istorija 4. Lietuvių kalba XVIII–XIX a.*, Vilnius: Mokslas.
- Žemaičių *vyskupijos vizitacija (1579)*, tekstą parengė, iš lotynų kalbos vertė ir rodykles sudarė Liudas Jovaiša, Vilnius: Aidai, 1998.

Vidas Garliauskas

LITAUISCHE EINTRAGUNGEN AUS DEN JAHREN 1719–1738
IN DEN KIRCHLICHEN TRAUREGISTERN VON ŠIAULĖNAI

Z u s a m m e n f a s s u n g

Gegenstand des vorliegenden Aufsatzes sind neugefundene litauische Eintragungen aus den Jahren 1638–1744 im Kirchenbuch Nr. 1 der Gemeinde Šiaulėnai im heutigen Kreis Radviliškis (Handschriftenabteilung der Wilnaer Universitätsbibliothek, F. 107–27, S. 206–214, 221–227). Man findet dort etwa 123 teils oder vollständig litauisch geschriebene, auf Trauungen bezügliche Eintragungen aus den Jahren 1719–1738.

Es liegen Eintragungen von sechs verschiedenen Schreibern vor. Einer von ihnen konnte als Ioannes Bonifacius Rybski, Pfarrer zu Šiaulėnai in den Jahren 1721–1760 (?), identifiziert werden. Von seiner Hand gibt es insgesamt 10 Eintragungen. Zwei Eintragun-

gen sind von der Hand des Pfarrers Casimirus Ioannes Staygewicz. Beide Namen waren in der Geschichte des litauischen Schrifttums bisher unbekannt. Nach einer Visitation des samogitischen (niederlitauischen) Bischofs Josephat Michael Karp in Šiaulėnai im Jahre 1738 wurde die Tradition litauischer Eintragungen von den Pfarrern aufgegeben.

Die litauischen Eintragungen sind im Vergleich zum lateinischen Muster im *Rituale Sacramentorum* ziemlich kurz gefaßt. Man findet nur die wichtigsten Angaben über die Verheirateten, und zwar Namen und Wohnort, sowie die Namen der Zeugen. Das Datum wird immer lateinisch, nach dem Muster lateinischer Kirchenbücher, eingetragen. Einige kurze Eintragungen, die sich auf Namen und Wohnort der Verheirateten beschränken und weder das Datum noch die Namen der Zeugen enthalten, sind rein litauisch geschrieben. Es gibt einige dreisprachige Eintragungen (lateinisch, litauisch, polnisch). In vielen Eintragungen aus den Jahren 1719–1728 gibt es solche kanzleisprachliche Ausdrücke wie: *Ieyt Y stona Moteristes*, *Ieyt y Stono Moteriftes*, *Yftoy I stona Moteriftes*, *Ient in stona Moteriftes*, *Ieyn Y stona Moteristes*, *[I]eyna Stonan Moteristes* 'sind in den Ehestand getreten', *1 ufakimas*, *P[ir]mas azufakmas* 'erstes Aufgebot' usw.

Weitere, zum Teil der Kanzleisprache angehörende litauische Ausdrücke sind etwa: *ateiune* 'Fremde', *Pirszlis* 'Brautwerber', *Swietkas* 'Zeuge', *Zakrifionas* 'Sakristan', *naszlis* 'Wittwer', *su Naszle* 'mit der Wittwe'; *GuDaf* 'Russe', *Gudie* 'Russin'. Diese Termini beziehen sich auf Beruf, Familienstand, Nationalität usw. derjenigen, die an der Trauung beteiligt waren.

Die erwähnten litauischen Eintragungen lassen sich mit einer im *Rituale Sacramentorum* belegten Trauformel vergleichen. In beiden Fällen treten, als Elemente der Kanzleisprache, der Terminus *Swietkas* 'Zeuge' und der Ausdruck *moteriften inftoie* 'sind in die Ehe getreten' auf.

Besonders wertvoll ist das onomastische Material (Orts-, Tauf- und Familiennamen), das in litauischer Gestalt erscheint.

Die besprochenen litauischen Kirchenbücher sind ein wichtiges Denkmal der litauischen Sprache des 18. Jh., da im katholischen Großlitauen bisher keine Quellen dieser Art in litauischer Sprache vorlagen (im protestantischen Preußisch-Litauen sind viele Kirchenbücher aus dem 17. und 18. Jh. litauisch geschrieben).

VIDAS GARLIAUSKAS
Vilniaus Antano Vienuolio gimnazija
Aušros Vartų g. 23
LT-2030, Vilnius, Lietuva
e. p.: garvidas@takas.lt

Gauta 2000 m. sausio 20 d.
Priimta 2001 m. gegužės 21 d.

OIKONIMŲ LIETUVIŠKŲ LYČIŲ SĄRAŠAS. Šiame sąrašė pateiktos lietuviškų metrikų oikonimų lietuviškos lytys ir dabartiniai jų atitikmenys. Be to, čia pateikiamos ir ankstesnės (t. y. XVII amžiaus lotyniškų metrikų) tų pačių oikonimų lietuviškos lytys. Dabartinės vietovardžių lytys imtos iš *Lietuvos TSR administracinio-teritorinio suskirstymo žinyno 2* (Vilnius: Mintis, 1976). Kiti šaltiniai nurodyti literatūros sąrašė⁴¹.

Abriškai (2) k. Šiaulėnai Rd – *isz Abriefku* 1722 (ŠlnKJ 206v), *Isz Abresku* 1733 (ŠlnKJ 222) ~ Abrieskų (gen. pl.); plg. *Sioło Nakifzki*⁴² v[el] *Abreskay*⁴³ 1706 (ŠlnKJ 198v).

Alantà (3b) mstl. Mlt – *Parafios Awantos* 1723 (ŠlnKJ 207v) ~ *Avantos (gen. sg.).
Baisógala (1) mstl. Rs – *Parafios Beysogalas* 1733 (ŠlnKJ 221v) ~ Beisogalas (gen. sg., tarm.).

Barōniškiai (1) k. Šiaulėnai Rd – *isz Baronifzkiu* 1723 (ŠlnKJ 207v), *Isz Baroniszkiu* 1738 (ŠlnKJ 227v) ~ Baroniškių (gen. pl.); plg. *Ifz Baranauszczyznas* 1737 (ŠlnKJ 227) ~ *Baranauščiznas (gen. sg., tarm.).

Batkúnai (1) k. Daugėláičiai Rd – *isz Batkunu* 1722 (ŠlnKJ 206) ~ Batkūnų (gen. pl.); plg. *de batkunu* 1641 (ŠlnKJ 97v), *iz Botkunu* 1642 (ŠlnKJ 101v).

Belazāriškis (1) vs. Ramýgala Pn – *Isz Bialozoryszkies* 1729 (ŠlnKJ 209v) ~ *Belozoriškės (gen. sg.).

Bernōčiai (2) k. Daugėláičiai Rd – [Is]z *Bernocziu* 1728 (ŠlnKJ 209v) ~ Bernočių (gen. pl.).

Biriētīškiai (1) k. Šiaulėnai Rd – *Isz Biretyszkiu* 1722 (ŠlnKJ 206); *isz Biretifzkiu* [...] *isz Biretiszkiu* 1723 (ŠlnKJ 207) ~ Biriėtiškių (gen. pl.).

Burvėliai (2) k. Petriškiai Pn – *Isz Burwielu Parafios Surviliszkies* 1729 (ŠlnKJ 209v) ~ Burvelių (gen. pl.).

Butkiaĩ (2) Šaūkotas Rd – *Isz Butkiu* 1729 (ŠlnKJ 211) ~ Butkių (gen. pl.); plg. *iz Butkielu* 1641 (ŠlnKJ 98v) ~ *Butkelių (gen. pl.).

Čiutėliai (2) k. Daugėláičiai Rd – *ysz Cziutelu* 1719 (ŠlnKJ 214v), *Isz Czutelu* 1729 (ŠlnKJ 210), *Isz Czutialu* 1734 (ŠlnKJ 222v) ~ Čiutelių (gen. pl.).

Daugėláičiai (1) k. Daugėláičiai Rd – *Isz Daugielayci[u]* 1733 (ŠlnKJ 222) ~ Daugėlaičių (gen. pl.); plg. *iz daugielayciu* 1642 (ŠlnKJ 101v).

Daujōčiai (2) Šiaulėnai Rd – *yz Daujociu* 1720 (ŠlnKJ 213), *Isz Dawiociu* 1731 (ŠlnKJ 212v), *Isz Dauiociu* 1737 (ŠlnKJ 226v) ~ Daujočių (gen. pl.); plg. *iz dauiociu* 1641 (ŠlnKJ 99), *iz dawiučiu* 1642 (ŠlnKJ 39v), *Z dawiaciu* 1642 (ŠlnKJ 39).

Dauksiaĩ (2) Šiaulėnai Rd – *Isz Daukszu* 1731 (ŠlnKJ 212v), *yz Daukfziu* 1720 (ŠlnKJ 213), *Isz Dauksziu* 1736 (ŠlnKJ 224) ~ Dauksių (gen. pl.); plg. *de Dauxu* 1643 (ŠlnKJ 109v).

41 Dėkoju LKI Vardyno skyriaus vyresn. moksliniam bendradarbiui Laimučiui Bilkiui, padėjusiam identifikuoti išnykusių vietų vardus.

42 Taisytas iš *Nawinika*.

43 Išbrauktas.

- Daužnagaiāi* (3b) k. Šaūkotas Rd – Is[z] *Daužngiu*⁴⁴ *Parafios – Paszuszwia* 1737 (ŠlnKJ 227) ~ Daužnagių (gen. pl.).
- Debeikiai* (2) k. Šaūkotas Rd – Isz *Debeykiu* 1728 (ŠlnKJ 209) ~ Debeikių (gen. pl.).
- Drūlėnai* (1) k. Aukštupėnai Kp – id⁴⁵ *Druļayciu* *Kupizkio Parafios* 1722 (ŠlnKJ 206) ~ *Drūlaičių (gen. pl.).
- Dūdóniai* (1) k. Ramýgala Pn – Isz *Dudoniū* *Parafios Remigalas* 1725 (ŠlnKJ 208v) ~ Dūdonių (gen. pl.).
- Gavėniškiai* (1) k. Radviliškis Rd – Isz *Gawienayciu* *Parafios Radwiliszkie* 1732 (ŠlnKJ 212v) ~ *Gavėnaičių (gen. pl.).
- Gečaičiai* (1) k. Grimziai Klm – Isz *Gieczayciu* *Parafios Kielmies* 1723 (ŠlnKJ 207) ~ Gečaičių (gen. pl.).
- Gimbógala* (1) k. Šeduvà Rd – isz *Gimbogalas* 1729 (ŠlnKJ 211) ~ Gimbogalas (gen. sg., tarm.).
- Ginčai* (4) k. Pašušvys Rd – Isz *Ginczu* *Parafias Paszuszwia* 1737 (ŠlnKJ 227) ~ Ginčų (gen. pl.).
- Gūdesiai* (1) k. Daugėláičiai Rd – Isz *Gudesiu* 1729 (ŠlnKJ 210) ~ Gudesių (gen. pl.); plg. iz *Gudesiu* 1641 (ŠlnKJ 97), de *Gudesiu* 1650 (ŠlnKJ 184).
- Ilguočiai* (2) k. Sedúnai Rd – Isz *Ilgoczū* *Parafios Radwiliszkie* 1725 (ŠlnKJ 208v) ~ Ilguočių (gen. pl.).
- Jasaičiai* (1) k. Šiaulėnai Rd – ifz *Iafay[c]iu* 1723 (ŠlnKJ 207v); Isz *Iasayciu* 1729 (ŠlnKJ 209v) ~ Jasaičių (gen. pl.); plg. iz *Iasiuļayciu* 1641 (ŠlnKJ 100) ~ *Jasiulaičių (gen. pl.).
- Juodupiai* (1) k. Baisógala Rs – *Iodupiu* *Parafios Beysogalas* 1733 (ŠlnKJ 221v) ~ Juodupių (gen. pl.).
- Kanėivaičiai* (1) k. Radviliškis Rd – Isz *Kanaywayczū* *Parafios Radwiliszkie* 1725 (ŠlnKJ 208v), fu *Marcianna Kanaywayte* Isz *Kanawayciu* *Parafios Radviliszkie* 1729 (ŠlnKJ 209v) ~ *Kanaivaičių (?) (gen. pl.).
- Kėlmė* (2) mst. – *Parafios Kielmies* 1723 (ŠlnKJ 207) ~ Kėlmės (gen. sg.).
- Kudinai* (3b) k. Šiaulėnai Rd – Ifz *Kudynu* 1737 (ŠlnKJ 226) ~ Kudynų (gen. pl.); de *kudynu* 1641 (ŠlnKJ 98), *szkudiniu* 1642 (ŠlnKJ 38v), iz *kutynu* 1641 (ŠlnKJ 96v).
- Kunigiškiai* (2) k. Šiaulėnai Rd – isz *Kunigiszkiu* *Parafios Szaulenu* 1721 (ŠlnKJ 213v), isz *Kunigifzkiu* 1723 (ŠlnKJ 207v), Ifz *Kunigiszkiu* 1734 (ŠlnKJ 222v) ~ Kunigiškių (gen. pl.); plg. iz *kuńigiskiu* 1642 (ŠlnKJ 39v).
- Kūpiškis* (1) mst. Kp – *Kupizkio* *Parafios* 1722 (ŠlnKJ 206) ~ Kupiškio (gen. sg.).
- Kūrtuvėnai* (1) mstl. Kūrtuvėnai Šl – *Parafios Kurtawienū* 1737 (ŠlnKJ 225v) ~ Kurtavėnų (gen. pl., tarm.).
- Laūksargis* (1) vs. Šiaulėnai Rd – Isz *Łauksargiszkie* *Parafios Szavlenū* 1729 (ŠlnKJ 209v) ~ *Lauksargiškės (gen. sg.).
- Lenártuva* (1) k. Šiaulėnai Rd – Isz *Lanartawas* 1731 (ŠlnKJ 212v) ~ *Lenartavas (gen. sg., tarm.).

44 Turėtų būti *Dauznagiu*.

45 Turėtų būti *isz*.

- Lėvikainiai* (2), dab. *Aukštėji Lėvikainiai* k. Griñkiškis Rd, *Žemieji Lėvikainiai* k. Šaūkotas Rd – Isz *Lewikayniu Parafi[as Pa]szuszwia* 1737 (ŠlnKJ 226) ~ Levikainių (gen. pl.)⁴⁶.
- Liėkiai* (2) k. Šaūkotas Rd – Isz *Lekiu* 1729 (ŠlnKJ 210v) ~ Liekių (gen. pl.); plg. iz *Leikayciu* 1641 (ŠlnKJ 98v) ~ *Leikaičių (gen. pl.).
- Liepiškiai* (1) k. Šiaulėnai Rd – isz *Liepifzku Parafiei Szawlenu* 1722 (ŠlnKJ 206v) isz *lepiszkiu* 1728 (ŠlnKJ 209v); Isz *Lepiszkiu* 1733 (ŠlnKJ 221v) ~ Liepiškių (gen. pl.); plg. iz *lepiszkiu* 1643 (ŠlnKJ 111).
- Mantviliškiai* (1) k. Šiaulėnai Rd – Isz *Mantvilayciu* 1729 (ŠlnKJ 211), Ifz *Mantwilayciu* 1735 (ŠlnKJ 223) ~ Mantvilaičių (gen. pl.); Isz *Mantwiliszkie* 1735 (ŠlnKJ 223) ~ *Mantviliškės (gen. sg. f.).
- Matkaičiai* (1) Daugėlėičiai Rd – isz *Metkayciu* 1722 (ŠlnKJ 206), Isz *Metkayciu Parafios [Ra]dwiliszkie* 1728 (ŠlnKJ 209v) ~ *Metkaičių (gen. pl.); plg. iz *Miatkayciu* 1641 (ŠlnKJ 98).
- Mikailiškiai* (1) k. Pašušvys Rd – Isz *Mikayliszkiu* 1729 (ŠlnKJ 210v) ~ Mikailiškių (gen. pl.).
- Miknaičių* k. Tėtuvėnų vls. 1925 LAV – Isz *Michnayciu Parafios Szila* 1737 (ŠlnKJ 225v) ~ Miknaičių (gen. pl.).
- *Naupasodžiai (?), *Naupasodis (?), neidentifikuotas⁴⁷ – ysz *naupasodz[iu?]* 1719 (ŠlnKJ 214v), Isz *Naupasodziu* 1724 (ŠlnKJ 208) ~ *Naupasodžia (gen. pl.); Isz *naupasodzia* 1724 (ŠlnKJ 208v), Isz *Naupasodzia* 1729 (ŠlnKJ 210) ~ *Naupasodžia (gen. sg., tarm.); plg. *Siolo Nausodis alias Pole[...]* 1706 (ŠlnKJ 201) ~ *Nausodis.
- Nirtaičiai* (1) k. Daugėlėičiai Rd – ifz *Nyrtayciu* 1723 (ŠlnKJ 207v), Isz *Nyrtayciu* 1731 (ŠlnKJ 212), Isz *Nyrtayčiu* 1736 (ŠlnKJ 223v) ~ Nirtaičių (gen. pl.); plg. *de Nartayciu* 1641 (ŠlnKJ 98) ~ *Nartaičių (gen. pl.).
- Norkiškiai* (1) vs. Šiaulėnai Rd – Isz *Norkiszkie* 1729 (ŠlnKJ 209v) ~ *Norkiškės (gen. sg.).
- Notiniškiai* (2) k. Šiaulėnai Rd – ysz *Notyniszkiu Parafias [S]zawlenu* 1722 (ŠlnKJ 206v); Isz *Notyniszkiu* 1728 (ŠlnKJ 209) ~ Notiniškių (gen. pl.); plg. *de Notiszku* 1641 (ŠlnKJ 97).
- Pakapė* VK dv. Šaūkotas Rd – Isz *Pakapies Parafi[os Tita]uienu* 1737 (ŠlnKJ 225) ~ Pakapės (gen. sg.).
- Paltynai* (1) k. Šiaulėnai Rd – Isz *Paltynu Parafios Paszu[sz]via* 1733 (ŠlnKJ 221v), Isz *Paltynu Parafi[os] Paszuszwia* 1737 (ŠlnKJ 225) ~ Paltynų (gen. pl.); plg. *de Poltynu* 1642 (ŠlnKJ 100v).
- Pašušvys* (3b) mstl. Rd – *Parafies PaSzuszwia* 1722 (ŠlnKJ 206v), *Parafios Paszu[sz]-via* 1733 (ŠlnKJ 221v) ~ *Pašušvia (gen. sg., tarm.).
- Pāvartyčiai* (1) Šeduvà Rd – Isz *Pawarticiu Parafios Szadawas* 1736 (ŠlnKJ 224v) ~ Pavartyčių (gen. pl.).

⁴⁶ Plg. *de Lewkaniu* 1642 (ŠlnKJ 100v).

⁴⁷ Plg. *Naūkaimis* (1) k. Tėtuvėnai Rs.

- Perėkšliai* (2) k. Smiļgiai Pn – Isz *Perekszlu Parafios Smilgiu* 1731 (ŠlnKJ 212) ~ Perekšlių (gen. pl.).
- Piktóniai* (1) k. Šaūkotas Rd – isz *Piktoniu* 1722 (ŠlnKJ 206) ~ Piktonių (gen. pl.); plg. de *Piktoniu* 1642 (ŠlnKJ 38v), 1650 (ŠlnKJ 184v).
- Pliūškiai* (2) k. Baisógala Rd – isz *Plufzkiu Parafios PaSzuszwia* 1722 (ŠlnKJ 206v), Isz *Pluszkiu* [Pa]rafios Paszuszwia 1737 (ŠlnKJ 226) ~ Pliuškių (gen. pl.).
- Polekėlė* (2) Daugėláičiai Rd – Isz *Polakas Parafi[os] Radwiliszkie* 1736 (ŠlnKJ 224) ~ *Polekas (gen. sg., tarm.); plg. iz *polekos* 1641 (ŠlnKJ 37v), iz *polekof* 1641 (ŠlnKJ 99) ~ *Polekos (gen. sg.); y₃ *paulakos* 1642 (ŠlnKJ 106v) ~ *Paulakos (?); iz *Polekiu* 1642 (ŠlnKJ 101v) ~ *Polek[i?]ų (gen. pl.).
- Pročiūnai* (1) k. Kairiai Šl – Ifz *Proczunu Parafi[os] Szaulu* 1724 (ŠlnKJ 208) ~ Pročiūnų (gen. pl.).
- Pušinavà* (2) k. Daugėláičiai Rd – Ifz *Puszyniszkiu Parafios Radwiliszkie* 1737 (ŠlnKJ 226v) ~ *Pušyniškių (gen. pl.).
- Radviliškis* (1) mst. – Parafios *Radwiliszkie* 1725 (ŠlnKJ 208v), Parafios *Radviliszkie* 1729 (ŠlnKJ 211v) ~ *Radviliškės (gen. sg.).
- Ramýgala* (1) mst. Pn – Parafios *Remigalas* 1724 (ŠlnKJ 208v) ~ Ramygalos (gen. sg.).
- Ramōškiai* (2) k. Pašušvys Rd – Isz *Ramoszkiu Parafios* [Pa]szuszwia 1732 (ŠlnKJ 212v) ~ Ramoškių (gen. pl.).
- Repšiai* (4) k. Šiaulėnai Rd – Isz *Repszu* 1730 (ŠlnKJ 211) ~ Repšių (gen. pl.).
- *Sagčiai (?), neidentifikuotas – Isz *Sakciu* 1731 (ŠlnKJ 212v) ~ *Sagčių (?) (gen. pl.).
- Sidariai* (1) k. Šiaulėnai Rd – isz *Sideru* 1722 (ŠlnKJ 206) ~ Sider(i)ų (gen. pl.); isz *Sidaru* 1733 (ŠlnKJ 221), Ifz *Sidaru* 1737 (ŠlnKJ 226) ~ Sidar(i)ų (gen. pl.); plg. iz *sideru* 1641 (ŠlnKJ 37v).
- Simaniškiai* (1) k. Týtuvėnai Rs – Isz *Symunifzkiu* 1720 (ŠlnKJ 213) ~ Simuniškių (gen. pl., tarm.).
- Skirijōčiai* (2) k. Radviliškis Rd – isz *Skiriocziu Parafios Radwiliszkie* 1728 (ŠlnKJ 209) ~ Skirijočių (gen. pl.).
- Skliōriškiai* (1) k. Šiaulėnai Rd – isz *Sklorifzkiu* 1721 (ŠlnKJ 213v); Isz *Skloryszkiu* 1729 (ŠlnKJ 210) ~ Sklioriškių (gen. pl.).
- Smiļgiai* (2) mstl. Pn – Parafios *Smilgiu* 1731 (ŠlnKJ 212) ~ Smilgių (gen. pl.).
- Spičiaĩ* (4) k. Daugėláičiai Rd – Isz *Spiciu* 1729 (ŠlnKJ 210v), Isz *Spicziau* 1736 (ŠlnKJ 223v) ~ Spičių (gen. pl.); plg. de *Spiciu* 1641 (ŠlnKJ 96).
- Surviliškis* (1) mstl. Kdn – Parafios *Surviliszkie* 1729 (ŠlnKJ 209v) ~ Surviliškės (gen. sg.).
- Šedbārai* (2) k. Týtuvėnai Klm – Isz *Szedbaru Parafios Titawieniu* 1736 (ŠlnKJ 223v) ~ Šedbarų (gen. pl.).
- Šeduvà* (3b) mst. Rd – Parafios *Sziadwos* 1719 (ŠlnKJ 214v); Isz *Szadawas* 1735 (ŠlnKJ 223), Parafios *Szadawas* 1736 (ŠlnKJ 224v) ~ Šedavas (gen. sg., tarm.).

Šiauláičiai (1) k. Šiaulėnai Rd – *isz Siaulayciu* 1721 (ŠlnKJ 213v), *isz Szawłayciu* 1722 (ŠlnKJ 207v) ~ Šiaulaičių (gen. pl.); plg. *iz Szawłayciu* 1641 (ŠlnKJ 97).
Šiaulėnai (1) mstl. Rd – *Parafios Szaulenu* 1721 (ŠlnKJ 213v), *Parafios Siaulenu* 1722 (ŠlnKJ 206v), *Parafiei Szawlenu* 1722 (ŠlnKJ 206v), *Isz Szawlenu* 1731 (ŠlnKJ 212) ~ Šiaulėnų (gen. pl.); plg. *iz Szaulenu* 1642 (ŠlnKJ 101v).
Šiauliai (4) mst. – *Parafi[os] Szaulu* 1724 (ŠlnKJ 208) ~ Šiaulių (gen. pl.); plg. *iz Szauliu* 1641 (ŠlnKJ 99).
Šiluva (1) mstl. Rs – *Parafios Szyła* 1731 (ŠlnKJ 211v) ~ *Šila (gen. sg., tarm.).
Šniūraičiai (1) k. Radviliškis Rd – *isz Sznuraycziu Parafios Radviliszkieš* 1726 (ŠlnKJ 209) ~ Šniūraičių (gen. pl.).
Šūdaičiai (1) k. VK, dab. *Sodaičiai* (1) k. Šiaulėnai Rd; plg. *Šudaičių (Sodėnų)* k. Šiaulėnų vls. Šl 1925 LAV – *Isz Szudayciu* 1732 (ŠlnKJ 221) ~ Šūdaičių (gen. pl.); dar plg. *iz sodayciu* 1641 (ŠlnKJ 98), *de sodayciu* 1642 (ŠlnKJ 103v) ~ Sodaičių (gen. pl.).
Šūdausiai (2) VK, dab. *Pakalničiai* (2) k. Šaūkotas Rd – *Isz Szudausiu* 1737 (ŠlnKJ 226v) ~ Šūdausių (gen. pl.); plg. *de Szudaufiu* 1638 (ŠlnK 31v), *de zudausiu* 1641 (ŠlnKJ 37v), *de szudausiu* 1642 (ŠlnKJ 38).
Týtuvėnai (1) mst. Klm – *Parafios Titavienu* 1729 (ŠlnKJ 210v); *Parafios Titavienu* 1736 (ŠlnKJ 223v) ~ Tytavėnų (gen. pl.); plg. *iz Titowieniu* 1641 (ŠlnKJ 96v).
Tolūčiai (2) k. Týtuvėnai Klm – *Ifz Toluciu Parafios Titavienu* 1737 (ŠlnKJ 226) ~ Tolučių (gen. pl.).
Trakiniai (2) k. Kurkliai, Skiemónys An – *isz Trokiniu Parafios Awantos* 1723 (ŠlnKJ 207v) ~ *Trokinių (gen. pl.).
Varnioniiai (1) k. Daugėláičiai Rd – *ifz Warnioniu* 1719 (ŠlnKJ 214v), *Isz warnioniu* 1738 (ŠlnKJ 227v) ~ Varnionių (gen. pl.); plg. *de Warniu* 1641 (ŠlnKJ 97v) ~ *Varnių (gen. pl.); *de Wornioniu* 1641 (ŠlnKJ 97v), *de Warnioniu* 1642 (ŠlnKJ 101v).
Vileikiai (2) k. Pakapė Šl – *Isz Wileykiau Parafios Kurtavienu* 1737 (ŠlnKJ 226) ~ Vileikių (gen. pl.).
Vilkiškiai (1) k. Žaiginys Rs – *yž Wilkiszku Parafias Syła* 1720 (ŠlnKJ 213) ~ Vilkiškių (gen. pl.).
Virikauskiai (4) k. Šiaulėnai Rd – *Isz Wirykauskiu* 1734 (ŠlnKJ 222v) ~ Virikausių (gen. pl.).
Vizgiai (4) k. VK Týtuvėnai Klm, Šiluva Rs – *Isz Wizgiu* 1729 (ŠlnKJ 211) ~ Vizgių (gen. pl.).
Zastarčiai (2) k. Kuršėnai Šl – *de Zastarciu* 1732 (ŠlnKJ 221) ~ Zastarčių (gen. pl.).
Žarniai (4) k. Daugėláičiai Rd – *Isz Zarniu Parafios Radviliszkieš* 1730 (ŠlnKJ 211v) ~ Žarnių (gen. pl.).
Žąsaičiai (1) k. Šiaulėnai Rd – *Iz Ząsayciu* 1722 (ŠlnKJ 206); *Isz Ząsayciu* 1725 (ŠlnKJ 208v); *Isz Ząfayciu* 1733 (ŠlnKJ 222v) ~ Žąsaičių (gen. pl.); plg. *de Zansiyacu*

1641 (*ŠlnKJ* 97v) ~ *Žanseičių (gen. pl., tarm.); iz *Ząsiayciu* 1641 (*ŠlnKJ* 98) ~ *Žąseičių (gen. pl.); de *Ząsojciu* 1643 (*ŠlnKJ* 110)⁴⁸.
Žeimiai (4) k. Šiaulėnai Rd – Isz *Zieymiu* 1733 (*ŠlnKJ* 222) ~ Žeimių (gen. pl.); plg. de *Zejamielu* 1643 (*ŠlnKJ* 109v) ~ *Žeimelių (gen. pl.); de *Žeymiu* 1643 (*ŠlnKJ* 114), de *Zeymiu* 1643 (*ŠlnKJ* 114v).
Žilaičiai (1) k. Týtuvėnai Klm – Isz *Zyłayciu* *Parafios Titavienu* 1729 (*ŠlnKJ* 210v) ~ Žilaičių (gen. pl.); plg. de *Zyłayciu* 1641 (*ŠlnKJ* 97v).

LIETUVIŠKI ŠIAULĖNŲ BAŽNYČIOS METRIKŲ KNYGOS JUNG-
TUVIŲ ĮRAŠAI. Publikacijoje pateikiami visi Šiaulėnų bažnyčios metrikų kny-
gos (1637–1744) įrašai, kuriuose visas tekstas ar jo dalis (bent keli žodžiai) rašyta
lietuvių kalba.

Tose vietose, kur įmanoma patikimai atstatyti smarkiai apgadintą originalo teks-
tą, dedami laužtiniai skliaustai, pavyzdžiui: *M[o]terystes, Parafias [S]zawlenu* ir pan.
Laužtiniuose skliaustuose rašomos atstatomos originale sutrumpintų lotyniškų,
lenkiškų žodžių raidės: *[d]ię* – originale rašoma *ię* ir pan. Taip pat laužtiniai
skliaustai su daugtaškiu [...] rašomi ten, kur neįmanoma atstatyti teksto arba tuose
straipsnio pavyzdžiuose, kur praleidžiamas tekstas. Kai kurie lotyniškų tekstų
vertimai rašomi taip pat laužtiniuose skliaustuose. Ženklas / reiškia, jog originale
pradedama rašyti iš naujos eilutės, ženklas – – – – rodo, kad tose vietose praleisti
nelietuviški originalo įrašai.

Taisymai, braukymai ir pan. nurodyti išnašose. Išnašose taip pat aptarti ypating-
gesni raidžių rašymo atvejai. Atkreiptinas dėmesys į tai, jog originale kai kurios rai-
dės, žyminčios skirtingus garsus, rašomos kone identiškai. Rybskis ir II raštininkas
kartais identiškai rašo raides <a> ir <u>, kurios žymi /a/ ir /u/. Dėl to kai kuriais
atvejais galima skaityti dvejopai: ir *fu Marcion-a Morkayte*, ir *fu Marcion-u Morkayte*
(l. 211), *fu Agot-a Wiloszayte* ir *fu Agot-u Wiloszayte* (l. 222v), *Isz Naupasodz-ia* ir *Isz*
Naupasodz-iu (l. 210) ir kt. II raštininkas /v/ žymi <w> ir <v>, tačiau ne vienu atveju
sunku nustatyti, kuri raidė parašyta. Kai kuriais atvejais nelengva nustatyti /s/ žy-
mėjimą, nes labai panašiai arba nepakankamai aiškiai rašomos raidės <s>, <S>, <ś>.
Tad pateiktoje įrašų publikacijoje neišvengta tam tikros interpretacijos.

Dėl galimų klaidų ar netikslumų visą atsakomybę prisiima publikacijos paren-
gėjas.

[206] Anno 1722 [*d]ię 4ta Ianua[...]/ Ieyt Y stona Moteristes Kasp[...]/ Rymeyka iz
Metkayciu Su [...]/ Iozapayte⁴⁹ naszle Isz⁵⁰ Bire/tyszkiu Abu paraphios Szaulenu./
Pirszlis Ir Swietkas Mathiosius/ Iudeykis izs Batkunu. [I, Rybskis] (plg. 1 pav.)*

⁴⁸ Pasitaiko užrašymų *isz Ząseciu* 1722 (*ŠlnKJ* 206v), *isz Ząsiaciu* 1722 (*ŠlnKJ* 206v) ir t. t. ~ *Žąsečių < *Žąsečių, plg. *Zasėčiai* Zietela (Baltarusija) (Vidugiris 1998, 823). Pagal užrašytas lytis atrodo, jog XVII am-

žiuje egzistavo variantai: *Žąsaičiai ir *Žąseičiai.

⁴⁹ Po šio žodžio yra išblukęs vardažodis.
⁵⁰ Liet. *Isz* užrašytas ant lot. *de*.

A^o 1722/ [d]iė 4ta Ianuarij./ Ieyt istona Moteriftes Mikola⁵¹ / Dragunaytis isz Biretifizkiu Su/ Agatha Hryszkayte isz butkaycu/ ateiuone. Pirszlis Iurgis Stanku/nas isz Piktoniu. [I, Rybskis] (plg. 1 pav.)

Eodem [d]iė Ieyt y Stona Moteriftes Ka/zimieras Puykiewiczza id⁵² Drułayciu/ Kupizkio Parafios Su Ona Urbay/ticia Klapetiene isz Sideru./ Pirszlis Ionas Mataytis de sidory [I, Rybskis] (plg. 1 pav.)

1722⁵³ 20 Ianuarij/ Eodem [d]iė Ieyt y Stono Mo/teriftes Gabris Baniulis/ Su Kriftin[u?] Tikuyszieni⁵⁴ n[a]/szli abudu Iz Ząsayciu Pi[r]/mas azufak.mas⁵⁵ [II?]

A^o 1722 [d]iė 12 Ianuar[ij]/ Iftoy Y stona Moteriftes An/drzey Federowicz z Sakciow/ alias Wornianec z Pann[a] D[o]/rotą Radziszownę z tamtę [...]/ Obudwa Parafiey Szaulanfkiey/ Testis Infra Scriptis./ Nizey na podpisie wyraz[...] / wyswiadczam podlega iego [sic!]/ wżelki pilny [...] / ze niema zadney przeżykody [n]/ad Contrahendum matrimo[nium]/ In Fid[e]m Podpisuię/ [parašai] [I, Rybskis]

[206v] A^o 1722/ [di]ę 25 Ianua/rij IEyt i Stona/ M[o]teriftes Gabri Baniulis Su Kry/stna Tykuysienie Nafzle abu/ isz Ząseciu Parafios Siaulenu/ Testis Gabriel Mickus de/ Lewikoynie⁵⁶. [I, Rybskis]

[d]iė 8a ejusdem⁵⁷ Yeytt y stono/ Moteriftes Baltramiejus Ba/joras isz Liepifzku Parafei/ Szawlenu Su Konstancia Kiaw/kłayte isz Plufzkiu Parafies Pa/Szuszwia. Testis⁵⁸ [I, Rybskis]

[d]iė 3tia Maj Ieyt Y stana Mote/riftes Andrejus Rudaytis isz/ Ząseciu Su Agata Mokayte/ abu isz Ząsaciui Parafios Szaw/lenu Testis Ioannes Puczkas [I, Rybskis]

[d]iė 10 Maj Ieyt Y stona Moteri/ftes Baltramiejus Pykczaytis/ isz Abriefku fu Ona Ziur/[k?]laycia abu ifz abriefku Para/fios Szaulienu. Testis Abra/hamus Rymeyka de Abrefki. [I, Rybskis]

[d]iė 24 Iunij Ieyt y stona Motery/ftes/ Kazimieras Szymanowicz ysz P[...] /niszkiu fu Elena Krysztapienie⁵⁹ / naszle ysz Notyniszkiu Parafias/ [S]zawlenu Testis Lawrętius Kisie/ [lie]wfski [III]

[207]

A^o 1723/ [d]iė 24 Ianuarij [...]

51 Tai autentiškas gyvosios kalbos faktas, plg. *Mikola Putna* (nom. sg.) 1765 (*Ukml* 98). Dar plg. *Alexa Kiawlenas* 1636 Nmč (Lebedys 1976, 80), *Indra Juzukenas* 1765 (*Ukml* 97), *Juza Mejlus* 1765 (*Ukml* 95), *Stapona Kniezius* 1736 (*ŠlnKJ* 223v) ir *Áleksa, Juzà, Mikolà* (Kuzavinis, Savukynas ²1994, 65, 214, 270) – visur šiais atvejais nom. sg.

52 Turėtu būti isz.

53 Šis visas įrašas subraukytas.

54 <T> per vidurį perbraukta brūkšneliu kaip, pvz., <F>.

55 Šiame žodyje tarp <k> ir <m> vietoj <i> yra taškas.

56 Plg. ankstesnį, t. y. 1722 metų sausio 20 dienos, įrašą.

57 T. y. *Februarij*.

58 Neįrašytas liudytojas.

59 Po šio žodžio išbrauktas žodis *Ifz*.

1 pav. ŠlnKJ: l. 206 fragmentas su I rašysenos (Rybskio) įrašais, prasidedančiais: Anno 1722 [d]iē 4ta Ianua[...]; Ieyt Y stona Moteristes [...]; A°. 1722 [d]iē 4ta Ianuarij. Ieyt istona Moteriftes [...]; Eodem [d]iē Ieyt y Stona Moterifites [...]; VUB RS, sign.: f. 107 – 27. Fot. Giedrius Subačius

Eodem die Ięyt y ftona [Mo]teriftes Samuylis Andr[...]/tis Isz Gieczayciu Parafios/ Kielmies naszlis fu Konftan[cia/ Z?]unducia Isz Zejmial[...] Pa[rafios]/ Szawlenu. Swietka⁶⁰ / [...]is yfz Giecz[...] [II]

[207v]

[d]ię 4ta aprilis Ięyt y Sto/na moteriftes Martinas/ Blazis isz Baronifzkiu/ fu Agata Dragunaytenie/ nafzle isz Biretifzkiu/ Swietka Iurgis Eydukay/tis isz Biretiszkiu [III]

Eodem die Kazimieras/ Zwieralaitis isz Kudyn[u?]/ fu Anna Zwirblaityte isz/ Trokiniu Parafios Awan/tos Swietkas Kazimieras/ Baniulis isz Medynu [III]

Eodem die Mikaloius Ey[...i]unas isz Szawlajciu Su/ Ewa Kuralenia Naszla/ isz Kuni-gifzkiu/ Swietkas Mikolas Rudis Zakrifti/onas Szawlenu [III]

[die] 9 majj Ięyt y ftona mo/teristes Kazimieras Macay/tis ifz Batkunu fu Zophia/ Warakun/kayte ifz Iafay/[c]iu Swietkas Ionas Gal-/[g]ins ifz Nyrtayciu [II]

ANNO 1724

[208] IANVARIV[S]/ [d]ię 8 IEyt ystona M[o]te/rystes Mikolas Pat[...]/ Ifz Proczniu Parafi[os]/ Szaulu fu Onna Iangi/nayte Isz Naupasodziu/ Testis Ioannes Bodan/ de naupasodzie [II]

ANNO 1725/ IANVARIVS

[208v]

IVLIVS/ [d]ię 20 Mikolas Matay/tis Isz Kanaywayczciu Pa/rafios Radwiliszkius fu Marian-na Ramanauskie/nia naszle Isz naupasodzie/ Testis Franciscus Balczaytis/ de Czutele [II]

AVGVSTVS/ [d]ię 21 Ięyt yStona/ moterystes Stanisto[was]/ Mikolaitis Isz Ilgocziu/ Parafios Radwiliszkius/ fu Elzbieta Rymalaityte/ Isz Batkunu, Testis Pe/trus Giedmin de Batku/ny [II]

[d]ię IEyt yStona mo/terystes Iokubas –/ Indrułaitis Isz Du/doniu Parafios Remi/galas Su Iudyta Czapu/łaityte Isz Zqsayciu/ Testis Stephanus Pucz/kus de Zafajcie [II]

[209] Anno 1726/ [d]ię 27 Ianuary/ Ięyt yStona moterystes/ Ławrynas Stanistolowaytis/ isz Sznurayczciu Parafios/ Radwiliszkius Su Onna/ Dowejkayte Isz Biretysz/kiu/ Testis Petrus Stryła ibidem [II]

Anno 1728/ [d]ię 24 8bris/ Ięyt ystona moteristes Io[za]/pas Utakis Naszlis Isz Kan[.../...]u Parafios Kielmies fu I[...]/ta Ionkayte Isz Notyniszkiu [II]

60 Swietkas(?)

Eodem diē Iozapas Pasz/kauskas isz Skiriocziu/ Parafios Radwiliszkie fu/ Marianna Bakticzia Isz/ Warnioniu./ Testis Iozephus Bacziulis de/ wornianis [II]
[d]ię 7ma Piatras Siutkus/ fu Paraska Ulinskayte a[bu]/ Isz Debeykiu/ Testis Laurentius [...] [II]

[209v] *14 9bris Andreius Giala/[zu?]s fu Kotryna Urbayte abu/ [Is]z Bernocziu./ Testis Nicolaus Baioras de/ Bernocie [II]*
Eodem diē Ions Norwayszas/ Isz Metkayciu Parafios Ra/dwiliszkie fu Magdalena/ Symaytienia naszle isz lepisz/kiu. [II]
Anno 1729/ [d]ię 9na Ianuarij Ions Podzaytis fu Elzbieta Stasayticzia/ abu Isz Iasayciu/ Testis Michael Sągaylus ibid [II]

Februarius/ [d]ię 2 Iozapas Bernotaytis Isz Łauksargiszkie/ Parafios Szaolenu fu Marianna Kanaywayte Isz/ Kanawayću Parafios Ra/dviliszkie./ Testis Casimirus Szulmis/ de Biretyszkiu [II]
Eodem diē Stanisłovas/ Kałwaytis Isz Burwielu/ Parafios Surviliszkie/ [fu Ko]t[ry]na Gaylayte

[210] *Isz Gudesiu./ Testes Stephanus Brey[...]/ de Gudesy Elias Dransu[t]is [II]*
[d]ię 6 Martinas Staczausis/ Isz Skloryszkiu⁶¹ fu Kotryna Dyktarayte Isz Nor/kiszkie./ Testis Georgius Lenkiewicz/ Organarius Szaolanensis [II]
Eodem diē Mikolas Man/drawickas fu Agota Kir/wialucza abu Isz Białozo/ryszkie./ Testis Alexander Kozlov/ski ibidem [II]
Eodem diē Mikolas Lolis/ Isz Naupasodzia fu Magdalena Kurayte Isz Czute/lu./ Testis Ioannes Bohdan/ ibidem [II]

Eodem diē Grygalus Kri/fokaytis isz Pakalnisz[...]/ Parafios Radoviliszkie f[u]/ Onna Kniezayte Isz Gu/desu/ Testis Stephanus/ [...]szas de Gudesy [II]

[210v] MAIUS

-----
[d]ię 7ma Baltramieius/ Stasiūlaytis Isz Zyłayciu/ Parafios Titavienu fu Ko/tryna Dryzayte Isz Lekiu/ Testis Danielus Kiaukszas/ de Kołpaki [II]
Iunius 1729/ [d]ię 5ta Kazimieras Łatwaytis Isz Spiciu fu Magdale/na Baiorayte Isz Ber[no?]/ciu. Testis Matias Dar/gvaaynis [sic!] de Gudesy [II]
Iulius/ [d]ię 17 Abromas Berno/taytis Isz Mikayliszkiu/ fu Onna Gulbinayte Isz/ Budru, Testis Casimirus/ Bohdan de Michayliszki [II]

-----
[d]ię 31 Iozapas Iudeykis/ Batkunu fu Zophia/[...]ayte Isz lepiszkiu/ [Testis ...]us Szulmis [II]

61 Trys raidės žodžio pradžioje perbrauktos kryžmai.

[211] 8ber⁶² / [d]iė 9na Władysławas Gru/zaytis fu Marcionna Mor/kayte abu Isz Warnioniu/ Testis Mateus Dobozyński/ ibidem [II] (płg. 2 pav.)

[d]iė: 22 Grygalus Samcza/niuk Isz Butkiu fu He/lena Siemionowna Isz/ Wizgiu, Testis Casimirus/ Sapkowski de Piktoynie [II] (płg. 2 pav.)

[d]iė 23 Symonas Szypulski/ isz Gimbogalas fu Elzbieta/ Czasiulayte Isz Mantwilayciu, Testis Andreas Pliki[u]/nas ibidem [II] (płg. 2 pav.)

Anno 1730./ Ianuarius/ [d]iė 8 [...]

Eodem diė Martinas Kisz/aytis Isz Debeykiu fu K[o]/tryna Iankunayte Isz Szu/dausiu, Testis Gabriel Pe/czkus de Warenkiszki [II]

Eodem diė Iozapas Gialazus/ Isz Gialaziu fu Onna/ Lulayte Isz Repszu,/ Testis Ioannes Swetik de/ Atsokoviszki [II]

[211v]

APRILIS/ [d]iė 23 Stanisławas Fieda/rawiczia naszlis⁶³ Isz Zarniu Parafios Radviliszkiess fu Elzbieta Knieyzenia naszle/ Isz Gudesu, Testis Matias/ Dargwaynis ibidem [II]

Iunius⁶⁴ / [d]iė 8 Staponas Adomay/tis Naszlis Isz Daugielayciu fu [II]

Iunius/ [d]iė 17 Tamoszus Rayszay/tis fu Marianna Girslyayte abu Isz Mantwilayciu/ Testis Andreas Plikiunas/ ibidem [II]

Augustus/ [d]iė 20 Iozapas Bałczay/tis Isz Naupasodziu fu Eva/ Augustayte Isz Czutelu/ Testis Casimirus Tweraytis⁶⁵/ ibidem [II]

Anno 1731/ Ianuarius/ [d]iė 10 Andreius Hałauczay/[tis Isz] Wizgiu Parafios Szyła/ [fu ...] Ka[y]renayte Isz Sz[y/ta?] [II]

[212] APRILIS/ [d]iė 1ma Martinas Puypa/ Isz Perekszlu Parafios Smil/giu fu Juditha Krysciukay/te isz Czutelu, Testis Ioan/nes Stepuszuytis De Naupa/fodzie [II]

MAIUS/ [d]iė 13 Adomas Tykuy/szaytis fu Eva Milvi/dayte abu Isz Szawlenu/ Testis Stephanus Eydukay/tis de Kunigiszki [II]

Eodem diė Kasparas Ra/meyka naszlis Isz Metkay/ciu Parafios Radviliszki[es]/ fu Elena Adomaytien[...]/ naszle Isz Warnioniu [II]

IUnius/ [d]iė 10 Matyioszus Stap[u?]/szuytis fu Elena Szlep[...]/tayte abu Isz Naupasodzi[u?]/ Testis Ioannes Bohdan ibi[d] [II]

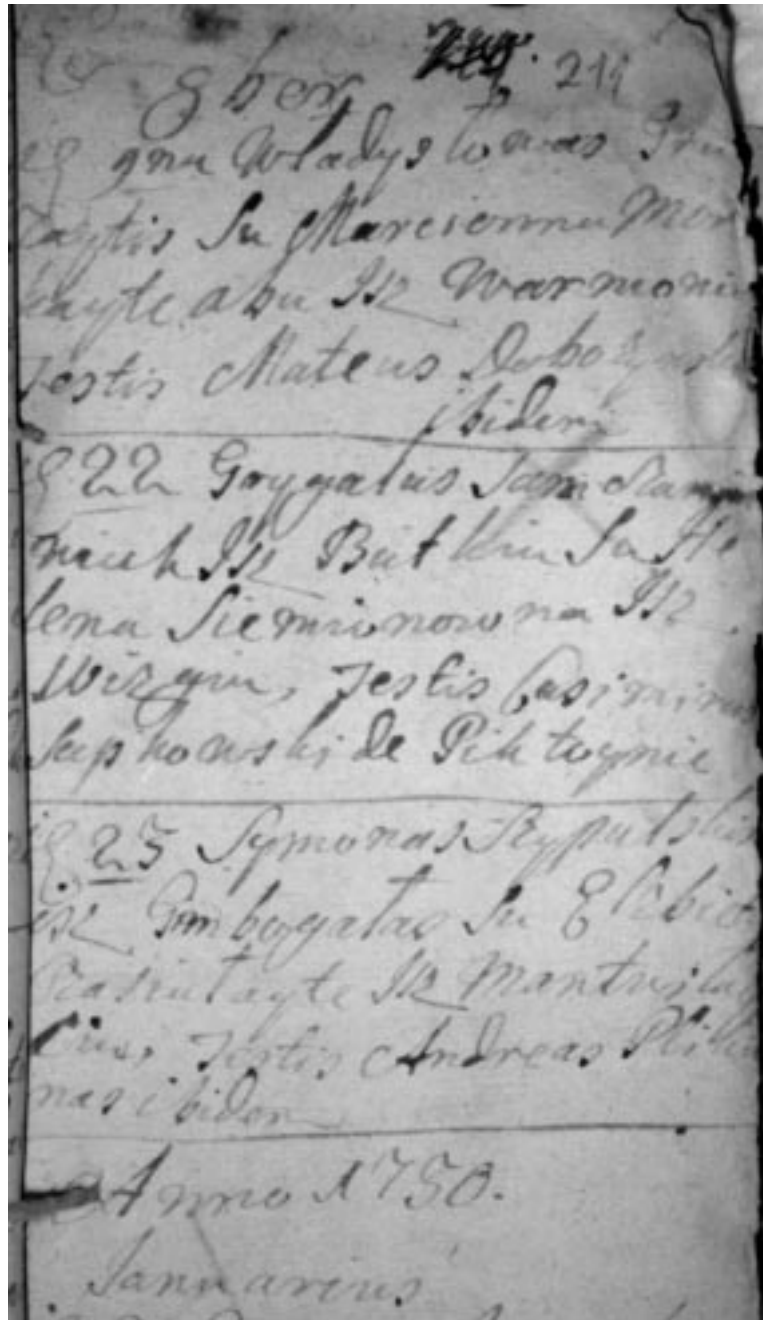

Eodem diė Matyioszus Kiātu/rakis Isz Nyrtayciu fu Ma/gdalena Pikczuwienia/ nas[z]/le Isz Medynu, Testis Ga/briel Ranszys de Wy/rzychow [II]

62 Prieš tai esančioje eilutėje pradėta rašyti data, kurios dėl išblukusio popieriaus negalima įžiūrėti.

63 Žodis įterptas į tekstą.

64 Bandyta trinti visą šitą nebaigtą įrašą.

65 <T> su brūkšneliu per vidurį.

2 pav. ŠlnKJ: l. 211 fragmentas su II rašyenos įrašais, prasidedančiais:
8ber [d]iē 9ma Władystowas Gruzaytis [...]; [d]iē: 22 Grygalus Samczaniuk [...];
[d]iē 23 Symonas Szypulskis [...];
VUB RS, sign.: f. 107 – 27. Fot. Giedrius Subačius

[212v] Augustus/ [d]iē 16 Mikalojus Ławry/naytis Naszlis Isz Lawi[...]/niu Parafios Paszuszwiu[?] fu/ Magdalena Gialazenia Nasz/le Isz Szawłayciu/ Testis Elias Galazus ibidem [II]

8ber/ [d]iē 28 Samuylis Szymkia/twiczia Isz Sakciu fu Mar/cionna Augustynayte Isz/ Dawiociu, Testis Casimirus/ Kryłowicz de Sakcie [II]

[d]iē 21 Ionas Krapauskis/ fu Marianna Pawlauskie/nia abu Isz Szawlenu/ Testis Michael Sliski ibidem [II]

Eodem diē Piatras Wit/kauskas Isz Lanartawas fu/ Marianna Łaureckayte/ Isz Daukszu [II]

Anno 1732/ [d]iē 10 Iokubas Szioszas/ naszlis Isz Gawienayciu Pa/rafios Radwiliszkie fu/ Iudita Styknienia naszle/ Isz Warnioniu, Testis Ia/cobus Skiriitotis de Skiri/iocie [II]

Eodem diē Matyioszus B[al]/trukaytis Naszlis Isz Sklo/ryszkiu fu Onna Kurayte/ Isz Ramoszkiu Parafios/ [Pa]szuszwia, Testis Ste/[... ..k]aytis de [...] [II]

[213] 1720/ die 1 Octobris

Kazimieras Purzeckis yž/ Wilkifzku Parafias Sylā/ fu Iudytą Kafparayty yz/ Daujociu II⁶⁶. [IV] (plg. 3 pav.)

Mikolas Urbonaytis yž/ Daukfziu Ywa Andriejay/te yz Symunifzkiu I⁶⁷ [IV] (plg. 3 pav.)
Roku 1720 Ionas Prijo/da isz Butkayciow GuDaf/ fu Iuftjna Szwapown[a]/ Gudie [...]
f pod druij – – 1/ [...] Parafios Szarkieniu⁶⁸ – 1/ testis Casimirus Szulmis. [V]

Ionas Czwesk. z Isz baronu/ fu Ona Połuwonayty Isz Bi/retiszkiu. – – [...] / Testis Stanislaus Kney[z...]/ z Bieretifzek. [V]

Gabriolas Bawoblis Isz [ley?...]/tu Su Kotrina⁶⁹ / Ambrazayty isz Iurbork [...] / Testis⁷⁰ Christopho/rus. Szynekiewicz. [V]

Anno 1721/ Ianuarius./ Die vigesimo 6to./ Ieyt istona Moterist[is]/ Ieyt i stona Mosteristis⁷¹ / Gabris Kulnius. Naszlis.⁷² z Mon/fciow⁷³ Parafij Radzwilifk[.../ fu?] Oną Gayleny Nasli. [Parafij Szawlanskies z pofzkis [V]

[213v] A° 1721

9na 9bri Ient in ftona Moteriftes Fran/[c]ifzkus Statausis isz Sklorifzkiu fu Iu/[d]ita augustayte isz Ciulelu⁷⁴ Amb szaulan[en/s]i Paroch[i]æ Testis Nicolaus Szulmi de Baro/nszki⁷⁵ [I, Rybskis]

66 II.= antras užsakymas (užsakas).

67 I = pirmas užsakymas (užsakas).

68 Paskutinė raidė <u> taisyta iš <y>.

69 Prieš šį žodį pradėta rašyti *Ambrazai*, bet išbraukta.

70 Po šio žodžio išbrauktas neaiškus, matyt, nebaigtas rašyti keturių raidžių žodis.

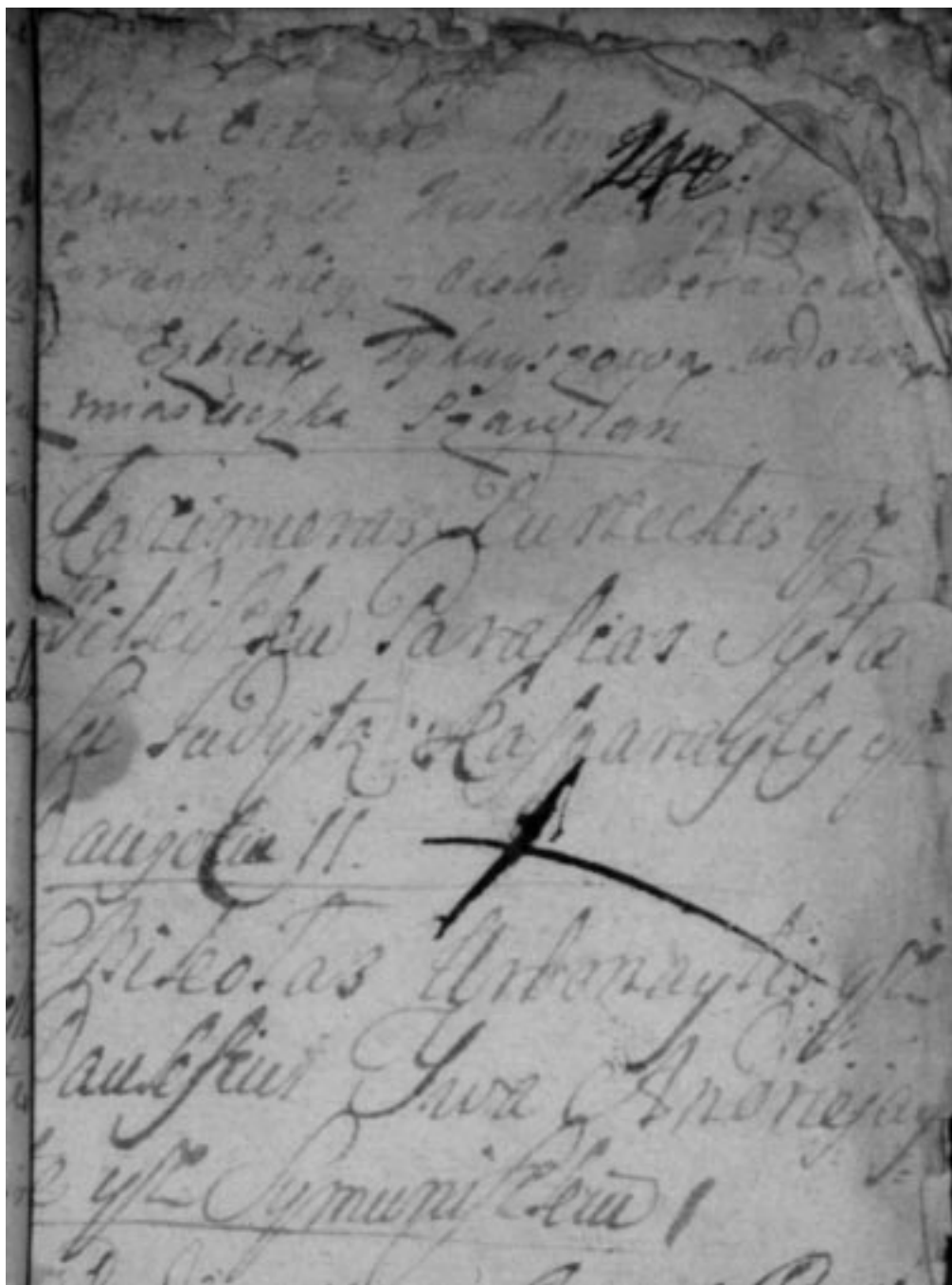
71 Turėtų būti: *Moteristis*.

72 Žodis įterptas į tekstą.

73 Neaiškiai parašyta.

74 Turėtų būti: *Ciuteliu*.

75 Žodžio galas neaiškus.

3 pav. ŠlnKJ: l. 213 fragmentas su IV rašysenos įrašais, prasidedančiais:
Kazimieras Purzeckis [...]; Mikolas Urbonaytis [...];
VUB RS, sign.: f. 107 – 27. Fot. Giedrius Subačius

[di]ę 16ta 9bris Ieyn Y sto/na Moteristes Balthromiei/ [Gre]ycius isz Siaulayciu su/ Ona Kasputuycia isz Kuni/giszkiu Parafios Szaulenu usz/[sa]kimas I./ [T]estis Stephanus Haydukuytis/ [de] Kunigiszki/ [...] zglediem Balthromieia Greycia ze/ [nie?]ma zadney przeszkody Do poiecicia / [zo]ny lak swiadomy y znaiący oney/ [...] Kilkanaftu Rzeczce y z opifu/ [...] Dobuzynski [I, Rybskis]

[214] [Lotyniški ir lenkiški 1709–1710 metų mirties įrašai.]

[214v] Anno 1719 Mense/ Iunij [d]ie 18/ Denuntiationis Contrahen/tium Matrimonium/ Ięit Kozimieras Twer/aufkas ysz naupasodz[iu?]/ Nafzlifz fu Agata Bal/czaycienia Naszła ysz Czi/utelu vf 1⁷⁶/ Testis Stanifław Kofcieie/wski Z palek [VI, Staigevičius] (płg. 4 pav.)

Denuntiationis Contrahentium/ Matrimonium./ [I]eyna Stonan Moteristes/ [Ste?]fonas Gnieyżis ifz Warnionu/ [fu] Agatha Martinayte ifz pawar/[...] Parafios Sziaadwos 1⁷⁷ ufakimas⁷⁸ [VI, Staigevičius] (płg. 4 pav.)

[215–217 lapuose 1706 metų Šiaulėnų parapijos gyventojų sąrašas; 217v, 218, 219 lapai tušti; 220 lape nelietuviški 1706–1708 metų mirties metrikai.]

[221] [1732 metai] MAIUS/ [d]ię 18 Gabryelus Bani[u]/lis naszlis Isz Medynu/ fu Onna Tykuyszayte/ Isz Zqsayciu Testis Simon/ Mikalas de Wyrzychow [II]
Eodem dię Franciszkus/ Balczunaytis Isz Szuday/ciu fu Krystyna Pazarskay/te Isz Zastarciu, Testis –/ Franciscus Puydok de/ Zastarcie [II]

ANNO 1733/ Ianuarius/ [d]ię 11

Eodem dię Symonas Skada[y?]/tis fu Zofia Knieyzayte/ Isz Sidaru, Testis Ioan[nes]/ Svetik de Atfokavis[zi?] [II]

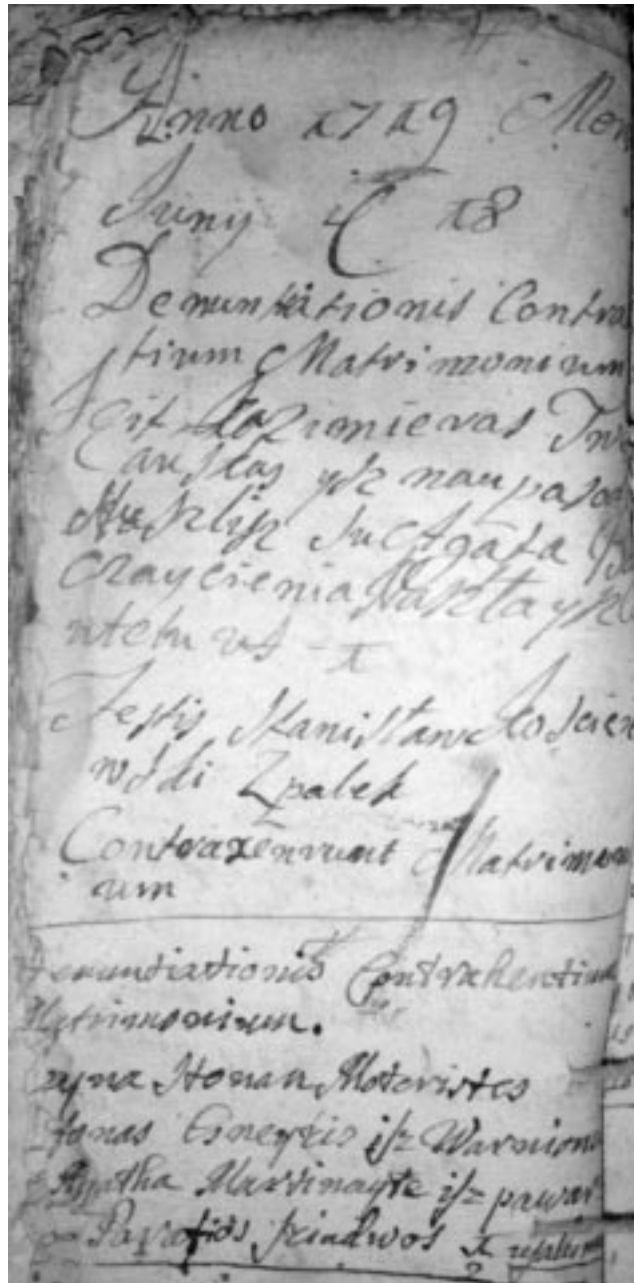

[221v]

-----
[d]ię 18 Matyioszus Szymkus/ naszlis Isz Lekiu fu Onna/ Masiulenia naszle Isz Io/dupiu Parafios Beysoga/tas, Testis Michael Swiła/ de Pluszkie [II]
Eodem dię/ Matyioszus Łukoszaytis/ Isz Paltynu Parafios Paszu[sz]/via Su Kotryna Bał-tray/te Isz Notyniszkiu, Testis/ Iacobus Rameyka de Obreski [II]
MAIVS/ dię 3tia Symonas Iozaytis/ fu Zofia Stapuszuytienia/ naszle abu Isz Naupaso/ dzia, Testis Andreas Kaspu/tis de Czutele [II]

⁷⁶ T. y. ufakimas 1.

⁷⁷ Po skaičiumi 1 originale dar parašytas skaičius 2.

⁷⁸ Šis žodis originale pabrauktas.

4 pav. ŠlnKJ: I. 214v fragmentas su VI rašyenos (Staigevičiaus) įrašais, prasidedančiais: Anno 1719 Mense Iunij [d]ie 18 Denuntiationis Contrahentium Matrimonium Igitur Kozimieras Tverauskas [...]; Denuntiationis Contrahentium Matrimonium. [I]eyna Stonan Moteristes [Ste?]fonas Gnieyżis iz Warnionu [...]; VUB RS, sign.: f. 107 – 27. Fot. Giedrius Subačius

Eodem die/ Laurynas Stanislaway/tis Naszlis Isz Szawłayciu/ fu Kotryna Moteiayte Isz/ Lepiszkiu, Testis Andreas/ [...]daytis de Lipiszki [II]

[222] 1[6?] I[o]kubas Welz[.../ Isz] Paltynu Parafios Paszu[sz/w]ia fu Zophia Rameykay/ [t]e Isz Abresku, Testis Io[a]nnes Kuzma de Abreski [II]

[d]iė 17 Iurgis Tykuyszaytis/ Isz Szawlenu fu Kotryna/ Radwilayte Isz Metkay/ciu Parafios Radwiliszki/ Testis Stephanus Eydukay/tis de Kunigiszki [II]

[d]iė 24 Mikolas Daknis/ Isz Warnionu fu Onna/ Czapulayte Isz Daugielayci[u]/ Testis Casimirus Kiaturp[ia?]/tis de Daugielaycie [II]

IVNIVS/ [d]iė 7ma Ionas Alsmanta[y]/tis Isz Mantwilayciu fu On/na Bartkayte Isz Sklory/szkiu, Testis Andreas [...]kiunas de Montwilaycie [II]

[d]iė 14 Franciszkas Batcz[...]tis naszlis Isz Czutelu fu E[le?]/na Szymayte Isz Lepiszki[u]/ Testis Ioannes Swetik de [At?]/fokowiszki [II]

[d]iė 21 Iozapas Tykuysz[ay?]/tis Isz Zieymiu fu Kotry[na]/ Baniulayte Isz Medynu/ Testis Casimirus Kan[ay?]/waytis de Szawlan[y] [II]

[222v] *Eodem die Steponaf/ Puczkus naszlis fu*⁷⁹ / *Agota*⁸⁰ *Wiloszayte ab[u]/ Isz Zafayciu, Testis Ga/briel Karpiekaytis ib[idem] [II]*

ANNO 1734/ 9ber/ [d]iė 7ma Mikolas Matay/tis Isz Gudesu fu Agota/ Tweraytienia naszle/ Isz Czutialu Testis Mi/chael Lolis *ibidem* [II]

[d]iė 14 Bartlamieius [sic!] Ka/sputis Ifz Kunigiszkiu fu/ Onna Ranszalayte Isz/ Wyrkauskiu, Testis Ste/phanus Eydukaytis de Ku/nigiszki [II]

[d]iė 21 Martinas Aukszta/laytis Isz Nyrtayciu fu On/na Iurkszayte Isz Szawl[e/n]u, Testis Casimirus Kiatur/[p?]iatys de Daugielaycie [II]

ANNO 1735/ IANVARIVS/ [d]iė 2da Stanislawas Ba/[czu?]/taytis fu Elzbieta/ [K]aspuyte abu Isz Kun[i/gi]szki, Testis Iosephus/ [...]czukaytis *ibidem* [II]

[223] *Eodem die Iokubas [...]haus/kas Ifz Szadawas fu/ Elzbieta Rokayte Ifz Pam[...]kalniu, Testis Stephanus/ Eydukaytis de Kunigiszki [II]*

8ber/ [d]iė 23 Kazimieras Balin[s]/kis Ifz Mantwilayciu fu/ Iadwiga Iunginayte Isz/ Naudpasodzia, Testis Geor/gius Lenkiewicz Orga/narius Szawlanenfis [II]

9ber/ [d]iė 1ma Alexandras Ma[y]/zeszawiczia Isz Szawlenu/ fu Iudita Mantwilayte Isz/ Mantwiliszki/ Testis G[e]/orgius Lenkiewicz Org[a]/narius Szawlanensis [II]

ANNO 1736/ IANUARIUS/ [d]iė 1ma

-----

[d]iė 15 Ions Szczerba fu [Kon]/ftancya Szymayte abu [Isz]/ Lepiszkiu, Testis Step[ha]nus Gialazus de G[ialazie?] [II]

[223v] [d]iė 22 Ianuarij Ions Gasp[a]/raytis Isz Spicziu fu M[a]/gdalena Kiaturakien[ia?]/naszle Isz Nyrtayciu Test[is]/ Elias Dransutis de Spic[e] [II]

79 Taisyta iš žodžio Isz.

80 Žodžio galo <a> identiška <u>.

*Eodem die/ Mikolas Grygaytis Isz/ Szawlayciu fu Katryna/ Giedminayte Isz Biretysz/kiu,
Testis Ioannes Bliwo/nas de Atsowiszki⁸¹ [II]*

*[d]ię 29 Motieius Doboze/uicza fu Regina Slizaw/fkayte Abu Isz Szawlenu/ Testis Geor-
gius Lenkiewicz/ ibidem [II]*

*APRILIS/ [d]ię 21 Bartłamieius Kry/kuzaytis Isz Ząsayciu fu/ Magdalena Adomayte Isz/
Notyniszkiu, Testis Gabri/el Karpiekaytis de Ząsaycie [II]*

*Eodem die/ Kazimieras Grygalaytis/ Isz Szedbaru Parafios Tita/wienu fu Barbora Krutay/
te Isz Zastarcui, Testis/ Andreas Plikiunas de Kunigi/szki [II]*

*7ber/ [d]ię 2da Stapona Kniezius/ Naszlis fu Magdalena Ba/[...]yte abu Isz Warnio/[nu?]
testis Matyas Dobo/[zynski? ibi]dem [II]*

*[224] [d]ię 8 Tamoszus Bezdza[...?]/zona naszlis Isz Norkisz[...?]/ fu Krystyna Iasaytienia/
Naszle Isz Dauksziu, Te/ftis Stephanus Eydukay/tis de Kunigiszki [II]*

-----
*8ber/ [d]ię 7ma Mikolas Kuzma[y]/tis fu Magdalena Stasiu/fayte abu Isz Notyniszki[...?]/
Testis Iosephus utakis de/ Skloriszki [II]*

-----
*Eadem die Motieius Da[n...?]/fkis Isz Polakas Para[fios]/ Radwiliszkie fu Mar[...]/[...]/fakay-
czayte Isz Naup[...]⁸² [II]*

[224v]

9ber/ [d]ię 11

-----
*Eodem die/ Motieius Węculaytis/ fu Krystyna Kanczuwayte/ abu Isz Szalayciu⁸³, Testis/
Iacobus Ionkunas ibidem [II]*

*Eodem die/ Staponas Baczułaytis Isz/ Warnioniu fu Kotryna/ Waznayte Isz Pawarticiu/
Parafios Szadawas, -/ Testis Mateus Dobozyn/fki de Worniany [II]*

[dię 18?] Matyioszus Gaytay[tis] Isz Lepiszkiu [fu]/

[225] *Kotryna Bartkayte [Isz]/ Skloryszkiu, Testis Geor/gius Eydukaytis de Bi/retyszki [II]*
*ANNO 1737/ Ianuarius/ [d]ię 1ma Bartłamieius [sic!] We/zaytis Isz Paltynu Parafios/
Paszuszwia fu Zofia Dy/dziukayte Isz Szawlenu/ Testis Stephanus Eydukay/tis de
Kunigiszki [II]*

-----
*Eodem die⁸⁴/ Bartłamieius [sic!] Kanczuwa[y]/tis Isz Szawlayciu Su⁸⁵ Ma[r]/cianna Ia-
nułayte Isz Ste[l]/mochu, Testis Adalbe[r]/tus Łukaszeuicz de Szaw[lay?]/cie [II]*

81 Turėtų būti: *Atsokowiszki*.

82 Paskutiniai šio įrašo eilutė nutrupėjusi.

83 Turi būti: *Szawlayciu* (ar pan.).

84 T. y. *[d]ię 6ta*.

85 Šio žodžio pradžios <S> grafiškai nesiskiria nuo nuo kitų įrašo žodžių pradžios <S>. Tačiau tokį parašymą dar galima interpretuoti ir <ł>: *fu*.

[d]iė 20 Krysztopas⁸⁶ Kayr[u]/nas naszlis fu Onna S[i]/manaytienia naszle abu/ Isz Szawłayciu [II]

[d]iė 27 Iokubas Iozap[...]/ Isz Pakapies Parafi[os Tita]/wienu fu Barbora [...]te Isz Czutelū, Testi[s/ ...] G[...]dl[...]cz [II]

[225v] FEBRVARIVS/ [d]iė 3tia Ławrynas Kry/szcziukaytis Isz Paszuszwia/ fu Marcynionna Balczu/nayte Isz Bernocziu –/ Testis Franciscus Balczu/nas de Bernocie [II]

[d]iė 17 Ionas Alsmantas/ naszlis Isz Mantwiłay/ciu fu Agota Augustay/te Isz Czulialu⁸⁷, Testis/ Andreas Plikiunas de/ montwiłaycie [II]

Auguftus/ [d]iė 10 Bazylus Barkau/fkas Naszlis Isz Mich/nayciu Parafios Szila/ fu Kotryna Nakutienia/ naszle Isz Szawłayciu/ Testis Andreas Halawczay/tis de wizgie [II]

[d]iė 18 Martinas Łapeyka/ naszlis fu Elzbieta Wisz/tartayte abu Isz Szawłayciu/ Testis Borys Baranowski/ de Szawłaycie [II]

7ber/ [d]iė 1ma Iozapas Szkul/[t]ynas naszlis Isz Mizuc[u?]/ Parafios Kurtawienū/ fu [Mag]dalena Dubinskieni[a?]/ [nafz]le, Testis Andreas/ [...] de Mizucie [II]

[226] 8ber/ [d]iė 13 Ławrynas Pocu[...]tis/ Isz Wileykiu Parafios/ Kurtawienū fu Onna/ Balczayte Ifz Czutialū/ Testis Martinus Pawło/wski de Pokopie [II]

Eodem diė/ Antanas Tewelskaytis/ Ifz Tołuciu Parafios Tita/wienū fu Regina Dz[...]gayte Ifz Sidaru, Testis/ Iacobus Wayczulaytis/ de Symoniszki [II]

Eodem diė/ Mikołas Kasparaytis/ fu Barbora Łaywayt[e?]/ abu Ifz Kudynu, Teslis⁸⁸/ Stephanus Eydukayt[is]/ de Kunigiszki [II]

[d]iė 23 Matyioszus Cza[r?]/nauskas Isz Abresk[u?]/ fu Magdalena Mikł[a?]/szayte Isz Pluszkiu [Pa]/rafios Paszuszwia, –/ Testis Iacobus Ramey[ka?]/ de Obreski [II]

Eodem diė/ Matyioszus Czapayt[is Isz]/ Lewikayniu Paraf[ias/ Pa]szuszwia fu I[udyta]/

[226v] Iudyta Ionkunayte Isz/ Szudausiu, Testis Gabri/el Myckus de Lewikoynie [II]

9ber/ diė 10 Matyioszus Podzay/tis Ifz Puszyniszkiu Parafios Radwiliszkie fu/ Agota Morkayte Isz/ Mantwiłayciu, Testis/ Michael Lolis de Czu/tele [II]

Eodem diė/ Mikołas Melauday/tis Ifz Dauociu fu/ Eva Mikołayte Isz/ Wyrzykauskiu, Testis/ [I]oannes Tykuyszys de/ Zeymie [II]

[d]iė 11 Matyioszus Kay/[r]enas Isz Szawłayciu/ [fu] Onna Mikalczayte Isz/ [...]ayciu, Testis Bartho/[lomeu]s Greyczus de Bara[...] [II]

[227] [d]iė 17 Ioachimas Zd[a?]/naytis/ Isz Ginczu Parafias Paszuszwia fu Elzb[ie]/ta Morkayte Isz Warn[io]/niu, Testis Wladysla/us Gruzewski de Gincze [II]

Eodem diė/ Iokubas Czelkaytis Is[z]/ Dawznagiu⁸⁹ Parafios –/ Paszuszwia fu Onna/ Synuszayte Isz Kunigi/szkiu, Testis Stani/slaus Petroszaytis de/ Dawznogie [II]

86 Šio žodžio <u> ir <a> rašomos identiškai.

Tad galima skaityti ir *Krysztopas*.

87 Turėtu būti: *Czuteliu*.

88 Turi būti: *Testis*.

89 Turėtu būti: *Dawznagiu*.

*Eodem die/ Ionas Rupeyka fu Ko/tryna Sturayte abu/ Ifz Baranauszczyznas/ Testis M: D:
Antonius/ Maliszewski ibidem [II]*

*Eodem die/ Łaurynas Szymayt[is]/ Isz Lepiszkiu fu Re/gina Krykuzenia na/szle Isz Zq-
fayciu,/ Testis Casimirus M[i?]/kołaytis de Lipis[zki] [II]*

ANNO 1738/ Ianuarius

*[227v] 1738/ Ianuarius/ [d]ię 12 Iozapas Mika/łaytis Isz Wyrzykausku/ fu Onna Szulmayte
Isz/ Baroniszkiu, Testis/ Andreas Plikiunas de/ Montwiłaycie [II]*

*Eodem die/ Iokubas Baktis fu/ Marcyanna Zwirblay/te abu Isz Warnioniu/ Testis Mateus
Dobo/zynski ibidem [II]*